קונטרס

הל׳ תקיעת שופר

קיצור הלכות תקיעת שופר
עם ציון המקורות וביאורים
וסדר התקיעות למעשה

חובר בעזהי״ת החונן לאדם דעת ע״י

מנחם בן הר״ר ישעיהו הכהן ז״ל **מושקוביץ**

מהדורה תשיעית מתוקנת עם הוספות

אין להורות הלכה למעשה מתוך חיבור זה

בני ברק

אלול ה׳ תש״פ

תודה מיוחדת לרבנים הגאונים:

רבי אדיר אלעזר אוירבך שליט"א

רבי ישעיהו כהן שליט"א

רבי מנחם מנדל לובין שליט"א

רבי יהודה לייב רוזנטל שליט"א

רבי משה יחיאל הכהן רוט שליט"א

שעברו על הקונטרס והעירו הערותיהם

וכן לכל מי שטרח להעיר הערותיו על הקונטרס בהוצאות הקודמות

©

כל הזכויות שמורות

להערות והארות וכן להשגת הקונטרס:

משפ' מושקוביץ

רח' ר' אסי 12 בני ברק

פל': 050-4142100

דוא"ל: men.mosk @ gmail.com

תורה דיליה

לחיזוק קנין אישי בתורה

a038009090@gmail.com 03-8009090

קיצור הלכות תקיעת שופר

חלק א': קיצור הלכות תקיעת שופר

א) מנין התקיעות שחייבים לשמוע מהתורה ..... א

ב) המנהג לתקוע שלושים קולות והתקיעות לחולה וכיו"ב ..... א

ב.א) טעם התקנה לתקוע שלושים קולות ..... א

ב.ב) התקיעות לחולה ..... ב

ב.ג) התקיעות מעכבות זו לזו ..... ב

ג) צורת הקול של תרועה ושברים ותקיעה ..... ג

ד) שיעור אורך הקולות בתקיעה, שברים ותרועה ..... ה

ד.א) אורך התרועה ושמיעת כל התרועה ..... ה

ד.ב) אורך השבר ומספר השברים ושמיעת כל השברים ..... ו

ד.ג) אורך התקיעה ושמיעת כל התקיעה ..... ז

ד.ד) סיכום שיטות הפוסקים העיקריות ..... ט

ד.ה) הדין להלכה ..... יא

ד.ו) שיעור הכוחות [טרומיטין] בשניות ..... יב

ה) שיעור ההפסק בין התקיעה והשברים או התרועה, בין השברים, התרועה והשברים תרועה, בכוונה הנדרשת לצאת יד"ח, מי שיש לו אפשרות לשמוע לתקיעות דמיושב או מעומד בלבד ..... יג

ה.א) בשיעור ההפסק ..... יג

ה.ב) הכרעת השו"ע, רמ"א והמ"ב ..... טו

ה.ג) בכוונה הנדרשת לצאת יד"ח ..... טז

ה.ד) כוונה בסדר עצמו ..... יז

ה.ה) המסתעף למי שיש לו אפשרות לשמוע תקיעות דמיושב או מעומד בלבד ..... יח

ו) הוספת תקיעות לחומרא ..... יח

ו.א) בענין נשימה אחת וב' נשימות ..... יח

ו.ב) בענין סוגי ואורך השברים והתרועות ..... יט

ו.ג) הפרדה בין התקיעות לחומרא והתקיעות המחויבות ..... כ

ז) טעויות בסדר התקיעות ..... כ

ז.א) טעויות בתשר"ת [הוספת קול לשם מצוה או החסרת קול או שינוי סדר הש"ת] ..... כ

ז.ב) טעויות בתש"ת [הוספת קול לשם מצוה] ..... כא

ז.ג) טעויות בתר"ת [הוספת קול לשם מצוה] ..... כב
ז.ד) תקע תקיעה כמתעסק, ושמיעת תקיעות מבית כנסת אחר ..... כג
ז.ה) הארכת כל התרועה בהתחלת ואמצע וסוף התרועה ..... כג
ז.ו) התחיל לתקוע ואין הקול עולה יפה ..... כג
ז.ז) הפסיד תקיעה ראשונה וכבר תקע תקיעה אחרונה ..... כה
ז.ח) נזכר בטעות כשעומד בסימן אחר ..... כה
ז.ט) טעה בסימן האחרון מתוך השלשה ..... כה
ז.י) בטעות בתקיעות דמיושב אין סומכין על התקיעות דמעומד וכן להפך ..... כו
ז.יא) מסתפק אם שמע קול שופר ..... כו
ח) הערות קצרות לבעל תוקע, למקריא, לשומע ובתקיעות לנשים וליחיד ..... כו
ח.א) הערות לבעל תוקע ..... כו
ח.ב) הערות למקריא ..... לה
ח.ג) הערות לשומע לענין הפסק בדיבור ..... לו
ח.ד) הערות בתקיעות לנשים או ליחיד ..... מב
ט) סדר התקיעות למעשה ..... מה
ט.א) תקיעות דמיושב קודם מוסף ..... מז
ט.ב) תקיעות דמעומד ..... מח
ט.ג) תקיעות לאחר קדיש תתקבל בסוף התפילה [ויש תוקעים באמצע הקדיש] ..... מח
ט.ד) תקיעות בסוף התפילה ..... מט
ט.ה) הוספת תקיעות לחומרא ..... מט
י) נספח א': הוראות והנהגות בעניני תקיעת שופר ממרן הגאון רבי אי"ל שטיינמן ..... נג

חלק ב': ביאור הלכות תקיעת שופר

תוכן הענינים המפורט מובא בעמ' נה

ציון המקורות לחלק א': לשו"ע הוא לסימן תק"צ אא"כ צוין אחרת, ובסוגרים מרובעות מבואר היכן נתבאר ענין זה באריכות בביאור הלכות תקיעות שופר שמובא לקמן לאחר קיצור ההלכות.

קיצור הלכות תקיעת שופר

א) מנין התקיעות שחייבים לשמוע מהתורה

מהתורה חייב אדם לשמוע ברה"ש תשע תקיעות שהם ג' פעמים תר"ת [תקיעה, תרועה, תקיעה][א].

ב) המנהג לתקוע שלושים קולות והתקיעות לחולה וכיו"ב

ב.א) טעם התקנה לתקוע שלושים קולות

ר' אבהו התקין בקיסרי לתקוע ג"פ תשר"ת, ג"פ תש"ת, ג"פ תר"ת, ונחלקו הראשונים בטעם התקנה, שיטת רב האי גאון דבין בג"פ תשר"ת, ובין בג"פ תש"ת ובין בג"פ תר"ת בכ"א בפני עצמו יוצאים ידי חובה מדאו', ועד ר' אבהו היו בכלל ישראל ג' מנהגים, יש שנהגו לעשות תר"ת, ויש שנהגו תש"ת ויש שנהגו תשר"ת, ונתן ר' אבהו דעתו לתקן התרועה בכל מיני הקולות שנהגו[ב].

ודעת הרמב"ם דנסתפק לנו בתרועה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעים מהי התרועה מדאו' [אי הוי מה שאנו קוראים תרועה, או שברים, או שברים תרועה] וע"כ תוקעים שלשים תקיעות להסתלק מן הספק[ג], וכן סובר הריטב"א אלא דביאר טעם אחר אמאי נוצר הספק[ד], ומה שנוהגים לתקוע יותר מל' קולות עי' בהערה[ה].

א. שו"ע ס"א, [ס"א]. לשון השו"ע הוא כלשון הרמב"ם (פ"ג משופר ה"א), וכבר כתב הצ"צ החדש (חי' לר"ה פ"ד מ"ט) שמשמע ברמב"ם שכל הט' תקיעות הם מהתורה, וכן ס"ל בסוכה רש"י (נ"ד א' ד"ה תשע תקיעות) והרמב"ן במלחמות (כ"א א' מדפי הרי"ף) ועוד ראשונים, וכ"ז דלא כשיטת בעל המאור (שם), וע"ע בתוס' (ראה"ש ל"ג ב' ד"ה שיעור) בשם ר"ת.

ב. מובא באוצר הגאונים (כ"ה), רא"ש (פ"ג סי' י') ועוד הרבה ראשונים, [ס"ב ס"ק א.ב אות א']. ומש"כ שלפני ר' אבהו יש שנהגו לעשות תשר"ת, הוא ביאור החינוך והר"ח ברה"ג, ויש שכתבו שלא היה מנהג לעשות תשר"ת ולכן ביארו הטעם שתיקן תשר"ת באופן אחר, עי' בביאורים שם.

ג. פ"ג מהל' שופר ה"ב - ג'.

ד. ל"ד א' ד"ה ונשאל, [שם אות ב'].

ה. מה שנוהגים לתקוע בתקיעות דמיושב [עי' לקמן] ל' קולות וכן חוזרים ותוקעים בתקיעות על סדר הברכות בתפילה דמקרי תקיעות דמעומד מקורו בגמ' בדף ט"ז, והשל"ה והביאו המ"ב (סי' תקצ"ב סק"ד) כתב להשלים התקיעות כדי שיהיה בסה"כ ק' קולות, וכבר מובא מנהג זה בתוס' (שם) ובעוד ראשונים, והארכנו בזה לקמן בביאורים (ס"ב סק"ב).

ולהלכה: השו"ע נראה דפסק כרמב"ם, אך במקום אחר נראה דפסק כרב האי גאון, ושמא ס"ל לפסוק כב' הדעות לחומרה[ו], ובמ"ב נראה בב' מקומות דפסק כרב האי גאון דכתב דמעיקר הדין סגי בעשר קולות דהיינו תשר"ת, תש"ת, תר"ת[ז].

ב.ב) התקיעות לחולה

לכן לחולה וכיו"ב, יש לתקוע לכתחילה ל' קולות [ג"פ תשר"ת, ג"פ תש"ת, ג"פ תר"ת][ח], ואם אין אפשרות לעשות כן יתקע י' קולות [תשר"ת, תש"ת, תר"ת][ט], וי"א שבאופן זה [שתוקע רק י' קולות] לא יברך על התקיעות[י] ויש אומרים שיכול לברך[יא].

ואם יש אפשרות לתקוע למספר קטן של חולים ל' קולות לכ"א, או לתקוע למספר רב יותר של חולים עשר קולות לכ"א, עדיף לתקוע למספר רב של חולים י' קולות[יב].

וע"ע לקמן (ס"ק ה.א) בהערה לענין הזהירות להקפיד לעשות להפסק הנדרש בין התקיעות.

ב.ג) התקיעות מעכבות זו לזו

התקיעות מעכבות זו את זו, ואם אינו יודע [או יכול] לתקוע אלא מקצת הסימן, שלא יעשה אותו מקצת סימן שיודע[יג].

אבל תשר"ת, תש"ת תר"ת אין מעכבין זה את זה, ואם יודע לעשות אחד מהן או

ו. ס"ב, ג', [שם ס"ק א.ג].

ז. סי' תקפ"ו סקכ"ב, סי' ת"ר סק"ז, וצ"ע אמאי לא סגי בט' קולות [דהא לשיטה זו סגי גם בג"פ תש"ת או ג"פ תר"ת וכמשנ"ת], ובכף החיים והביאו השונה הלכות צידד להגיה במ"ב דמעיקר הדין בעינן ל' קולות [וכן צידד השונה הלכות לומר מנפשיה], והוי קצת דוחק, [ס"ב ס"ק א.ד].

ח. בהליכות שלמה (תקיעת שופר פ"ב סי"ט) מובא דהגרשז"א זצ"ל כתב דכשתוקעים עבור יחיד ל' קולות, טוב להדר שיכוונו התוקע והשומע שהתשר"ת הראשון הוא לשם מלכויות והשני לזכרונות והשלישי לשופרות, וכן בג"פ תש"ת וכן בתר"ת, ע"ש טעמו.

ט. והתשר"ת יעשה בנשימה אחת [בין אם תוקע ל' קולות ובין אם תוקע י' קולות], משום שכן השיטה העיקרית לדינא כמשי"ת, אלא א"כ מיירי במקום שנוהגים לעשות לתשר"ת כמובא ברמ"א בב' נשימות ולא בנשימה אחת.

ועכ"פ לא יריע מתוך השבר וכשיטת החזו"א כיון שאין יוצא בזה יד"ח לדעת המ"ב אלא אי מיירי בתקיעות למי שנוהג כחזו"א, ועי' בכ"ז לקמן (סק"ה).

י. לכאורה כן הוא פשטות הבה"ל סי' תקצ"ג ס"ב ד"ה ואם, [שם].

יא. ומדייקים כן מדברי המ"ב סי' תקפ"ו סקכ"ב וסי' ת"ר סק"ז [שם].

יב. [ס"ב ס"ק א.ד]. הערה: כל הנ"ל [דעדיף לתקוע למספר רב של חולים י' קולות לכ"א] הוא רק בדעת המ"ב, אך למש"כ לעיל בדעת השו"ע [דאפשר דס"ל לפסוק כב' הדעות לחומרא] יש לתקוע לכ"א ל' קולות, והוא נפק"מ למי שנוהג בענין זה כשו"ע אע"פ שהמ"ב פסק לא כך.

יג. שו"ע סי' תקצ"ג ס"ב.

שנים, יעשה למה שיודע[יד], אבל לא יברך על התקיעה עד שיוכל לתקוע לכל הסדרים בעצמו או בצרוף עם אחרים[טו].

ג) צורת הקול של תרועה ושברים ותקיעה

קול השופר, בין אם קולו עב מאוד או דק מאוד או צרוד ויבש כשר, שכל הקולות כשרים בשופר[טז].

בצורת התרועה מצינו ב' שיטות, שיטת רש"י ורוב הראשונים דהוי קולות קצרים פשוטים הסמוכין זה לזה [טו - טו], ויש בראשונים שהריעו בקול אחד המתרעש כקול רועד כעין מה שמכונה היום תרועה "תימנית"[יז].

וגבי צורת השברים מצינו ג' שיטות: **א' שיטת רש"י והריטב"א ועוד ראשונים** דהוי קול פשוט שארוך יותר מהקול של תרועה וקצר מתקיעה. **ב' שיטת בעל העיטור** שהקול הוא כמו בתרועה אלא שההפסק בין הקולות גדול מההפסק בין הקולות שבתרועה. **ג' שיטת הרמב"ן** דהוי קול שבור. ולפום ריהטא נראה מדברי הריטב"א שאם עשה לשברים כרמב"ן לא יצא לשיטתו

יד. שם, וביאר המ"ב (סק"ג) דכיון דמדאורייתא בסימן אחד סגי אלא דלא ידעינן איזהו, לכן יעשה האחד שיודע שמא יכוין לאמת, ודבריו הם לדעת הרמב"ם, אך לדעת רה"ג דברי השו"ע פשוטים.

טו. בה"ל ד"ה ואם.

טז. סי' תקפ"ו ס"ו, מ"ב סקכ"ה. ובהערות למסכת ראש השנה (ל"ב ב') מובא שהגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר דיש מצוה להדר שיהא קולו צלול ונאה מצד דין זה אלי ואנוהו.

ויש לדון שלעתים יוצא אויר מרובה שאין שומעין בו קול שופר, דנראה דזה לא בכלל קול שופר [וע"ע בזה בהערה בסוף ס"ק זה], אמנם אם יוצא קול שופר חלש אפשר דבכה"ג אף שנשמע יותר קול האויר הוי בכלל קול שופר.

ולענין חוזק הקול, בספר החסידים החדש (סי' תתתת"ד) כתב "כתיב בשופר הרם קולך הרי בכל כחו לומר שבחו של הקב"ה והתוקע מרים קולו בכל כחו, אבל אם אין לו כח שאם מרים קול לא יוכל למשוך התקיעות כשיעור שלש שברים [עי' לקמן (ס"ק ד.ג)], מוטב שלא ירים קול כדי שימשוך כראוי".

ובב"י (סס"י תק"צ) כתב בשם הרוקח (סי' ר"ב עמ' צ"ג) "אם תקע כסדר אפילו בנחת לא יחזור ויתקע פעם שנית, דתניא כל הקולות כשרים בשופר, היה קולו דק או צלול או עב כשר".

ובערוה"ש (סי"ג) כתב "נראה לי דעכ"ז דווקא קול רם, אבל אם הקול הוא קול לחש, לא יצא ידי חובתו, אפילו כשאחר הסמוך לו שומע, דלחש לאו קול הוא כלל, ואנן בעינן לשמוע קול שופר, וכן עיקר לשון תרועה הוא קול רם, כמו יריע אף יצריח, ולכן אמת שכל הקולות כשירים בשופר מיהו עכ"פ צריך קול".

יז. [ס"ג, סק"א], וע"ש דיש מקצת מיוצאי סוריה [מהעיר חלב] ובבלים יוצאי עירק שגם מריעים בקול מתרעש, אלא שעושים "לו - לו - לו" מתרעש ודלא כבתרועה ה"תימנית" שעושין "טו - טו - טו" או "או - או - או" מתרעש. [ועי' בביאורים שהמגדל עוז כתב שאין בתרועה זו טוט כלל, ומש"כ הכא טו-טו-טו היינו כמשל לצורת הקול ולא דשמעינן "טו" בפנ"ע]. וכן ע"ש בהערות אם מי שלא נוהג בתרועה זו יש לו להדר לשמוע תרועה זו אחרי התפילה.

הנ"ל יד"ח[יח], ובדעת הרמב"ן יש לדון בעשה השברים בקול פשוט אם יצא בדיעבד או לא[יט].

ולהלכה: השו"ע והמ"ב לא כתבו להדיא לצורת הקול של התרועה והשברים, אך ניתן לדקדק לענין שברים מדברי השו"ע דס"ל כשיטת רש"י והריטב"א[כ], וכן נראה לדקדק בדעת המ"ב עי' הערה[כא].

והמנהג למעשה, גבי תרועה רובא דעלמא נוהגים לעשות טו - טו, ויש הנוהגים לעשות תרועה "תימנית" [בעיקר בעדות תימן או כנוהגים כמנהג יוצאי גרמניה], ויש הנוהגים לעשות תרועה "חלבית" [בעיקר מיוצאי העיר חלב בסוריה וחלק מיוצאי עירק].

וגבי שברים יש הנוהגים כשיטת רש"י והריטב"א, ויש הנוהגים כקול שבור ומצינו בזה כמה מנהגים, יש הנוהגים לעשות "טו - או - טו" [מנהג ליטא ורוסיה], ויש הנוהגים "או - טו" [מנהג הישיבות הליטאיות וכן הרבה בתי כנסיות אשכנזים], ויש הנוהגים "טו - או" [מנהג הרבה קהילות חסידיות וספרדים], ויש מנהגים נוספים, וכ"א ינהג בזה לפי המסורת המקובלת אצלו מבית אבותיו[כב].

ובענין צורת התקיעה מצינו ב' שיטות: יש קהילות שנוהגים להתחיל ולסיים את התקיעה בשינוי גובה הקול[כג], ומנהג הישיבות הליטאיות בארץ

יח. וכן נראה שלמד הגריש"א זצ"ל בהערות למסכת רה"ש, אמנם במקראי קודש (סי' י"ז עמוד נ') כתב מנפשיה דיד"ח ולא ציין לדברי הריטב"א, ובחוט שני (פ"ד ס"א סק"ב ד"ה ומה שלא חששו) כתב בדעת הריטב"א שאם עשה כרמב"ן יד"ח ודבריהם לכאורה צ"ע, [שם].

יט. [שם].

כ. עי' היטב בשו"ע ס"ג בענין אורך השברים לשיטת רש"י ולדבריו יש מקום רק אם השברים הם קול ישר פשוט ולא קול שבור וכמו שדייקו האחרונים בדברי התוס', [ס"ג ס"ק א.א, ג.א].

כא. המ"ב (סקל"א) כתב "ויש מקומות שדרכן לסיים בסוף התרועה בקול ארוך, ועי' בפמ"ג בסק"ב שמפקפק בזה, דאולי נחשב זה לשברים, וכן יש מבעלי התקיעה שאינם מומחים במלאכה זו וכשעושין תרועה מתחילים בו בקול ארוך ונראה התחלתו כעין שברים, גם זה לא שפיר עבדי", ומשמע דס"ל כשו"ע דהעיקר כשיטת רש"י והריטב"א.

ויש להוסיף לפ"ז שאין גם לעשות באמצע התרועה קול ארוך שיהיה בכלל ספק שבר אלא יקפיד לעשות קולות קצרים ופשוטים שכל קול יהיה במשך טרומיט אחד ולא יותר, [אמנם יש לדעת שלעתים לשומע נראה כאילו אחד הטרומיטים של התרועה היה ארוך מידי, אמנם אם הבעל תוקע הוא מומחה כמעט שלא יתכן דבר זה במציאות ובשעת מעשה ניתן לשאול לבעל התוקע אם יתכן שארע מעשה כזה או לא, ושמעתי מבעל תוקע דבסוף התרועה ניתן למנוע הארכת התרועה ע"י שיסיים התרועה ע"י הכנסת הלשון לתוך השופר].

כב. [שם], וע"ש בהערות גבי מי שנוהג בשבר שבור אם יש לו להדר לשמוע גם שברים ישרים ופשוטים.

כג. ובריטב"א (ל"ג ב' סוד"ה אלא שהרמב"ם) כתב ע"ז "וכשעושין תקיעה ומשברין אותה בסופה אינו יפה, שהרי אותו קול שעושין בסופה אינו נדון מקול התקיעה שהיא פשוטה, והוה ליה שבר באפי נפשיה והוי הפסקה, וכן קיבלנו שיטה זו מרבינו נר"ו בשם רבו, וכן נהגו כל הרבנים והגדולים".

ישראל והרבה בתי כנסיות שעושים לכתחילה תקיעה ישרה וחלקה, ולענין דיעבד עי' בהערה[כד].

ואם עשה קול נפיחה בתחילה או בסוף התקיעה אין זה קול שופר, ועי' בהערה שלש נפק"מ בזה[כה].

ד) שיעור אורך הקולות בתקיעה, שברים ותרועה

ד.א) אורך התרועה ושמיעת כל התרועה

בשיעור אורך התרועה מצינו ב' שיטות, שיטת רש"י והר"ח ועוד ראשונים דהשיעור

ושמעתי שהגרי"ג אדלשטיין בשנה הראשונה שתקע בישיבת פוניבז' סיים התקיעה בשנוי גובה הקול, וזאת משום שכן נהג אביו [וכן נוהגים בני תימן], והרב מפוניבז' זצ"ל הורה לו שלא לעשות כן אלא לסיים התקיעה באופן ישר וחלק, וכן נוהג הגרי"ג אדלשטיין עד היום.

כד. מצינו ב' שיטות לענין דיעבד כשהתקיעה לא היתה ישרה וחלקה אלא היה בה שינוי קול: המהרי"ל דיסקין היה מדקדק לשוב ולתקוע "אם היה איזה שינוי קול במשך התקיעה, אף בסוף" כמובא מתלמידו בשו"ת שאילת שלמה [לרש"א ורטהיימר] (ח"ב סי' נ"ה, הובא במועדים וזמנים ח"א סי' ה' אות ג') וכן נהג הגרי"מ חרל"פ ועי' במו"ז מה שהוסיף בזה, וכן הקפיד בו הגר"ש דבליצקי זצ"ל.

ומאידך גיסא בלקט יושר (הל' רה"ש ד"ה טוב לעשות שבר, עמ' 125) משמע דאין קפידא בשנוי קול התקיעה, וכן באורחות רבינו (ח"ב עמ' קפ"ג) כתב שהחזו"א והקה"י לא הקפידו על שינוי קול [אבל אם הקול היה נשבר לגמרי שמעתי שכן הקפידו], וכן כתבו בחוט שני (רה"ש סי' תקפ"ו אות ח', עמ' ס"ב) ובהליכות שלמה (פ"ב ס"ט), והוסיף בהל"ש בדבר הלכה שהנהוג והמקובל שאם נשתנה הקול באמצע התקיעה ה"ז כשר, ומה שיש מקפידים שהתקיעה תהיה כל הזמן בקול אחד בשווה כדעת המהרי"ל דיסקין אין זה אלא הדור מצוה וחומרא בעלמא, ובארחות הלכה (35) מובא דמ"מ לבעל תקיעה שהאריך בתקיעה יותר מהרגיל העיר הגרשז"א דעדיף לקצר כדי שלא יבוא לשינוי הקול דלכתחילה ודאי דהכי עדיף, ועי' גם בקונטרס מבקשי תורה לימים הנוראים מש"כ בדעת הגרש"ז אוירבך זצ"ל בענין זה, ועי' בזה גם בלשון הריטב"א שהבאנו בהערה הקודמת.

ונראה שהמנהג בהרבה מקומות שבעליה או ירידה מתונה של הקול אין מחזירין התקיעה, אבל בשינוי קול בולט מחזירים ותוקעים שנית, וכן אמר הגרי"ג אידלשטיין שליט"א שהרב מפוניבז' זצ"ל היה מחזיר רק אם הקול היה נשבר לגמרי, וכעי"ז כתב בלוח הלכות ומנהגים בשם הגרא"י זלזניק זצ"ל, וכן בקונטרס קול מנחם כתב משם הגרא"מ ש"ך זצ"ל שאמר שהיה מחזיר רק במקום "שהתחלפות [של הקולות] נשמעת כמו שהתקיעה נגמרה והתחילה תקיעה אחרת, אבל עצם חילוק הקול אינו פוסל וע"ז אינו מחזיר את התוקע".

ויש להוסיף שלמריעים בתרועה "תימנית" יש להזהר בתקיעה שלא תהיה בקול רועד כך שיהיה קרוב לקול התרועה, ובחוט שני (שם) כתב דגם למי שלא נוהג בתרועה תימנית, מ"מ אם הקול משתנה בזמן התקיעות בעליות וירידות חזקות שנשמע כמו תרועה תימנית, צ"ע אם זה נחשב תקיעה [ודבריו צע"ק, דהא בתרועה תימנית אין הקול משתנה בעליות וירידות חזקות, וכן נראה דלא מצוי שקול התקיעה ישתנה בצורה זו].

ודע שיש מהדרים להתחיל ולסיים התקיעה בלא נקישת הלשון אלא בנשיפה לחוד, וזאת כדי שלא ישמע כעין טרומיט של תרועה בתחילת התקיעה או בסופה, וכן הקפיד ע"ז הגר"ש דבליצקי זצ"ל.

כה. בחוט שני (פ"ג סוף אות ט') כתב "מסתברא דאם מתחילים לתקוע בשופר ויוצא כמין קול נפיחה בתוך השפופרת, דזה ודאי אינו קול שופר, ואין לזה שייכות לקול הברה והרי זה כאילו לא התחיל את התקיעה, וכיון שאין זה קול שופר ממילא אין בקול זה קלקול לסדר התקיעות", והוסיף "שאם הותחלה התקיעה בקול

הוא ג' קולות בעלמא כל שהוא [טו - טו - טו], ושיטת הריב"א והריב"ם שהשיעור הוא פי שלש מזה והיינו תשע כוחות[כו].

וכ"ז בשיעור כלפי מטה, אבל כלפי מעלה מעיקר הדין יכול להאריך התרועה כמה שרוצה[כז].

וגבי אורך התרועה, יש לדון האם לשומעים ראוי להחמיר לשמוע את כל התרועה מתחלתה ועד סופה או סגי בשמיעת השיעור הנדרש לצאת יד"ח מדינא, ועי' הערה[כח].

וגבי אורך כ"א מהקולות עצמן בתרועה עי' לקמן (ס"ק ז.ה).

ד.ב) אורך השבר ומספר השברים ושמיעת כל השברים

בשיעור אורך השבר מצינו ה' שיטות: **א' שיטת רש"י** דשברים ארוכים מתרועה ושיעור השבר הקטן ביותר הוא ב' כוחות[כט], ובשיעור אורך השבר הגדול ביותר שעדיין כשר מצינו ב' שיטות, התוס' ודעימיה כתבו שלא יאריך בשבר כ-ג' כוחות משום דא"כ נעשה תקיעה ולא שבר דהא שיעור תקיעה של תר"ת הוא ג' כוחות וכמשי"ת בסמוך, והג"א ודעימיה ס"ל דאין צריך להזהר כן אלא בתש"ת שלא יאריך עד ו' כוחות שהוא שיעור התקיעה של תש"ת ובתשר"ת עד ט' כוחות שהוא שיעור התקיעה של תשר"ת[ל]. **ב' שיטת הריב"א והריב"ם** שהשיעור הגדול ביותר שכשר הוא בתש"ת עד ט' כוחות שהוא שיעור התקיעה של תש"ת, ובתשר"ת עד י"ח כוחות שהוא שיעור התקיעה של תשר"ת, ובשיעור הקטן ביותר מצינו ב' שיטות, הט"ז ס"ל דלא נחלקו בזה הראשונים דהוי ב' כוחות, ודעת הרבה פוסקים דלדעה זו בעינן ג"כ שבר ארוך מיבבה

נפיחה כזה, והתוקע לא ישמע קול הנפיחה לא נימא דחסר כאן בשמיעת כל התקיעה, ובפרט שבעלי התקיעה דעתם שאין הנפיחה הזו כתקיעה כלל, ומסתברא דהצדק עמהם", ע"ש עוד בזה.

כו. [ס"ג, סק"ב].

כז. שו"ע ס"ג. והרמב"ן בדרשה לרה"ש (ד"ה ואני אומר) כתב "מאריך בילולי ועושה חמשה או חמשים יבבות כמו שנהגו כל ישראל", ובדינים והנהגות (פרק כ"ג או' ג') מובא שהחזו"א אמר להר"ש כהן שיתקע תקיעות ארוכות ותרועות ארוכות ולא נתבאר שם טעמם בזה. ויש בעלי תקיעה שמאריכים בשיעור התרועה ולא מצמצמים לעשות ט' קולות, מחשש שמא ימעטו הקולות ולא ישימו לב לכך, וכן מחשש שהשומעים יחשבו שלא הריע ט' קולות, וע"ע בזה לקמן (ס"ג סק"ד).

כח. עי' מה שנתבאר בזה בהערה לקמן (סס"ק ד.ג) גבי שמיעת כל התקיעה.

כט. שעה"צ (אות ח') משם המטה אפרים באלף למטה (סק"א) וכן הוא ביד אפרים (על המג"א סק"ב), ובמ"ב (ססקי"ג) משמע דקצת פחות מזה ג"כ כשר, ועי' בביאורים (ס"ג ס"ק ג.א בהערה) דבנה"ש ס"ל דכל שהאריך משהו יותר מכח אחד נעשה שבר, וכן מש"כ בזה בדעת הריטב"א.

ל. [ס"ג, סק"ג].

אחת שבתרועה [יש ג' יבבות] וע"כ השבר גדול מג' כוחות לכה"פ במשהו[לא]. **ג' שיטת הראב"ד והרמב"ם** דשיעור שבר הוא ג' כוחות[לב]. **ד' שיטת העיטור** דאורך השבר כאורך התרועה והיינו טרומיט אחד אלא חלוקים הם בשיעור ההפסק שביניהן[לג]. **ה' שיטת הרשב"א** דאין שיעור לשבר כלפי מעלה ובלבד שיאריך כנגדו בתקיעה[לד].

ולענין מספר השברים אם עשה יותר מג' כשר[לה], אך נכון לחוש לכתחילה שלא לעשות יותר מג' שברים[לו].

ואם עושה יותר מג' שברים יש לדון אם לשומעין ראוי להחמיר לשמוע את כל השברים מתחלתם ועד סופם או סגי בשמיעת השיעור הנדרש לצאת יד"ח מדינא, ועי' הערה[לז].

ד.ג) אורך התקיעה ושמיעת כל התקיעה

בשיעור אורך התקיעה מצינו ג' שיטות[לח]: **א'** שיטת רש"י ורוב הפוסקים דהשיעור הוא לפי אורך התרועה באותו סדר, ולכן יש להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר משל תש"ת, ובשל תש"ת

לא. [שם], וצ"ע אמאי בדעת רש"י כתבו הפוסקים דכיון דאפקיתיה מכח אחד שבתרועה אוקמיה על ב' כוחות, ולשיטת ריב"א וריב"ם סגי בג' כוחות ומשהו ולא מוקמינן על ד' כוחות, ועי' בביאורים מש"כ בזה, [וע"ע בהא דבעינן לשיטת הריב"א והריב"ם כג' כוחות ומשהו ולא סגי בג' כוחות לקמן (ס"ג ס"ק ג.ב)].

לב. [ס"ג, סק"ג].

לג. [ס"ג, ס"ק א.א שיטה ד', סק"ג], וע"ש דלדעת הב"י כפי שפירשו הנהר שלום צריך להוסיף בתרועה על הג' יבבות כדי שאורך התרועה יהיה באורך הג' שברים, אך הפר"ח וכן נקט הנה"ש לא הצריכו להוסיף ביבבות של התרועה.

לד. [שם].

לה. שו"ע ס"ג.

לו. מ"ב סקי"א. יש מביאים שהגר"ח מבריסק לא חש לזה, אמנם עי' היטב לקמן בביאורים (ס"ג ס"ק ג.ה בהערה) שנראה שאין ללמוד כן מהנהגותיו של הגר"ח, וכן יש מביאים דברי אורחות רבינו (ח"ב עמ' קפ"ד) ודינים והנהגות (פרק כ') שהחזו"א לא חש לזה, והיה מקום לומר שכ"ז דוקא בתשר"ת כשעשו בנשימה אחת וחששו שמא כיון שהרעו מתוך השבר נקטע השבר ולא נגמר ושמא אין השבר השלישי כשר, ולכן עשו שבר נוסף, אך במקום שעשו התשר"ת בהפסק בין השברים והתרועה וכן כשעשו תש"ת אין ללמוד שהחזו"א לא הקפיד לעשות ג' שברים לכתחילה, אך עי' בדינים והנהגות ובאורחות רבינו דמשמע דבכ"ג לא הקפיד החזו"א שיעשו יותר מג' שברים ולא נתבאר שם טעם הדבר, ובחוט שני (פ"ד ס"ב סק"ג, עמ' ע') כתב דהחזו"א ביאר טעמו "כיון שישנם בעלי תקיעות שאינם עושים את השבר הראשון והאחרון כהוגן, לכן ראוי יותר לא להתחשב בהם שהם ממנין השברים אלא למנות רק השברים השלמים", והוסיף החוט שני "וכנראה לא חש בזה שיהיה חשש של קול פסול וממילא לא הוי חשש משום הפסק", אמנם אם הבעל תוקע יודע לעשות השברים כהוגן "יש לחוש לכתחילה שלא לעשות יותר מג' שברים וכמש"כ המ"ב, ומ"מ לא צריך לעבוד על זה שיהיה דוקא ג' שברים".

וע"ע בזה במהרי"ל, ב"ח (אות י"ב), מחצה"ש (סק"ב) בשם הפרישה ובספר שופר תרועה עמ' 93.

לז. עי' מה שנתבאר בזה בהערה לקמן (ס"ק ד.ג) גבי שמיעת כל התקיעה.

לח. כיון דצורת התקיעה היא קול ישר בלא הפסק, א"כ פשוט שאם הפסיק באמצע התקיעה ואח"כ המשיך

יותר משל תר"ת[לט], **ב'** שיטת הרמב"ם דשיעור התקיעה הוא כחצי משיעור התרועה שבאותו סדר[מ], **ג'** שיטת הראב"ד דלתקיעה יש שיעור בפנ"ע ואינו תלוי בתרועה והוא ט' כוחות[מא].

וכ"ז השיעור כלפי מטה, ואם מאריך בתקיעה הרבה אין לחוש שאין לה שיעור למעלה[מב].

ואם מאריך בשברים או בתרועה אי"צ להאריך התקיעה כנגד התוספת על עיקר הדין[מג], וכן אין צריך להאריך בתקיעה דתשר"ת במקום שמפסיקים בין הש"ת כנגד ההפסק[מד].

וצריך לשמוע את כל התקיעה מתחילתה עד סופה, ואם לא שמע לכל התקיעה, וכגון שנכנס באמצע התקיעה או

ותקע להשלים השיעור [לכ"א לפי שיטתו] לא יצא ואפי' אם הפסיק בפחות מכדי נשימה.

לט. [ס"ד סק"ב], ובענין אורך השברים והתרועה עי' לעיל.

מ. [שם], ולא נתבאר ברמב"ם לשיעור השברים והתרועה אי הוי כשיטת רש"י וא"כ שיעור התקיעה הוא חצי מהשיעור, התקיעה לרש"י או שהוא כשיטת הריב"א והריב"ם [ואז השיעור הוא חצי שיעור התקיעה לשיטה זו], וברמב"ן (דרשה לרה"ש סוד"ה הלכות התרועה, עמ' רמ"א) הק' על הרמב"ם דלדבריו "יהיה השבר קצר מאוד", ותירץ שההפרש וההבדלה שביניהם [בין התקיעה לשבר] בדמיון הקול [דזה קול שבור וזה קול ישר] לא בגדלם וקטנם", ועומק דבריו צ"ב, דמה בדיוק הוקשה לו, וכן בתירוצו מבואר החילוק בין שבר לתקיעה של תש"ת אך לא החילוק בין טרומיט של תרועה לתקיעה של תר"ת ודו"ק, ועכ"פ נראה דמבאר לרמב"ם כשיטת רש"י, וצ"ע קצת איך אפשר לעשות שבר בקול שבור בשני טרומיטין [שהוא אורך השבר לשיטת רש"י, ועי' בזה גם בביאור ההלכות (ס"ג ס"ק ג.ה) בהערה בהנהגת הגר"ח לעשות יותר מג' שברים], וכן צ"ע דנמצא דאורך כל יבבה דתרועה הוא טרומיט אחד, ואורך התקיעה בתר"ת הוא טרומיט וחצי ואורך השבר הוא ב' טרומיטין, והוא דבר שנראה שכמעט אין בכח ילוד אשה לעשותו במדויק.

מא. [שם].

מב. שו"ע ס"ג. בריטב"א (ל"ג ב' ד"ה וכל שיעור) ובעוד ראשונים מבואר שהיו מנהגים להאריך בתקיעה יותר מהשיעור ומבואר בחלק מהראשונים שיש בהארכת התקיעות הידור מצוה, וכן נהג החזו"א כמובא בדינים והנהגות (פרק כ"ג או' ג'), וברוקח (סי' ר"א עמ' צ"א) כתב שאם האריך בתקיעה "אין זה חילול יום טוב כל זמן שעוסק בתקיעתו כדאמר בפרק מילה (שבת קל"ג) גבי ציצין שאין מעכבין את המילה [דכל עוד שלא פירש חוזר על ציצין שאין מעכבין]". ובאגלי טל (מעמר אות ד' סקי"א בהגה"ה) הביאו וכתב דמשמע מדבריו דגם בלא הידור מצוה יכול להאריך בתקיעות והביא ראיה מהירושלמי דאין מצוה יותר בתקיעה יותר גדולה, אמנם כתב לבסוף שאינו מוכרח והביא מהר"ן גבי מילה דחוזר על ציצין שאין מעכבין מדין הידור מצוה, וכ"ז י"ל גם גבי להאריך בתקיעה.

ועכ"פ יש ממליצים שלא להאריך יותר ממה שנחוץ שמא תתקלקל התקיעה [עי' גם בהערה לעיל (ססק"ג) משם הליכות שלמה], ובשם מרן הגראי"ל שטיינמן שמעתי שאמר שיש בזה גם טרחה דציבורא [אמנם במעשה שעליו אמר כן מדובר בבעל תוקע שתקע תקיעות ארוכות במיוחד], ועי' לקמן (סק"י).

מג. עי' לעיל (סס"ק ד.ב) דלדעת הרשב"א אם מאריך באורך בשברים צריך להאריך כנגד זה בתקיעה, ובאורחות חיים נראה לכאורה שלמד בדעתו שה"ה אם מוסיף ועושה יותר מ-ג' שברים או מאריך בתרועה, ואינו מוכרח,

שיצא מביה"כ באמצע התקיעה ושוב לא שמע, לא יצא אע"פ שהיה שיעור תקיעה במה ששמע, ועי' הערה [בענין תחילת או סוף תקיעה בקול חלש, שומע שדיבר או מקריא שהקריא בשעת התקיעה, ושמיעת כל התרועה והשברים][מה].

ד.ד) סיכום שיטות הפוסקים העיקריות

הערה: סימן "+" מסמן שיש להאריך בעוד משהו, ובשברים השיעור הוא של סה"כ הג' שברים.

ועכ"פ בשפ"א כתב כן להדיא מנפשיה וכן משמע בסידור יעב"ץ (סדר התקיעות אות ו'), אך לא הובא כ"ז בפוסקים ובמ"ב, [ס"ד ס"ק ג.ד].

מד. [שם ס"ק ג.ג], וע"ש שיש שמאריכים בתקיעה גם כנגד ההפסק, אך המ"ב לא פסק כן. ועכ"פ כידוע בתרועה משתנה שיעור ההפסק בין "טו" ל- "טו" בין בעלי התקיעה, ויש לדון אם כל בעל תוקע צריך להאריך התקיעה לפי אורך התרועה שהוא עושה, או שצריך להאריך לפי שיעור אורך התרועה באדם בינוני [ורק צ"ע מה בדיוק שיעור זה].

מה. מ"ב סי' תקפ"ז סקי"ד, ויקפיד התוקע שתהיה כל התקיעה בקול רם, כי אם תחילתה או סופה חלש ומי שעומד רחוק לא שמע חלק מהתקיעה, הוא לא יצא ידי חובה [עי' כעי"ז בלקט יושר עמ' 125 בשם רבו בעל תרוה"ד "זכורני שדרש צריך להתחיל בקול רם כדי שישמע תחילת התקיעה משום דאמרינן (ר"ה כ"ח א') שומע מקצת התקיעה לא יצא, אבל כשמתחיל בקול נמוך, בקל יבוא שאין נשמע התקיעה כולה", וע"ע לעיל (ריש סק"ג) בהערה משם ערוה"ש], וכמו כן השומעים לא יתחילו באמירה הנהוגה לאחר התקיעה אלא לאחר שהסתיימה התקיעה, [ועי' עוד בענין אמירות בין התקיעות לקמן (ס"ק ח.ג אות ד')].

וכמו כן התוקע לא יתחיל בתקיעה עד שהמקריא יגמור להקרות לפניו את סדר התקיעה [וכן המקריא לא יתחיל להקרות לפניו קודם שנגמרה התקיעה], ועי' במ"ב סי' תקצ"ב סק"י ויתבאר לקמן (ס"ק ח.ג).

[ושמעתי מהרב הגאון רבי ישעיהו כהן שליט"א שאמר לו הגר"ח קניבסקי שליט"א שאם לא עשו כן [אלא התוקע התחיל לתקוע קודם שגמר המקריא להקרות לפניו] המקריא לא יצא ידי חובה, וציין מקור לזה לדברי המ"ב (סי' תקפ"ח סקי"א) ושעה"צ (אות כ"א) דמבואר שם שאם אחד תקע בחצוצרה ובשעה זו תקעו בשופר, אפילו כיון התוקע בחצוצרה לצאת לא מהני דבודאי לא שמע היטב קול השופר, וציין בשעה"צ כמקור לדברים לדברי התוס' בסוטה (ל"ט ב' ד"ה עד) ומבואר שם שמדמים התוס' שמיעת קול שופר וקול חצוצרה לאמירת אמן וברכות בו זמנית, וה"נ י"ל גבי אמירת המקריא וקול השופר בו זמנית [אף דלא דמי ממש להתם דהוי ב' הקולות מאותו מין], והוא חידוש ונראה שיש הרבה מה לדון בזה, ושו"ר דבהליכות שלמה (תקיעת שופר סט"ו) מובא דהגרשז"א זצ"ל נקט דיצא בכה"ג יד"ח בדיעבד, ובע"פ הורה לשואלים שנהגו מעולם שלא להקפיד אם אירע כן [וכן משמע בכפה"ח (אות ל"ז)], וע"ש בדבר הלכה אות כ"ד מה שביאר בענין תקיעה בשופר וחצוצרה בו זמנית, ומה שהוסיפו שם משמו בארחות הלכה, ושו"ר שגם הגר"נ קרליץ והגר"י שפירא ס"ל דיצא בכה"ג יד"ח].

ויש לדון אם ראוי להחמיר בכ"ז גם בתרועה ושברים [והיינו אם תקעו תרועה או שברים יותר מהשיעור הנדרש לצאת יד"ח מדינא אם סגי בשמיעת השיעור הנדרש לצאת יד"ח או ראוי להחמיר לשמוע כל התרועה והשברים כבתקיעה], דבריטב"א (כ"ז א' ד"ה ה"ג אלא) כתב בשם הרמב"ן דלדעת הבבלי דוקא בתקיעה צריך

שיטת רש"י:

	האורך בכוחות	הערות
תשר"ת	9, 6, 3, 9	**לא יאריך בכל שבר:** לדעת התוס' ודעימיה כ- 3 אלא פחות מזה, ולדעת הג"א ודעימיה יכול להאריך עד 9. **לא יקצר בכל שבר:** מ- 2 כוחות[מז].
תש"ת	6, 6, 6	**לא יאריך בכל שבר:** לדעת התוס' ודעימיה כ- 3 אלא פחות מזה ולדעת הג"א ודעימיה יכול להאריך עד 6. **לא יקצר בכל שבר:** מ- 2 כוחות[מז]. **אורך התקיעה:** יש מדקדקים להאריך בתקיעה שתהיה לפחות ט' כוחות לצאת גם שיטת הראב"ד דלעולם שיעור תקיעה ט' כוחות.
תר"ת	3, 3, 3	**אורך התקיעה:** יש מדקדקים שתהיה לפחות ט' כוחות לצאת גם שיטת הראב"ד כנ"ל.

לשמוע את כולה מתחילתה ועד סופה אבל בתרועה לא אכפת לן אם לא שמע לתחילת או סוף התרועה, וטעמא דתקיעה חד היא אבל תרועה הוי קולות מופסקים וכל ששמע כשיעור הנדרש הרי יש תחילה וסוף באמצעיתן, מ"מ לדינא מצדד הריטב"א דראוי להחמיר בזה כמו בתקיעה, כיון שבירושלמי (פ"ד ה"י) השוו דין תרועה לתקיעה בזה ובבבלי לא מצינו בזה היתר מפורש, ומיהו במקו"א (ל"ג ב' ד"ה ואסיקנא בגמרא) הביא הריטב"א לירושלמי והוסיף דשברים בכלל תרועה לענין זה [דבעינן לשמוע לכל השברים מתחילה ועד סוף ולא רק לשיעור השברים הנדרש לצאת יד"ח], וכתב ע"ז דבבבלי לא אמר כן אלא גבי תקיעה והביא לרמב"ן שכן ס"ל לדינא [דבתרועה ושברים סגי ששמע כשיעור הנדרש לצאת יד"ח] ולא סיים בזה הריטב"א דראוי להחמיר.

ויש להוסיף דברמב"ן שלפנינו (כ"ז א' ד"ה עוד) בביאורו לירושלמי מבואר דגם בתרועה ושברים צריך לשמוע מתחילה ועד סוף ולא כתב שהבבלי חולק בזה, ועי' בהגהות הגרא"ז מש"כ בזה.

ולמעשה המ"ב כתב רק לגבי תקיעה שצריך לשמוע מתחילה ועד סוף, וגבי תרועה ושברים סתם דבריו ולא כתב כלום, ומשמע לכאורה דלא החמיר בזה כבתקיעה, אמנם ראיתי מביאים שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה להחמיר בתרועה כמו בתקיעה.

[ופשוט הוא שכל הנידון הוא רק כשמאריכים במספר הקולות שבתרועה או במספר השברים יותר מהשיעור הנדרש לצאת יד"ח מדינא, אך אם אינו מאריך בתרועה או בשברים יותר מהשיעור הנדרש לדינא פשוט הוא שצריך לשמוע לכל הקולות של התרועה ולכל השברים מתחילה ועד סוף, וכן הוא כ"ז לענין להאריך בטרומיט של התרועה או בשבר עצמו יותר מהשיעור הנדרש לצאת בו יד"ח מדינא].

מו. וקצת פחות מזה משמע במ"ב שג"כ כשר, ובנה"ש הכשיר כל שהוא כוח אחד ועוד משהו.

מז. עי' הערה לעיל בסמוך בתשר"ת.

שיטת ריב"א וריב"ם:

	האורך בכוחות	הערות
תשר"ת	18+, 9+, 9, 18+	**לא יאריך בכל שבר:** כ- 18 אלא פחות מזה. **לא יקצר בכל שבר:** לדעת הט"ז מ- 2 כוחות, לדעת הרבה פוסקים מ- 3 + כוחות.
תש"ת	9+, 9+, 9+	**לא יאריך בכל שבר:** כ- 9 אלא פחות מזה. **לא יקצר בכל שבר:** לדעת הט"ז מ- 2 כוחות, לדעת הרבה פוסקים מ- 3 + כוחות.
תר"ת	9, 9, 9	

ד.ה) הדין להלכה

השו"ע כתב כדעת י"א ראשונה לשיטת רש"י, ולענין אורך השבר הגדול ביותר כדעת התוס' ודעימיה [שלא יאריך כ-ג' כוחות], והרמ"א פסק לענין זה כהג"א [דיכול להאריך עד ו' כוחות בתש"ת ועד ט' כוחות בתשר"ת], וכדעת י"א שניה כתב לשיטת הריב"א והריב"ם[מח].

והמ"ב נקט לדינא דהעיקר כשיטת הריב"א והריב"ם ובדיעבד ניתן לסמוך על שיטת רש"י וכפי שנקט הרמ"א בשיטה זו[מט], וכתב דלכתחילה:

	האורך בכוחות	הערות
תשר"ת	18+, 9+, 9, 18+	**אורך כל שבר לכתחילה:** טוב שלא יעשה רק כ- 3 כוחות ומעט יותר [מו]. **אורך השבר הגדול ביותר:** יזהר שלא יעשהו ארוך כ- 9 כוחות. ובדיעבד אינו נפסל אם עשה עד 18 כוחות [מז]. **אורך השבר הקצר ביותר:** כ- 3 כוחות ומעט יותר. ואם עשה לכל הסימן כשיטת רש"י [9, 6, 3, 9] יצא בדיעבד [מח].
תש"ת	9+, 9+, 9+	**אורך כל שבר לכתחילה:** טוב שלא יעשה רק כ- 3 כוחות ומעט יותר [מט]. **אורך שבר הגדול ביותר:** לא יעשהו ארוך כ- 9 כוחות [נ]. **אורך השבר הקצר ביותר:** כ-3 כוחות ומעט יותר. ואם עשה לכל הסימן כשיטת רש"י [6, 6, 6] יצא בדיעבד, [ועי' מש"כ בהערה גבי תשר"ת בענין זה]. ויש מדקדקים לנוהגים לעשות השברים בקול פשוט שלא לעשות השבר יותר מ- 4 וחצי כוחות שהוא שיעור התקיעה אליבא דהרמב"ם, אמנם לנוהגים לעשות השברים בקול שבור [או- טו, טו-או, טו-או-טו] אי"צ ליזהר בזה [נא].
תר"ת	9, 9, 9	אם עשה לכל הסימן כשיטת רש"י [3, 3, 3] יצא בדיעבד, [ועי' מש"כ בהערה גבי תשר"ת בענין זה].

ד.ו) שיעור הכוחות [טרומיטין][נו] בשניות

יש בזה כמה שיטות: **א'** י"א שבכל שניה יש כ- 3 כוחות, ומסייעים לדבריהם מהא דבשעון מכני קופץ מחוג השניות ג"פ בשניה, וכן שכתב הח"ח (תורת הבית פ"ב) גבי מצות ת"ת שאדם יכול לומר בדקה היינו ב- 60 שניות עד מאתים תיבות [הברות] וכבר כתב הריטב"א דשיעור קריאת אות אחת חשיב כוח אחד, ולפ"ז שיעור תקיעה של תשר"ת [שהוא 18+ כוחות] הוא קצת פחות מ-6 שניות, ועי' הערה[נז].

ב' בשם מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א כתבו שאמר בשם הדיין דבריסק ר' שמחה זליג ריגר זצ"ל גבי אורך התקיעה בתשר"ת, שחמש שניות הוא "ודאי טוב", ומבואר שבכל שניה יש בין 3 ל- 4 כוחות, ועי' הערה[נח]. **ג'** רבים מבעלי התקיעה הותיקים אומרים דבתקיעה של תשר"ת סגי בשלוש וחצי עד ארבע שניות

מח. ס"ג, וכידוע לפי כללי הפסיקה שדעת הי"א בתרא היא העיקרית לדינא.

מט. והגר"ח מבריסק נהג לצאת יד"ח של ב' שיטות אלו [מלבד מה שנהג לעשות השברים בקול שבור] ע"י שקצרו כל שבר ל- ב' כוחות, והיו מוסיפים ועושים ד' - ה' שברים כך שבסה"כ היו ט' כוחות, ועי' מש"כ בזה (ס"ג ס"ק ג.ה) בהערה.

נ. בשעה"צ (אות ד') כתב דמנהגנו להאריך בכל שבר יותר משלשה כוחות עד תשעה.

נא. י"א שהדין שלא להאריך בשברים הוא רק למי שעושה לשבר בקול ישר וחלק, אך אם עושה לשבר בקול שבור אין צריך להקפיד בזה [כי שבר שבור אפי' הוא ארוך אינו נשמע כתקיעה], וי"א דגם כשעושה בקול שבור יש להקפיד בזה, עי' בכ"ז בביאורים (ס"ג ס"ק ג.א) בהערה.

נב. ובמקרה זה יזהר שגם התש"ת יהיה כשר לשיטת רש"י ועי' לעיל מש"כ בשיטת רש"י, ועכ"פ אין הדבר שכיח [שעשה הסימן כשר רק לשיטת רש"י].

נג. עי' מש"כ בהערה גבי תשר"ת בענין זה.

נד. עי' מש"כ בהערה גבי תשר"ת בענין זה.

נה. ועי' בסמוך (ס"ק ד.ו) מש"כ ב'הערה חשובה' בענין אם יש להזהר באורך השבר לנוהגים לעשות השברים בקול שבור.

נו. לשון כוח מובא בדברי התוס' (ל"ג ב') [ע"ש דנקטו לשון קולות וכוחות לחילופין וש"מ חד הוא] ובעוד ראשונים, ולשון טרומיט מקורו בירושלמי (רה"ש פ"ד ה"י) והובאו הדברים בראשונים.

נז. יש הטוענים ע"ז שמה שכתב הח"ח שיש בדקה עד מאתים תבות, אין כוונתו למאתים הברות אלא למאתים מילים, וראייתם לזה, דאמר הח"ח דיכול בדקה לקיים 200 מצות של ת"ת, ומסתברא דקיום המצוה הוא במילה ולא בהברה של מילה, וא"כ אי נימא שבמלה ממוצעת יש ג' הברות, נמצא שיש בדקה 600 הברות, ולפ"ז שיעור התקיעה של תשר"ת הוא קצת פחות מ-2 שניות, [ויש להוסיף, שכ"ז בקריאה במהירות בינונית, אך בקריאה מהירה נתברר לי בבדיקה שעשיתי שניתן לקרוא מאתים מילים בכ- 45 שניות], ועי' בהערה בסמוך.

נח. מהרב הגאון ישעיהו כהן שליט"א שמעתי שהגראי"ל שטיינמן הכחיש שאמר כ"ז, ואולי הכותב שמע כן ממקור אחר.

[ובארבע שניות יש גם כדי ההפסק בין השברים והתרועה], ולתקיעה של תש"ת ותר"ת סגי באורך של כשתי שניות. וי"א דסגי אף בפחות מזה, ועי' הערה[נט].

הערה חשובה: נראה שיש להחמיר בשיעורים לכאן ולכאן, דבמקום שהחומרה היא להאריך לחשב לפי השיעור הגדול של הטרומיטין, ובמקום שהחומרה היא לקצר לשער בשיעור הקטן של הטרומיטין.

והיינו לענין אורך התקיעה הנדרש, נראה דיש להחמיר להאריך באופן שודאי תקע לשיעור הנדרש וכגון בתקיעה של תשר"ת להאריך כ- 18+ טרומיטין, וזהו לדברי הרבה מבעל התקיעה כ- 4 - 3 שניות, ולענין אורך השבר בתש"ת נראה דיש להחמיר שודאי לא להאריך בשיעור תקיעה [שהוא 9 טרומיטין], ולכן יש לקצר בשברים ככל האפשר ולא להאריך בכל שבר יותר מ- 1.2 - 1 שניות.

ועי' לקמן בביאורים (ס"ג ס"ק ג.א, סס"ק ג.ה) דלרוב האחרונים הזהירות שלא להאריך בשברים היא רק לעושים שבר בקול ישר ופשוט משא"כ למי שעושה השבר בקול שבור, אמנם משם הגר"ח מובא דגם לעושים השבר בקול שבור יש להזהר שלא להאריכו כשיעור תקיעה, ועי' לקמן (סק"י אות ה') דנראה דגם בעל אילת השחר חשש לשיטה זו.

ה) שיעור ההפסק בין התקיעה והשברים או התרועה, בין השברים, התרועה והשברים תרועה, בכוונה הנדרשת לצאת יד"ח, מי שיש לו אפשרות לשמוע לתקיעות דמיושב או מעומד בלבד

ה.א) בשיעור ההפסק

אם תקע תר"ת [או תשר"ת או תש"ת] בנשימה אחת יצא, ויש מי שאומר שלא יצא, והגר"א הסכים לדעה הראשונה[ס].

נט. הג"ר רפאל שמואלביץ (דפי הל' תקיעות) בדק ש-ט' טרומיטין הם כ-1 עד 1.2 שניות, וכעי"ז עלה בבדיקות ממוחשבות שנעשו בבני ברק ובמקומות נוספים, ובקונטרס סדר התקיעות לגר"י עדס (עמ' י"ג) שיער קצת יותר מזה ולמעשה החמיר דצריך 1.5 שניות [לט' טרומיטין], ובספר תורת המועדים (עמ' רצ"ה) כתב דאצל הרבה בעלי תקיעה השיעור הוא 1.33-1.5 שניות, ואפשר שההבדל בבדיקות תלוי ביכולתו ומיומנותו של הבעל תוקע [דכידוע יש מריעים תרועות קצרות ומהירות ויש שמריעים באופן ארוך יותר], וא"כ א"א לתת בזה כלל ברור.

ודע שמדידת משך הזמן של הט' טרומיטין נעשית ע"י הזמן הנדרש להריע ט' קולות, ולא נתבאר בפוסקים אם מדידת הזמן היא בכל תוקע בפנ"ע או דתליא באדם בינוני, ונפק"מ לבעל תוקע שמריע מהר מאדם בינוני ומסיים תרועה של ט' כוחות קודם הזמן שנצרך לאדם בינוני להריע ט' כוחות, די"ל דיצטרך להריע יותר מט' כוחות כדי להגיע לט' טרומיטין, ובחוט שני (פ"ד ס"א סק"ב) כתב דמסתברא דמשערין באדם בינוני וכמו בכל הענינים, וכן אמר לי הגר"מ גרוס שליט"א, והוסיף בחוט שני דאדם בינוני היינו אדם שיודע את מלאכת התקיעות, דאם אינו יודע את מלאכת התקיעה ומחמת זה תוקע לאט אינו נכנס בחשבון התוקעים.

ס. ס"ה, מ"ב סקכ"ב, וגם לדעה ראשונה לכתחילה צריך להפסיק בין התקיעה למה שאחריה [שברים, תרועה, שברים תרועה], וכן בין מה שלפני התקיעה האחרונה לתקיעה, ובשיעור ההפסק עי' בפמ"ג (א"א אות ד') וגר"ז (ס"ט) ולא הביאם המ"ב.

ובתרועה בפני עצמה שיטת כל הראשונים שצריך לעשות בנשימה אחת וכן קי"ל לדינא[סא].

ובשברים י"א שנוהגים להפסיק כדי נשימה בין שבר לשבר[סב], אך רוב הראשונים כתבו שצריך לעשותן בנשימה אחת[סג], וכן קי"ל לדינא והוא לעיכובא אפילו בדיעבד[סד]. ולנוהגים לעשות שבר בקול שבור וכגון "או - טו" וכיו"ב, יש המקפידים שיהיה הפסק בין שבר לשבר כדי שישמע שאין השבר השני המשך של השבר הראשון והשלישי המשך של השני, קול אחד משוך מג' קולות אלא ג' שברים, ויש שאין מפסיקים בין השברים כלל ועושים לשלושתם ברצף אחד, [ולנוהגים לעשות שבר בקול שבור "טו - או" תמיד יש הפסקה בין השברים, ולנוהגים שהשבר קול שבור "טו - או - טו" ודאי שצריך להפסיק בין השברים וכן הוא לנוהגים בקול ישר ופשוט דאל"כ תקיעה הוי][סה].

ובשברים תרועה, דעת הרמב"ן ועוד ראשונים דיש לעשותם בנשימה אחת, ודעת ר"ת ודעימיה דיש לעשותן בב' נשימות, ובדיעבד, לסוברים דבעינן בנשימה אחת לדעת הב"ח אם עשה בב' נשימות יצא, אך דעת תרוה"ד והב"י ורוב הפוסקים דאם עשה בב' נשימות לא יצא בדיעבד וכן פסק במ"ב, ולסוברים דבעינן בב' נשימות ס"ל לתרוה"ד דאם עשה בנשימה אחת לא יצא אפי' בדיעבד, אך המ"מ ועוד פוסקים וכן הב"י ס"ל דאם עשה בנשימה אחת יצא בדיעבד וכן פסק המ"ב. והשיטה העיקרית לדינא היא לעשות בנשימה אחת דבזה יוצא לדעת רוב הפוסקים לכה"פ בדיעבד[סו].

ולדעת המ"ב ועוד פוסקים נשימה אחת היינו פחות משיעור של כדי נשימה, ומ"מ לא יתקע ש"ת בכח אחד בלי שום הפסק, דבכה"ג לא מיקרי נשימה אחת, אלא יפסיק מעט, וב' נשימות היינו עם הפסק של כדי נשימה בין הקולות[סז].

וכמדומה שהמנהג הוא לנשום בין התקיעה הראשונה למה שאחריה ובין כ"ז לתקיעה בתרא, ושמעתי שכן אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל לעשות לכתחילה ובדיעבד מהני הפסק כדי נשימה אף אם לא נשם בפועל, וסיוע לזה מצאנו בפמ"ג (שם) עי' היטב.

והעיר בקונטרס הערות נחוצות להגר"מ רוט שבתוקע לחולה וכיו"ב, מצוי שתוקעים במהירות, ויש להקפיד לשים לב להפסיק בין התקיעות כנ"ל, וביותר להקפיד בין תקיעה בתרא של הבבא לתקיעה הראשונה של הבבא שאחריה.

סא. [ס"ה סק"ב].

סב. המאירי במגן אבות (ענין שני), [שם].

סג. [שם].

סד. [שם].

סה. [שם ס"ק ב.ב].

סו. [ס"ה סק"ג].

סז. [ס"ה, ס"ק ג.ד, ג.ה], וע"ש מנהג חלק מגדולי הדור בזה הזמן.

והחזו"א סובר דבנשימה אחת היינו להריע מתוך השבר [וכן צידד האבנ"ז אלא דלמעשה לא נקט כן לדינא], ונחלקו הדעות אם כוונת החזו"א היתה להריע מתוך השבר ממש וא"כ מקצר מעט את השבר האחרון הסמוך לתרועה[סח], או שגומר השבר האחרון ויש להקפיד שיהיה ניכר שסיימו ולאחר מכן מתחיל מיד התרועה ויש לקרבן זל"ז כמה שיותר[סט], [ולדעת המ"ב אם עשה כן לא חשיב בנשימה אחת ולא יצא אף בדיעבד, כן אמרו לי הגר"מ גרוס והגרמ"מ לובין שליט"א[ע]], ובשתי נשימות היינו בשיעור של פחות מכדי נשימה[עא].

ובענין מהו השיעור של כדי נשימה, מבואר בפוסקים דאמירת המילה "תרועה" ע"י המקריא הוא סמוך לשיעור של כדי נשימה מלמטה, ובספר אש דת (סעיף ג' ד"ה שיעור) כתב שהוא כ-ו' כוחות, ולפי הריטב"א שהבאנו לעיל (ס"ק ד.ו) נראה שהוא כ- ג' כוחות[עב], וכ"ז כשלא נשם בפועל, אך אם נשם בפועל, י"א דבכל נשימה אפילו קצרה חשיב כב' נשימות, וי"א שלכתחילה יש לנשום, ומוסיפים גדולי פוסקי זמנינו לעשות נשימה קצרה [ואפשר לנשום גם דרך האף], ויש אומרים לעשות הנשימה קצרה ככל האפשר, ונראה שהרבה בעלי תקיעה נוהגים לנשום נשימה קצרה ומכניסים אויר ואינם מוציאין אותו שצריכים הם את האויר לצורך התרועה, ומ"מ לא עושים הנשימה הקצרה ביותר שיכולים. ולכאורה היה מקום לדון שגם אם נושם יש לו להפסיק בשיעור של כדי הקראת המילה "תרועה" אך פוסקי זמנינו לא הורו כן ועי' הערה[עג].

ה.ב) הכרעת השו"ע, הרמ"א והמ"ב

למעשה, דעת השו"ע דבתקיעת במיושב [קודם תפילת מוסף] יש לעשות בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד [על סדר הברכות בתפילה] יעשה בב' נשימות, והרמ"א כתב דהמנהג הפשוט לעשות הכל בב' נשימות ואין לשנות[עד], ובשעה"צ כתב שהחיי אדם כתב דהכרעת השו"ע טובה מאוד[עה].

סח. כן דעת בעל השונה הלכות, ולנוהגים כן יש העושים ג' שברים ויש העושים ד' שברים ומריעים מתוך השבר הרביעי, [שם ס"ק ג.ז].

סט. כן הוא דעת רוב הנוהגים כחזו"א, [שם].

ע. במקראי קודש (סי' י"ז סק"א) כתב מנפשיה דבדיעבד יצא לדעת המ"ב גם אם לא הפסיק כלל, ולכאורה לא משמע כן במ"ב וצ"ע.

עא. [שם].

עב. ובבדיקות מדויקות נראה לכאורה יותר כאש דת, ותלוי כמובן גם במהירות ההקראה.

עג. עי' היטב שם ס"ק ג.ה.

עד. בשו"ע הרב (ס"ט) כתב שדברי הרמ"א רק במקום שנהגו כן, דבזה אין לשנות מפני המחלוקת, אבל במקום שאין מנהג קבוע יש לנהוג כשו"ע, וכ"ז דלא כאש דת (סט"ו עמ' ט"ז) שכתב דלפי הרמ"א אין יוצאין בנשימה אחת.

עה. [שם ס"ק ג.ו], וכ"כ בקיצור שו"ע (סי' קפ"ט סי"ג) שיש לעשות, וכן הכריע החזו"א (סי' קל"ו ססק"ב) שנכון לעשות כדעת השו"ע, ובלוח ארץ ישראל כתב שכן המנהג בארץ ישראל.

ה.ג) בכוונה הנדרשת לצאת יד"ח

ביום הראשון של רה"ש החיוב של התקיעות הוא מדאו', ורבנן הוסיפו תקיעות נוספות מעבר לנדרש מדאו', חלקן הוי מצוה מדרבנן וחלקן הוי מחמת מנהג. ונחלקו הפוסקים האם התקיעות דמיושב הם העיקר ובהן יוצאים יד"ח מדאו', או שהתקיעות דמעומד הם העיקר ובהן יוצאים יד"ח מדאו', או שמא בתקיעות דמיושב יוצאים יד"ח מדאו' ומ"מ התקיעות דמעומד הם עיקר [ויש לבאר לגבי מה הם עיקר][עו].

ולכן לענין הכוונה לצאת יד"ח, יש אומרים שהטוב ביותר הוא שלא לכוין לצאת יד"ח באחד הסדרים דוקא, אלא ביום הראשון יכוין בסתמא שבתקיעות שהם העיקר אליבא דהילכתא, בזה כוונתי לצאת יד"ח מדאו' [ואם שומע רק לחלק מהתקיעות וכגון אשה וכיו"ב שבאה רק לתקיעות דמיושב או רק לתקיעות דמעומד, פשוט שתכוין לצאת יד"ח בתקיעות אלו], וכן התוקע יכוין להוציא יד"ח מדאו' עפ"י הנ"ל[עז], וכן יכוין בנוסף להוציא יד"ח בתקיעות במעומד גם אם כבר יצא יד"ח בתקיעות דמיושב משום אותם נשים וכיו"ב שלא שמעו לתקיעות דמיושב אלא רק לתקיעות דמעומד[עח].

וראיתי שהגר"ח פינשטיין אמר שהגרי"ז נהג לפעמים בהיפוך מכמה טעמים, והיינו דהיו שנים שעשה כהכרעת השו"ע, והיו שנים שבמיושב הורה לעשות בב' נשימות ובמעומד בנשימה אחת, וכן שמעתי בשם אחד מראשי הישיבות שהתפלל במנינו של הגרי"ז, ועי' בזה בביאורים (ס"ה ס"ק ג.ו), וע"ע בזה בקונטרס הערות נחוצות לדינא במצות תקיעת שופר הערה 36, וע"ע במקראי קודש (סוכות ח"ב סי' ט') והררי קודש (הערה ו').

והרה"ג ר' שלמה שמחה לוין שליט"א שהיה תוקע לפני הגרי"ש אלישיב זצ"ל העיד שהיה תוקע לכל התשר"ת בהפסק מועט [והיינו רק בנשימה אחת] ויש לדון בטעם הדבר.

עו. עי' מש"כ בזה בביאורים (ס"ה ס"ק ג.ו) בהערה, וכן מש"כ שם נפק"מ נוספות במחלוקת הנ"ל וכן לקמן (ס"ק ח.א) גבי ברכת השופר בהערה אחרונה שם, ועכ"פ כ"ז במקום שנוהגים כמנהג רוב העולם לתקוע בכל ברכה לכל הי' קולות [תשר"ת, תש"ת, תר"ת], אמנם במקומות הבודדים שלא עושים כן אלא תוקעים בכל ברכה רק סימן אחד [תשר"ת במלכויות, תש"ת בזכרונות, תר"ת בשופרות], פשוט שעיקר התקיעות לצאת בהם יד"ח הם התקיעות דמיושב, ועכ"פ בדיעבד יד"ח גם בתקיעות אלו לסוברים כרב האי גאון דסגי בי' קולות לצאת בהן יד"ח וכן עפ"י המבואר בשו"ע סי' תקפ"ח ס"ב ע"ש.

והאריכו בזה ולכן קצרתי בזה, ועי' בדעת המ"ב בזה בסקל"ה וסי תרצ"ב סק"ג.

עז. אם התוקע נתכוין להוציא את עצמו או את השומעים במקום בו הוא נמצא בלבד, מי שהיה סמוך למקום ושמע התקיעות, אף שנתכוין לצאת יד"ח לא מהני כמבואר בשו"ע סי' תקפ"ט ס"ט, ועי' בחזו"א סי' כ"ט סק"ד מה שביאר בזה.

עח. וכן ה"ה איפכא אם באו לשמוע רק לתקיעות דמיושב ונימא דעיקר התקיעות לצאת בהם יד"ח הם במעומד.

ואם לא עשה כן הבעל תוקע [אלא רק כיון לצאת ולהוציא בסדר שהוא עיקר לדינא], יש לדון אם מי שבא לשמוע רק לחלק מהתקיעות וכיון לצאת בהם יד"ח מדאו', האם יצא יד"ח גם אם יתברר שהתוקע כיון לצאת ולהוציא יד"ח בזמן אחר, וכגון אי נימא דהתקיעות דמיושב הם העיקר לדינא ונמצא דהתוקע התכוין לצאת ולהוציא בהם יד"ח מדאו', ויש מי שבא לשמוע רק לתקיעות דמעומד או להפך, ולכאורה נראה ללמוד דמהני

וכעי"ז יעשה גם ביום השני אלא דיכוין לצאת יד"ח מדרבנן ויזהר שלא לכוון לצאת יד"ח מדאו'[עט].

ומובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דסגי שיכוונו **כולם לצאת והתוקע גם להוציא יד"ח כפי הדין הנצרך**[פ].

[וכ"ז לענין הכוונה לצאת יד"ח בתקיעות, וה"ה צריך כוונה להוציא ולצאת בברכות, ועי' בסמוך לענין הכוונה בסדר עצמו].

ה.ד) כוונה בסדר עצמו

יש על התוקע והשומע לכוון שהתקיעה תעלה לסדר אותו תוקעים, ועי' הערה[פא].

ועל כן, אם התקיעה האחרונה של תשר"ת או תש"ת או תר"ת לא היתה כראוי באופן שמצריך לחזור מתחילת הסימן, מקובל שהמקריא או התוקע דופק על הבימה לסמן שחוזרים לתקיעה ראשונה של תחילת הסימן וכן המקריא קורא שנית "תקיעה", ואם חוזרים רק על תקיעה באותו סימן [כגון רק על תקיעה אחרונה בסימן]

ממה דמצאנו כעין זה לענין קידוש בליל שבת, שמי שכבר התפלל, לחלק מהפוסקים חיובו כעת לקדש הוא דמרבנן, ומוציא הוא יד"ח גם לאלו שעדיין לא התפללו מעריב וחייבים בקידוש מדאו', ומיהו גם שם היה מקום לדון האם כ"ז דוקא אם נתכוין להוציא יד"ח מדאו', ועכ"פ מדברי הגהות מהר"ב רנשבורג (כ"ט א') נראה ללמוד דלדעת הגר"א וכן ס"ל בהגהה שם דמהני אפי' במקום שהתוקע אינו יוצא יד"ח ע"ש, ועוד יש לדון בכ"ז אם יש חילוק בזה בין נשים לגברים דהא גבי נשים י"א שאין דין ערבות ועכ"פ במצות שאין הן חייבות בהן, ושו"ר שעמד בכ"ז בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' ק"ח) וצידד דמהני, אלא דסיים דעדיין צ"ע בזה, ובקונטרס משם הגר"י עדס [בענין באלו תקיעות לכוין לצאת יד"ח מדאו'] הסיק דמהני ע"ש בטעמו.

עט. ביום השני כל התקיעות הם מדרבנן, שהרי היו"ט הוא מדרבנן, מ"מ מסתבר שגם ביום זה עיקר התקיעות לצאת בהם יד"ח מדרבנן הם בתקיעות בהם יוצאים יד"ח ביום א' מדאו'.

פ. קונטרס הערות נחוצות לדינא במצות תקיעת שופר.

פא. במ"ב (סקכ"ו) ובשעה"צ (אות כ"ג) מבואר דבתקיעה בלא כוונה לסדר אותו תוקעים [וכגון בתקיעה אחרונה של תשר"ת כיון לתקיעה ראשונה של תש"ת] לא יצא יד"ח, [ומשמע דכ"ז אף אי נימא דבעשה מצוה בלא כוונה יצא יד"ח לכה"פ במצוה דרבנן], והמ"ב איירי גבי התוקע, ונראה שאין חילוק בזה בין התוקע לשומע [דגם אם התוקע כיון כראוי אך השומע לא כיון כראוי לא יצא השומע יד"ח], וכן שמעתי מהרב הגאון בן ציון קוק משם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ומיהו בחוט שני (פ"ד ס"ד סק"ה) הניח בצ"ע דין זה [שהתוקע כיון כראוי והשומע לא כיון כראוי] אם לא יצא יד"ח.

ויש להעיר דבמ"ב (סקל"ה) כתב דאם טעה בשברים באופן שצריך לחזור לתחילת הסימן והוסיף ותקע תקיעה אחרונה, אותה תקיעה עולה לו במקום תקיעה ראשונה וגומר משם ואילך על הסדר וזאת אף שלא כיון בתקיעה זו שתעלה לו כתקיעה ראשונה אלא כתקיעה אחרונה [וכ"ז דלא ככפה"ח (סי' תקפ"ח אות כ"ו) דנראה דס"ל דגם בכה"ג הוי כתוקע בלא כוונה דלא מהני], ובפרישה (אות ו') חילק בין ב' המקרים דהכא עולה התקיעה כיון שאין הקולות הראשונים נחשבים לכלום מה שאין כן לעיל, ולכאורה יש מקום לחלק באופן אחר, דהכא שאני כי התקיעה שייכת לסדר זה משא"כ לעיל התקיעה שייכת לסדר אחר וכל הקפידא לדעת באיזה תקיעה נמצאים הוא בב' סדרים אך באותו סדר עצמו אין מעכב אם חשב בתקיעה ראשונה לשם תקיעה אחרונה ולהפך, [ולפ"ז יש מקום לדון במקום

אין דופקים על הבימה וכן אין המקריא קורא לפני תקיעה זו [ויש בעלי תקיעה שמסמנין בידים וכיו"ב על חזרה בתקיעה], וע"י כן ידעו השומעים מה לכוון.

ויש המכוונים לצאת יד"ח לפי כוונת התוקע, ועי' הערה[פב], ויש מקומות שמכריזים לפני תחילת התקיעות לעשות כן[פג].

ה.ה) המסתעף למי שיש לו אפשרות לשמוע תקיעות דמיושב או מעומד בלבד

מי שיש לו אפשרות לשמוע תקיעות דמיושב [קודם תפילת מוסף] או לתקיעות דמעומד [על סדר הברכות בתפילה] ולא לשתיהם [כגון אשה או חולה], עדיף שישמע לתקיעות דמיושב, ועי' הערה[פד].

ו) הוספת תקיעות לחומרא

ו.א) בענין נשימה אחת וב' נשימות

בין הנוהגים כמ"ב דנשימה אחת הוי עד כדי נשימה וב' נשימות הוי עם הפסק של כדי נשימה, יש המחמירים להוסיף בסוף

שטעה וכוון בתקיעה אחרונה של תר"ת ראשון שתעלה כתקיעה ראשונה של תר"ת שני אי דמי לטעות באותו סדר עצמו או לטעות בין ב' סדרים ודו"ק], ושו"ר בזה בק"נ (פ"ד סי' י' אות ב'), וע"ע הערה בסמוך.

ועי' בשו"ע (סי' תקפ"ח ס"ד) דאם היה זה צריך תקיעה ראשונה וזה צריך תקיעה אחרונה, תקיעה אחת מוציאה לשניהם, ומש"כ בזה המ"ב ובבה"ל, ושו"ר שהאריכו בזה בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' ק"ט) ובקונטרס סדר התקיעות עפ"י הגר"י עדס (עמ' ל' ואילך) ע"ש.

פב. בחוט שני (פ"ד ס"ד סק"ה, עמ' ע"ג) משמע דסגי לשומע לכוון לצאת בכל הקולות כפי כוונת התוקע, ולפ"ז במקרה שהתקיעה לא עלתה יפה והתוקע חוזר על התקיעה או על כל הסימן, גם אם השומע לא ידע מכ"ז וחשב שהתקיעה שייכת לסימן אחר הוא יצא יד"ח, וכעי"ז מובא גם משם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים עמ' רצ"ו), וכן שמעתי מהרב הגאון בן ציון קוק, ובבאר ישראל (עמ' נ"ב) הביא משם הגריש"א בנוסח קצת אחר דאם מכוין לצאת בכל תקיעה לפי מה שהיא יוצא בכה"ג יד"ח אפי' אינו יודע באיזה סדר עומדים, וע"ע בזה במועדים וזמנים (ח"א סי' ה').

[ויש מבעלי התקיעה שמכוונים לצאת יד"ח כפי כוונת המקריא, ואמר לי הרב הגאון רבי ישעיהו כהן שהסכים לזה הגריא"ל שטינמן זצ"ל, והיה מעשה בזה שהגריא"ל הקריא תקיעה אחרונה דתשר"ת, והבעל תוקע היה סבור שאוחזים בתקיעה ראשונה של תש"ת [ולכן קיצר במעט לתקיעה] והכשיר הגריא"ל לתקיעה כיון שהבעל תוקע התכוין לפי דעתו של המקריא [וגם אורך התקיעה היה דיו גם לנדרש בתשר"ת]].

פג. שמעתי שכן נהג הגה"צ רבי אליהו לופיאן, דכשהיה מקריא היו מכריזין שהשומעים יכוונו שאם חוזרים על התקיעות כוונתם אדעתו של הבעל תוקע, אמנם יש שלא הקפידו ע"ז, ואפשר דסוברים שהשומעים מתכוונים בסתמא על כל מה שיתכוין התוקע.

פד. עי' לעיל (ס"ק ה.ג) המחלוקת גבי איזה תקיעות הם עיקר, ומ"מ כיון שרוב הפוסקים ס"ל דבתקיעות דמיושב יוצאים יד"ח מדאו', וכן לפי מה שנוהגים ברוב המקומות שבתקיעות אלו עושין התשר"ת באופן שהוא העיקר לדינא [לדעת השו"ע והמ"ב בנשימה אחת ולנוהגים כחזו"א מריעין מתוך השבר], עדיף לשמוע תקיעות אלו, וכן אמרו לי הגר"מ גרוס והגרמ"מ לובין [ועי' בתורת היולדת (פמ"ט הערה ד' [פנ"ב]) ודבריו מחודשים].

ומ"מ גם אם שמעו לתקיעות דמעומד בב' נשימות יצאו יד"ח.

שים לב: במקום שעושים לתשר"ת כדעת החזו"א והיינו דמריעים מתוך השבר ושמע לתקיעות אלו בלבד,

התקיעות לחוש לדעת החזו"א דנשימה אחת הוי להריע מתוך השבר ולכן עושים ג"פ תשר"ת באופן זה [וכאמור יש מריעים מתוך השבר ממש, ויש המקפידים לגמור את השבר ולהצמיד לו את התרועה כמה שיותר].

ויש מקומות מועטים דנוהגים לכתחילה לעשות התקיעות במיושב ומעומד כחזו"א, ובסוף התקיעות נוהגים לעשות גם בב' נשימות כדעת המ"ב, ויש הנוהגים לגמרי כחזו"א ולא עושים ב' נשימות כמ"ב, ויש הנוהגים במיושב כחזו"א [מריעים מתוך השבר] ובמעומד בב' נשימות כדעת המ"ב ובסוף התקיעות בנשימה אחת כדעת המ"ב [שהם שתי נשימות לדעת החזו"א].

ו.ב) בענין סוגי ואורך השברים שברים והתרועות

במקומות שנוהגים לעשות השברים "או - טו" [מנהג הישיבות הליטאיות והרבה בתי כנסיות], יש הנוהגים בסוף התפילה לעשות גם שברים ישרים כריטב"א והיינו ג"פ תשר"ת עם שברים אלו וג"פ תש"ת עם שברים אלו [ואורך השבר כשיטת הריב"א והריב"ם היינו לכתחילה ג' כוחות ומעט יותר]. וכן יש הנוהגים לעשות כנ"ל גם בשברים "טו - או" [כמנהג החסידים].

כמו כן יש מחמירים לעשות התרועה בקול רועד המכונה תרועה "תימנית" והיינו ג"פ תשר"ת עם תרועה זו וג"פ תר"ת עם תרועה זו [ולענין סוג השברים יש בזה ג' מנהגים, יש הנוהגים בשברים כמנהג המקום, ויש בשברים ישרים וכריטב"א שכן משמע שהיא שיטת השו"ע, ויש בקול שבור כמנהג תימן].

וכן יש מחמירים לעשות לשיטת רש"י שהשברים בשיעור של ב' כוחות כל אחד[פה] [ובתרועה סגי בשיעור של ג' כוחות], והיינו דעושים ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת עם שברים אלו [ותרועה בשיעור של לכה"פ ג' כוחות], אך אין צריך לעשות ג"פ תר"ת משום דגם לשיטה זו אם עשה יותר מג' תרועות כשר וא"כ יצא בתר"ת דמיושב ומעומד שנוהגים לעשות התרועה בט' כוחות, [אבל גבי שברים י"א שבג' כוחות פסול לשיטה זו וע"כ יש מחמירים לעשות עם שברים של ב' כוחות וכמשנ"ת].

ולמחמירים בכ"ז די לעשות לתשר"ת בנשימה אחת שהיא השיטה העיקרית לדינא

כבר כתבנו לעיל דלדעת המ"ב לא יצא יד"ח, ולכן מי שלא נוהג בזה כחזו"א אלא כמ"ב, יקפיד לשמוע לל' קולות שעושים בהם בנשימה אחת כדעת המ"ב ולא מריעים מתוך השבר או שעושים בב' נשימות.

פה. ובעל תוקע במקום שמחמירים לעשות כן צריך להתאמן לעשות שברים בשיעור ב' כוחות משום שקשה לצמצם, ועכ"פ אם קיצר השבר מב' כוחות עדיין חשוב שבר לדעה זו כדמשמע במ"ב (סקי"ג), ומקור דבריו במט"א (אלף למטה סוף אות ו') שהביא בשעה"צ (אות ח') דכיון דאפיקתיה מכח אחד אתי לכלל שבר, ואם האריך בשבר יותר מב' כוחות, כל שלא עשה ג' כוחות עדיין כשר לכו"ע כמבואר בתוס' ובריטב"א (ד"ה הרי למדנו), ואם האריך יותר מזה, לדעת הג"א שהביאו הרמ"א (ס"ד) עדיין כשר בשברים של תש"ת עד ו' כוחות ובשל תשר"ת עד ט' כוחות.

שבה יוצאים לכתחילה או לכה"פ בדיעבד כמעט לכל הפוסקים, ומ"מ יש מדקדקים לעשות לכל הספיקות בתשר"ת גם בב' נשימות, ויש המדקדקים לעשות גם בנשימה אחת לפי החזו"א והיינו להריע מתוך השבר.

ו.ג) הפרדה בין התקיעות לחומרא והתקיעות המחויבות

יש הנוהגין עפ"י מה שהורה מרן הגרא"מ ש"ך זצ"ל שאת התקיעות הנוספת לחומרא עושים בחדר אחר או שמפסיקים כמה דקות לאחר סוף התפילה לפני עשיית התקיעות כדי שלא להכלילם בתוך סדר התקיעות המחויבות[פו].

ויש שעושים לחלק מהתקיעות הנוספות לאחר סוף התפילה ולחלקם בחדר אחר[פז], ועי' בהערה בסמוך בענין איסור שבות בתקיעות אחרי שיצא יד"ח.

ז) טעויות בסדר התקיעות

יש מקרים שהתוקע טעה והוסיף על סדר התקיעות לשם מצוה או כמתעסק קולות כשרים או פסולים בין הקולות שנדרש היה לתקוע, או שהחסיר לאחד הקולות או ששינה הסדר של הש"ת בתשר"ת, וכן שהתוקע לא טעה כלל אלא התחיל לתקוע לקול שהיה צריך ולא עלה בידו לתקוע הקול כראוי ויצא קול אחר מהקול שהיה צריך לתקוע. בחלק מהמקרים הקול הנוסף או החסר גורם שצריך לחזור על כל הסימן, ובחלק מהמקרים אין הקול הנוסף חשוב הפסק ואי"צ לחזור אלא רק לתקוע הקול שנדרש כעת על הסדר, ונבאר המקרים[פח].

ז.א) טעויות בתשר"ת [הוספת קול לשם מצוה או החסרת קול או שינוי סדר הש"ת]

א' תקע תקיעה ראשונה, ואח"כ תקע ב' שברים, וטעה ובמקום לתקוע שבר נוסף התחיל להריע: יש בזה ב' מקרים, אם לא נזכר עד שגמר התרועה [דהיינו שעשה ג' כוחות דהוי תרועה לשיטת רש"י], הפסיד הב' שברים אך לא הפסיד התקיעה הראשונה וחוזר ותוקע ג' שברים ומריע.

פו. קונטרס סדר תקיעתנו, ועי' גם באור לציון (פ"ה תשובה כ'), ובענין ההנהגה להוסיף תקיעות לחומרא עי' הערה לקמן בביאור ההלכות (ס"ג סס"ק א.א).

פז. וכגון במקומות שנוהגים לעשות שברים "או - טו", יש הנוהגים בסוף התפילה לעשות שברים ישרים כריטב"א [ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת עם שברים אלו], ושאר התקיעות הנוספות שהם חומרות יותר רחוקות עושים בחדר אחר.

פח. יש לעורר דברא"ש (סי' י"א) ובעוד ראשונים מבואר גבי מעשה דמגנצא דבמקום שחוזר על התקיעות שלא לצורך עובר של שבות דרבנן, ואמנם דעת הט"ז (סי' תקצ"ו) דיו"ט של רה"ש אינו דומה לשאר יו"ט בזה ואינו עובר על שבות, מ"מ כתב המ"ב (סק"ג) דרוב האחרונים הסכימו לאסור בזה וכרמ"א ודלא כט"ז, ובחיי"א (כלל קמ"ב סי"ג) כתב דמ"מ "במקום ספק נראה לי דבודאי ליכא איסור שהרי כתבו האחרונים לתקוע ק' קולות, וצריך לומר מאחר שעושין לשם מצוה אין איסור". וע"ע בענין רבוי תקיעות בפנ"י (ר"ה דף ל'), מו"ק (סס"י תרצ"ו), לבוש (סי' תקפ"ה סס"ג), מנח"ח (סי' תנ"ד אות ד') ומה שמובא בהנהגות המהרי"ל דיסקין בכ"ז.

ואם נזכר מיד קודם שגמר התרועה, לא הפסיד גם הב' שברים ויתקע שבר נוסף [ומריע] ודי בזה ואין צריך לחזור ולתקוע ג' שברים, וכ"ז דוקא כשהיה בנשימה אחת [היינו שבין השבר השני והשלישי לא היה הפסק כדי נשימה], אבל אם היה הפסק כדי נשימה אחת, צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ותרועה. ויש מחמירים שאפילו אם השבר השלישי היה בנשימה אחת עם השבר שלפניו, צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ותרועה ולגמור הסדר, וראוי לחוש לכתחילה להחמיר כדבריהם[פט].

ב' הריע קודם השברים: הפסיד גם תקיעה ראשונה, ויש מקילים בזה שאי"צ לחזור לתקיעה ראשונה אלא גומר שברים תרועה כדרכו תמיד ודיו, וזאת כיון שתרועה שייכת בזה הסימן[צ].

ג' עשה שברים והפסיק כדי נשימה ועשה ש"ת: יש לדון אם הדין כמו באות ב' או בזה לכו"ע הפסיד גם תקיעה ראשונה[צא].

ד' תקע שברים תרועה וחזר ועשה שברים: חוזר לתחילת הסימן ותוקע תשר"ת[צב].

ה' תקע שברים תרועה, והפסיק כדי נשימה וחזר והריע: נראה שהדין כמו באות ד'[צג].

ו' אם מסתפק אם השברים תרועה כשר או פסול ורוצה לחזור ולתקוע: צריך לחזור לתחילת הסימן[צד].

ז.ב) טעויות בתש"ת [הוספת קול לשם מצוה]

א' תקע לאחר הג' שברים שבר אחד נוסף או יותר: אם לאחר שתקע ג' שברים הפסיק כדי נשימה ואח"כ תקע שבר אחד או יותר הפסיד גם התקיעה הראשונה, אבל אם עשאן בנשימה אחת נחשב הכל אחד וכשר[צה].

ב' תקע שבר אחד או שתים ואח"כ הריע, וכ"ש אם עשה כל השברים ואח"כ הריע: הפסיד גם תקיעה ראשונה ולכן חוזר ותוקע תש"ת[צו].

פט. שו"ע ס"ז, מ"ב סקכ"ז, [ס"ו ס"ק ג.ב]. וטעם החילוק בין גמר התרועה [שצריך לחזור על כל השברים] ובין לא גמר [די"א דסגי שישלים השברים והיינו שיתקע שבר אחד ועכ"פ אם היה בנשימה אחת] עי' לקמן (שם). ובענין בנשימה אחת עי' בביאורים (ס"ה ס"ק ב.ב).

צ. מ"ב סק"ל, בה"ל ד"ה או, [ס"ו ס"ק א.ה, אות א'].

צא. [שם אות ב'].

צב. שם, [שם אות ב'].

צג. [שם].

צד. שהרי על צד שהש"ת הראשונים כשרים, כשחוזר צריך לחזור לתחילת הסימן כמבואר לעיל באות א', ובענין תקיעות מספק עי' לקמן (ס"ק ז.י, ז.יא).

צה. שו"ע ס"ח, מ"ב סקל"ד, [שם אות ד'].

צו. שו"ע ס"ז, מ"ב סקכ"ט.

ג׳ עשה תרועה קודם או אחר השברים: הפסיד גם תקיעה ראשונה, וזאת בין אם גמר התרועה ובין אם לא גמר ולכן חוזר ותוקע תש״ת[צז].

ד׳ עשה ב׳ שברים כדין ושבר שלישי פסול: אם הפסיק כדי נשימה צריך לחזור ולתקוע ג׳ שברים, ואם לא הפסיק כדי נשימה י״א דיתקע שבר נוסף ודיו, וראוי לחוש לכתחילה לתקוע ג׳ שברים[צח].

ה׳ אם מסתפק אם אחד השברים כשר או פסול ורוצה לחזור ולתקוע: צריך לחזור לתחילת הסימן[צט].

ז.ג) טעויות בתר״ת [הוספת קול לשם מצוה]

א׳ הריע ב׳ תרועות זו אחר זו: אם הפסיק ביניהן כדי נשימה הפסיד גם התקיעה הראשונה, אבל אם עשאן בנשימה אחת הויא כתרועה אריכתא וכשר[ק].

ואם נתקל בתרועה ותקע שלשה טרומיטין [דלרש״י הוי תרועה] וחזר ותקע ט׳ טרומיטין, לדעת המהרש״ם ביום הראשון אי״צ לחזור וביום השני צריך לחזור לתחילת הסימן, ולדעת החיי אדם והמקראי קודש גם ביום הראשון צריך לחזור, ועי׳ הערה[קא].

ב׳ התחיל בתרועה ובאמצע הפסיק והתחיל לעשות שבר אחד, וכ״ש אם עשה כל התרועה ואח״כ הפסיק ועשה שברים: הפסיד גם תקיעה ראשונה ולכן חוזר ותוקע תר״ת[קב].

ג׳ עשה שברים לפני או אחרי התרועה: הפסיד גם תקיעה ראשונה, וזאת אפי׳ לא גמר את כל הג׳ שברים[קג].

צז. מ״ב סקכ״ט, סק״ל, ועי׳ בבה״ל (סי׳ תקפ״ח ס״ב ד״ה ויש אומרים) מש״כ גבי דין זה.

צח. עי׳ ס״ק ז.א אות א׳.

צט. שהרי על צד שהשבר הראשון כשר, כשחוזר צריך לחזור לתחילת הסימן כמבואר לעיל באות א׳, ובענין תקיעות מספק עי׳ לקמן (ס״ק ז.י׳, ז.יא).

ק. שו״ע ס״ח, מ״ב סקל״ב, [ס״ו ס״ק א.ה אות ג׳].

קא. וע״ע בענין נתקל בסמוך (ס״ק ז.ו), וכן במנחת יצחק (ח״ז סי׳ ל״ח אות א׳) ובלוח ארץ ישראל לגרי״מ טוקצ׳ינסקי, [ס״ו ס״ק א.ה אות ג׳]. ועי׳ בביאור ההלכות דיש שהציעו שיתנה קודם התקיעות שאינו רוצה לצאת יד״ח אלא בתרועה של ט׳ כוחות, ואז לכו״ע לא יצטרך לחזור לתקיעה ראשונה אף ביום השני. ועכ״פ אם נוהג לאחר מוסף להריע כשיטת רש״י, יש עליו לכוון בשעת התנאי שאין תנאו קאי על תרועות אלו. אמנם כידוע האחרונים האריכו אם מועיל תנאי במצות בכלל ובתקיעת שופר בפרט, וכגון בספר ברכת מרדכי על ימים הנוראים ועוד ספרים, וכן במקראי קודש גופא למעיין היטב בדבריו נראה דגם בלא״ה לא מועיל התנאי ע״ש.

ועוד יש לדון במי שתקע שלשה טרומיטין והקול שאח״כ לא יצא כראוי אלא קול נפיחה שאין לו דין קול שופר ואח״כ חזר ותקע ט׳ טרומיטין, אי הוי כנתקל ודינו כמבואר לעיל או לא.

קב. שו״ע ס״ז, מ״ב סקכ״ט.

קג. מ״ב סקכ״ט, סקל״א, והוסיף המ״ב ״ויש מקומות שדרכן לסיים בסוף התרועה בקול ארוך, ועיין פמ״ג בסק״ב שמפקפק בזה דאולי נחשב זה לשברים, וכן יש מבעלי התקיעה שאינם מומחים במלאכה זו וכשעושין

ד' אם מסתפק אם חלק מהתרועה או כולה כשר או פסול ורוצה לחזור ולתקוע: צריך לחזור לתחילת הסימן [וחוזר ותקע תר"ת][קד].

ז.ד) תקע תקיעה כמתעסק, ושמיעת תקיעות מבית כנסת אחר

אם תקע כמתעסק וכגון בתר"ת תקע אחר התרועה [או השברים בתש"ת] **תקיעה כמתעסק והפסיק בה בין תרועה לתקיעה:** המג"א מצדד שיש להקל במתעסק דלא הוי תקיעה כלל ואין נחשב הפסק, ומ"מ לכתחילה טוב לחוש לדעת המחמירין[קה].

ולכן צריך ליזהר במקום שבתי כנסיות סמוכין זה לזה, שלא יתקעו בהכ"נ אחד עד שיגמרו באחר כדי שלא ישמעו קול אחר בנתיים ואז לדעת המחבר אפי' ששמע כמתעסק הפסיד התקיעות ששמע[קו].

ז.ה) הארכת קול התרועה בהתחלת ואמצע וסוף התרועה

יש מקומות שדרכן לסיים בסוף התרועה בקול ארוך, והפמ"ג מפקפק ע"ז דאולי זה נחשב לשברים. וכן יש מבעלי התקיעה שאינן מומחין וכשעושין תרועה מתחיל בו בקול ארוך ונראה התחלתו כעין שברים, ולא יפה עושין[קז].

ובאמצע התרועה, כל קול לא יהיה ארוך ממה שנקרא אצל אדם בינוני כח אחד, ואם מקצת מהתרועות ארוכות ומקצתן קצרות [ועכ"פ כולם לא יותר מכח אחד], נראה שאם אין הקול ארוך פי שנים מהקצר וכגון פי אחד וחצי שפיר דמי, אבל אם הוא פי שנים מן הקצר לאו שפיר דמי[קח].

ז.ו) התחיל לתקוע ואין הקול עולה יפה

אם התחיל לתקוע ואין הקול עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית, נחשב הכל כתקיעה אחת[קט].

תרועה מתחילין בו בקול ארוך ונראה התחלתן כעין שברים, גם זה לאו שפיר עביד", ועי' מה שנתבאר בזה לקמן (ס"ו ס"ק א.ה אות ב').

קד. שהרי על צד שהתרועה הראשונה היתה כשרה, כשחוזר צריך לחזור לתחילת הסימן כמבואר לעיל באות א', ובענין תקיעות מספק עי' לקמן (ס"ק ז.י, ז.יא).

קה. מ"ב סקל"ג, בה"ל ד"ה כמתעסק [ומ"ב (סי' תקפ"ח סק"ז, ח') סתם כמג"א], [ס"ו ריש ס"ק א.ה].

קו. בה"ל שם, [שם].

קז. מ"ב סקל"א, ובמ"ב איירי בתר"ת, ולכאורה ה"ה בכ"ז גם בעומד בתשר"ת, וכן נראה פשוט שיש להזהר בכ"ז [שלא להאריך בכל טרומיט יותר מכח אחד] גם באמצע התרועה, ועכ"פ משמע שכל דין זה הוא לכתחילה ולא לעיכובא.

קח. חוט שני (פ"ב עמוד ס"ו), ע"ש עוד בזה, וכן שגדר אדם בינוני היינו אדם שיודע את מלאכת התקיעות ולא מי שתוקע לאט מחמת שאינו יודע מלאכה זו, דהוא אינו בהדי חשבון התוקעים.

קט. מ"ב סקל"ד. ומשמע במ"ב דלא אכפת לן אם הקול שעלה הוא מענין התקיעה או אפילו הקול הוא כשבר או אחר, אמנם בר"א"ש והביאו בטור שהוא מקור הדברים משמע שדוקא אם הקול שעלה בטעות הוא מענין התקיעה לא מקרי הפסק ונחשב הכל לתקיעה אחת, וע"ע בזה בסמוך, [ס"ו ס"ק ב.ג].

ויש בכלל זה כמה אופנים:

נתקל בתקיעה ראשונה של הסימן

אם התחיל לתקוע תקיעה ראשונה של הסימן, ואין קולו עולה לו יפה ותקע שנית, אם הקול מעין התקיעה אלא שלא היה כשיעור, והיינו טרומיט אחד או יותר ואפי' נתקל כמה פעמים ועשה כמה טרומיטין בודדים זא"ז, התקיעה השניה כשרה, אפי' אם חזר ותקע מיד ולא הפסיק כדי נשימה בין הקולות[קי].

ואם הקול שנתקל בו אינו מעין התקיעה, והיינו שעשה קול שבור כעין שבר לשיטת הרמב"ן וכיו"ב, יש להפסיק בין הקול שנתקל בו לתקיעה בשיעור של כדי נשימה כדי שתהיה התקיעה כשרה מתחילה ועד סוף[קיא].

נתקל בתקיעה בתרא של הסימן

אם התחיל לתקיעה בתרא של הסימן ואין קולו עולה לו יפה וחוזר ותוקע שנית, אם הקול מעין התקיעה אלא שלא היה כשיעור, והיינו טרומיט אחד או יותר, ואפי' כמה טרומיטין בודדים זא"ז [וכגון שנתקל כמה פעמים כל פעם בטרומיט אחד], התקיעה השניה כשרה.

וכ"ז בין אם חזר ותקע מיד ולא הפסיק בכדי נשימה בין הקולות ובין אם הפסיק בכדי נשימה[קיב].

ואם הקול שנתקל בו אינו מעין התקיעה, הוי הפסק וצריך לחזור לתחילת הסימן[קיג]. וקול שאינו מעין התקיעה היינו שעשה קול שבור כעין שבר לשיטת הרמב"ן וכיו"ב.

וכבר ציינו בביאורים שכן הוא שיטת הרא"ש והטור, אך מצינו בזה עוד ב' מנהגים, דיש הנוהגים שאף אם הקול הוא כעין התקיעה מ"מ כל שיש לו שם שבר או תרועה לאחת משיטות הראשונים הוי הפסק ופסול, ולפ"ז אם נתקל ועשה ב' טרומיטין או יותר [שיש לזה שם שבר] או נתקל ג' פעמים כל פעם בטרומיט אחד ועשה לשלושתן בכדי נשימה [שיש לזה שם תרועה לשיטת רש"י] צריך לחזור לתחילת הסימן.

ויש מחמירים יותר מזה וכדעולה מדברי המ"ב[קיד] משם האחרונים כפשוטו,

---

קי. [ס"ו ס"ק ב.א, ב.ב]. וע"ש (ס"ק ב.ד) שבמועדים וזמנים כתב דעדיף שיפסיק כדי נשימה בין הקולות, אך לא משמע כן במ"ב וכן מבואר להדיא בפוסקים בני זמנינו.

קיא. [שם]. וע"ש שיש מקום לדייק במג"א ובמ"ב שאף אם עשה לקולות בלא הפסקה של כדי נשימה כשר, מ"מ הגרש"ז אוירבך והגרי"ש אלישיב זצ"ל כתבו דבראה"ש ובטור שהם מקור הדין לא משמע כן..

קיב. רא"ש (סי' י"א), טור (סי' תק"צ ס"ז), [ס"ו ס"ק ב.א, ב.ג].

קיג. רא"ש (סי' י"א), ובמ"ב שנביא בסמוך משמע קצת דאפי' קול שאינו מעין התקיעה אי הוי בנשימה אחת עם התקיעה כשר, וצ"ע אם אפשר להקל בזה כיון דלא משמע כן בראה"ש שהוא מקור דין זה, [שם].

קיד. סקל"ד.

דנראה במ"ב דנתקל כשר דוקא אם לא הפסיק בכדי נשימה ונחשב הכל לתקיעה אחת, אך אם הפסיק הוי הפסק וצריך לחזור לתחילת הסימן, ולפ"ז אפי' אם נתקל ועשה טרומיט אחד קודם שחזר ותקע כדין, אם לא היה הקול הנוסף בנשימה אחת עם התקיעה הכשרה כך שניתן לומר שנחשב הכל לתקיעה אחת, הוי הפסק וחוזר לתקיעה הראשונה [אך אם היה בנשימה אחת עם התקיעה הכשרה שפיר דמי][קטו].

והעיקר לדינא כביאור הראשון [שדוקא אם הקול שנתקל בו אינו מעין התקיעה צריך לחזור לתחילת הסימן, אבל אם הוא מעין התקיעה, אין צריך לחזור לתחילת הסימן אפי' אם יש לקול גם שם שבר או תרועה וכן אפי' שהיה הפסק נשימה בין הקולות][קטז], ויש המחמירים כב' השיטות הנוספות שהבאנו[קיז].

הערה חשובה: כל דברינו אמורים בנתקל בתקיעה, ופשוט שה"ה כעין כ"ז גבי נתקל בשברים בתש"ת או בתרועה בתר"ת או בשברים תרועה בתשר"ת.

ז.ז) הפסיד תקיעה ראשונה וכבר תקע תקיעה אחרונה

בכל המקרים שהפסיד גם תקיעה ראשונה, אם כבר תקע גם תקיעה אחרונה, אותה תקיעה עולה לו כתקיעה ראשונה וגומר משם ואילך על הסדר[קיח].

ז.ח) נזכר בטעות כשעומד בסימן אחר

אם לא נזכר בטעות עד שעמד בסימן אחר, וכגון שעומד בתש"ת ונזכר שטעה בתשר"ת, גומר כל הסימן ואח"כ חוזר ותוקע תשר"ת פ"א, ואע"ג שהפסיק באמצע הסימן דתשר"ת בקולות אחרים, אין בכך כלום, כין שבכל בבא בפנ"ע לא היה הפסק בקולות אחרים[קיט].

ז.ט) טעה בסימן האחרון מתוך השלשה

אם תקע שני תשר"ת או ב' תש"ת או

קטו. [ס"ו ס"ק ב.א], וכבר נתבאר שם שזה לא כדברי הרא"ש שהוא המקור לדברי המ"ב בשם האחרונים, וע"ש דיש המבארים למ"ב דלא כפשוטו ולדבריהם ס"ל המ"ב כדברי הרא"ש ולפ"ז אין מקור לחומרה הנ"ל.

קטז. הליכות שלמה (פ"ב ס"ח), חוט שני (פ"ו ס"ה ספק"ו), [שם].

ונראה ללמוד מדברי הרא"ש דאפי' נתקל בסוף התקיעה וכגון שתחילת התקיעה עלתה יפה אלא שלא הצליח לגמור שיעור התקיעה הנדרש [כגון בתקיעה של תשר"ת במקום 18 טרומיטין תקע פחות מזה], הוי בכלל דין זה שאין צריך לחזור לתחילת הסימן אלא תוקע כעת תקיעה כשיעור ודיו בכך, [ובמיוחד אם גם לאחר שקיצר בתקיעה היה שיעור התקיעה הנדרש לשיטת רש"י דבכה"ג יד"ח בדיעבד וכמשנ"ת], ומיהו אם קיצר בתקיעה מחמת טעות ולא מחמת שנתקל בתקיעה נראה דהוי הפסק וצריך לחזור לתחילת הסימן.

קיז. [שם].

קיח. סקל"ה, ועי' מש"כ לעיל (ס"ק ה.ד) בהערה.

קיט. שם.

שני תר"ת כהוגן וטעה רק בסימן השלישי, אי"צ לחזור אלא לאחרון שטעה בו[קכ].

ז.י) בטעות בתקיעות דמיושב אין סומכין על התקיעות דמעומד וכן להפך

אם טעה בתקיעות דמיושב צריך לחזור ואין סומכין על תקיעות דמעומד, וכן בתקיעות דמעומד צריך לחזור, אבל אם טעה בתקיעות של אחר התפילה אין בכך כלום, ועי' הערה[קכא].

ז.יא) מסתפק אם שמע קול שופר

מי שנסתפק לו אם שמע קול שופר, ביום א' שהוא מן התורה תוקע ואינו מברך, וביום ב' שאינו אלא מד"ס אי"צ לתקוע דספק ד"ס להקל, ועי' הערה[קכב].

ח) הערות קצרות לבעל תוקע ולמקריא, לשומע ובתקיעות לנשים וליחיד

ח.א) הערות לבעל תוקע

שיהיה בעל תשובה צדיק הגון

ראוי ליתן לתקוע לצדיק והגון ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר, ועכ"פ צריך שידע לכוין להוציא הצבור בתקיעתו[קכג]. ראוי שהבעל תוקע יהיה בעל תשובה גמור, וגם ראוי שילמד הכוונות מהתקיעות והוא מהזוהר[קכד].

קכ. שו"ע ס"ט, ויש מחמירים דלכתחילה יש לחזור לתחילת הסדר כמבואר במועדים וזמנים, אמנם מנהג העולם כשו"ע, [ועי' ברמב"ן בדרשות (ל"ג ב' ד"ה וכן מה) שהביא מהתוס' לחזור לתחילת הסדר וחלק עליו וס"ל כדפסק השו"ע, וכן מה שהאריכו בזה באו"ז (ח"ב הל' רה"ש סי' רס"ט), ובעיטור (עשרת הדברות הל' שופר דף ק' ב')].

קכא. סקל"ה. ופשוט שאם תוקע בסוף התפילה לחוש לשיטות נוספות וכגון לשיטת החזו"א וכיו"ב אם טעה צריך לחזור, והמ"ב איירי במקומות שנוהגים לחזור ולתקוע אחר התפלה ל' קולות או כשל"ה שכתב לתקוע מאה קולות שכ"ז אינו מעכב שכבר יצאו בסדרים אלו יד"ח כמבואר בסימן תקצ"ו. [ובמקומות ששכיח שבאות נשים לשמוע תקיעות אלו כדי לצאת בהן ידי המצוה [ומברכות לעצמן על תקיעות אלו], הוי סיבה נוספת שאם טעה יחזור אף אם בסוף התפילה חוזר ותוקע הקולות שתקע קודם לכן, וזאת כדי שיצאו המצוה כתיקונה].

קכב. מ"ב סי' תקפ"ה סק"ה. והאחרונים הקשו דמ"ש מטומטום שנפסק בשו"ע (סי' תקפ"ט ס"ד) דאפי' את מינו אינו מוציא, וכתב המ"ב (סק"ו) "דטעמא דשמא אם יקרע ימצא טומטום זה נקבה וחבירו זכר", והוסיף "ואף ביום ב' שהוא דרבנן נקטינן בכל חומרת יום א' ...", והאריכו האחרונים בביאור החילוק בין המקרים [דגבי טומטום נקטינן ביום ב' בכל חומרת יום א' משא"כ בנסתפק אם שמע קול שופר], וע"ע במ"ב (שם סק"ב) דקטן שלא ידעינן שהביא ב' שערות אינו יכול לתקוע להוציא אחרים, וביאר בשעה"צ "דחזקה דרבא אינו מועיל לענין דאורייתא", ומשמע דלתקיעת שופר דרבנן וכגון ביום ב' מועילה חזקה דרבא, ולא מחמירינן כביום א', ועי' בכ"ז בא"ר, דע"ת למהרש"ם (על המג"א סי' תקפ"ה סק"ה), ישועות מלכו (פ"א משופר סוה"א) בענין זלזול ביו"ט שני, מט"א (סי' תקפ"ט ס"ו) דע"ת (סי' תק"צ ס"ה) ואכמ"ל.

ונפק"מ בהנ"ל גם לענין לחזור על תקיעות כשיש ספק אם טעה בהן או לא.

קכג. מ"ב סי' תקפ"ה סק"ג, וע"ע בלשון המט"א (שם סק"ב) והוא כעין דבריו גבי המקריא שהבאנו בסמוך (ס"ק ח.ב).

קכד. מ"ב סי' תקפ"א סקי"א משם השל"ה, וע"ע במג"א (סקי"א) ומש"כ בזה תלמיד החת"ס במשכיל אל דל (ח"ד ס"י עמ' כ"א ב'), וכן במטה אפרים (סי' תקפ"ה סק"א) מה שהוסיף בהכנות בעל תוקע לפני התקיעות.

תקיעות ע"י שליח ציבור

תקיעות דמיושב [שתוקעין קודם שמתפללין מוסף] מותר לש"ץ לתקוע[קכה].

תקיעות דמעומד [שעל סדר התפילה] יתקע אחר ולא ש"ץ אף שאינו הפסק שהוא צורך התפילה כדי שלא יתבלבל, ואם הוא מובטח שחוזר לתפילתו או שמתפלל מתוך הסדור והמחזור דהוי כמובטח רשאי לתקוע אפי' יש שם אחר[קכו].

ואם אינו מובטח ואין שם אחר שיודע לתקוע, י"א שבאופן זה לא יתקע עד אחרי התפילה וכ"ש כשכבר יצא בתקיעות שלפני התפילה, וי"א שאם אין שם אחר יוכל לתקוע על סדר הברכות אע"פ שאין מובטח, ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד[קכז].

חלוקת התקיעות

אם אין הש"ץ תוקע לפני התפילה, ראוי שאותו תוקע יתקע ג"כ על סדר הברכות, כי המתחיל במצוה אומרים לו גמור[קכח].

במקומות שנהגו לחלק ולתת תקיעות דמיושב לאחד ומעומד לאחר, או לחלק

[ושמעתי מהרב הגאון רבי ישעיהו כהן שהגרי"ג אדלשטיין סיפר ששאל לחזו"א אם לכוון הכוונות כמובא במ"ב, ואמר לו לכוון לצאת ולהוציא בלבד. והגרי"ל רוזנטל שליט"א אמר לי ששאל לגר"ש דבליצקי אם ללמוד הכוונות, ואמר לו שח"ו שיזהר שלא ללמוד הכוונות בשום פנים ואופן, וטעמו, שאם הבעל תוקע משנה כוונה אחת הוא גורם לחורבן גדול, ולא יתכן במציאות בזמנינו שבעל תוקע יצליח לכוון כראוי, וע"כ אין לבעל תוקע להתעסק עם כוונות כלל. והוסיף ושאל לגר"ש דבליצקי שיש לו אפשרות ללמוד הכוונות זמן רב קודם רה"ש כדי שיהיו שגורים הכוונות היטב במחשבתו, והשיב לו שהוא עומד בדעתו שלא להתעסק בכוונות בכל אופן שיהיה, והוסיף דמ"מ המקריא יכול לכוון במקום הבעל תוקע, וכן נוהג הגר"ש דבליצקי אלא דעושה כן רק ביום השני שהוא דין רפיא ולא ביום הראשון שהוא דין תקיפא, [והרב הגאון רבי ישעיהו כהן הוסיף לי בזה, שהגרש"ד אמר שביום הראשון הוא אינו מכוון כי ירא שיאמרו בשמים בוא נראה אם אתה ראוי לכוון, וביום השני שהיה מכוין הכוונות, לא היה עושה כן בשעת התקיעות אלא אחר התקיעות, שבשעת התקיעות היה שומע ברכוז עצום אם הכל כשר בדקדוק, וכמו שכן גבי הכוונות המיוחדות של התפילה היה מכון רק ביום השני ולא ביום הראשון]. ונראה דהמקור שהמקריא יכול לכוון וכו' הוא מדברי השל"ה (רה"ש נר מצוה עמוד הדין דף נ"ד) "וכשהמקרא אומר 'תקיעה' יכוון לסוד התקיעה, וכן כשאומר 'שברים' או 'תרועה' יכוון לסודיהן, ובכל סדר וסדר לפי סודו, ועל ידיעה זו תוקע התוקע, על כן צריך המקרא להיות אדם גדול ובקי בסודות וצדיק, והתוקע עושה הפעולה של תקיעה על התעוררות דעתו, ויועיל זה אף כשהתוקע בעצמו אינו בקי בסודות. ובודאי היה יותר טוב, אם גם התוקע היה בעל סוד, אמנם [אם] לא גם זה יכשר. ולפי זה, ראוי גם כן שתקיעה הראשונה יאמר גם כן המקרא תקיעה, ולא כמו שנוהגין, שהתקיעה הראשונה מתחיל התוקע מעצמו, דכל מה דאפשר למעבד לכוין אל הסודות צריך להדר ולזרז"].

קכה. סי' תקפ"ה ס"ד ברמ"א.

קכו. שם ס"ד, מ"ב סקי"ג.

קכז. מ"ב שם סקי"ד, שעה"צ אות כ"ז.

קכח. סי' תקפ"ה ס"ד וסי' תקצ"ב ס"ד ברמ"א.

גם הסדרים מלכיות לאחד וזכרונות לאחד וכו' יעשו כמנהגם[קכט].

ללמוד ההלכות

ראוי לתוקע ללמוד היטב דיני השופר וסדר התקיעות, כי לפעמים מאיזה סיבה נופל טעות בפי המקריא או בשגגת התוקע, וצריך לידע איך לעשות, אם לתקוע להלן או לחזור לראש הסדר[קל].

התחיל לתקוע פ"א אין ליתן המצוה לאחר

מי שהתחיל לתקוע אפי' פעם אחת, אין ליתן המצוה לאחר, ואם חלה הוא, ביד הקהל להעמיד אחר, מ"מ כשחוזר לבריאותו המצוה חוזרת אל הראשון[קלא].

להתאמן בתקיעות בערב רה"ש

אין תוקעין בערב ראש השנה להפסיק בין תקיעות דרשות לתקיעות דחובה, ומ"מ מותר לתקוע להתלמד, אבל במנהגים כתב שהטעם [שאין תוקעין בערב רה"ש הוא] כדי לערבב השטן, וא"כ אין לתקוע כלל[קלב], ובא"ר בשם ספר אמרכל משמע דלהתלמד מותר בחדר סגור[קלג]. ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל כתבו שמותר להתאמן אף בר"ה עצמו[קלד].

ברכת השופר

קודם שיתקע יעמוד[קלה] ויברך לשמוע קול שופר[קלו] ויברך שהחיינו. ובדיעבד אם

קכט. סי' תקפ"ה מ"ב סקי"ז, וכתב המ"ב (סי' תקצ"ב סקי"ז) משם המג"א (סק"ז) על דברי הרמ"א [שראוי שאותו תוקע יתקע לתקיעות דמיושב ומעומד] "וכל זה מיירי בזמניהם שהיו נותנין לו לתקוע בסתמא וא"כ זכה מיד בכל התקיעות, אבל עכשיו שנוהגים במקצת מקומות ליתן הסדרים לאחר, א"כ מעולם לא זכה הראשון ושרי, וטעמא שעשו כן כתב המ"ב (סי' תקפ"ה סקי"ז) כי ישראל קדושים הם ומחבבים המצות. ובמג"א (סי' תקצ"ב סק"ז) ובאלף המגן (על המטה אפרים סקי"ב) כתבו טעם נוסף דברוב עם הדרת מלך וכמו לענין קרבן התמיד שמבואר בגמ' (יומא כ"ו א') שהרבה כהנים יתעסקו בהעלאתו למזבח משום דברוב עם הדרת מלך.

[ולענין אם יש בזה דין ירושה כמו בש"ץ [עי' סי' נ"ג סכ"ה] עי' באלף המגן (סי' תקפ"ה סק"ס)].

קל. מ"ב סי' תקפ"ה סקי"ח.

קלא. מ"ב ס"ח תקפ"א סקי"א.

קלב. ויש לדון דאם מכסה את ראש השופר כגון בבד כך שהקול שיוצא הוא קול פסול מותר לתקוע להתלמד גם לדעת המנהגים.

קלג. מ"ב סי' תקפ"א סקכ"ד.

קלד. קונטרס הערות נחוצות לדינא במצות תקיעת שופר.

קלה. מ"ב שם סק"א.

קלו. הריטב"א (ל"ב א' ד"ה כתב הרי"ף) כתב דנוסח הברכה הוא קבלה מרבינו האי גאון אביהם של ישראל. ובחילוק בין מגילה דמברכים "על מקרא מגילה" וברכת השופר כתב הריטב"א "שמיעת השופר הוא עיקר המצוה, וכונת התורה כדי שיעור אדם לחזור בתשובה וגם שיכוון לרצות למדת הדין ביום הזה, ואילו תקע ולא שמע לא יצא [כמבואר בגמ' כ"ז ב'], ולפיכך תקנו הנוסח בשמיעה וכיון שהשמיעה אי אפשר לה (אי) על ידי אחרים

בירך לתקוע בשופר או על תקיעת שופר, או לשמוע בקול שופר יצא[קלז].

ונהגו הצבור לעמוד כולם גם בשעת התקיעות קודם מוסף, ואעפ"כ נקראין תקיעות דמיושב מאחר שרשות לישב בהם. ואם יחיד שומע תקיעות לצאת בהן ואינו עתיד לשמוע על סדר הברכות, צריך מדינא לעמוד לכתחלה[קלח].

ומי שלא שמע הברכות עי' הערה[קלט].

היא בלמ"ד [ולא בעל] כיון שהוא עובר לעשייתה אבל מקרא מגלה הקריאה עיקר משום פרסומי ניסא ואפילו קרא ולא שמע ולא הבין יצא ...., וכיון שאפשר על ידי אחרים היא בעל".

קלז. מ"ב סי' תקפ"ה סק"ד.

קלח. מ"ב שם סק"ב.

קלט. מי שהגיע לביהכ"נ אחר הברכות קודם התקיעות ויש לו אפשרות לברך קודם שיתחילו התקיעות, יברך.

ומי שהגיע לביהכ"נ אחר שהתחילו התקיעות [וכגון אשה שהגיעה לחזרת הש"צ דמוסף ושומעת רק לתקיעות דמעומד], יברך קודם לתחילת התקיעות [ואם לא שומע לכל תקיעות דמעומד אלא רק לי' קולות [תשר"ת, תש"ת, תר"ת], עי' מש"כ לעיל (ס"ק ב.ב) לענין ברכה בתקיעות לחולה], ואם הוא באמצע תפילת שמו"ע עי' בסמוך.

ואם הגיע לביהכ"נ רק לתקיעות האחרונות ונוהגים שם לעשות לתקיעות אלו בשברים תרועה כדעת החזו"א [דמריעים מתוך השבר], אין לו לברך אם נוהג הוא כשיטת המ"ב ורק אם נוהג לענין תקיעות כחזו"א יברך.

ומי שלא הספיק לברך ושמע לחלק מהתקיעות ועדיין יש לפניו תקיעות נוספות שעומד לשמוע יש בזה ג' מקרים:

א' אם שמע לתקיעות דמיושב ועדיין יש לפניו לתקיעות דמעומד לא יברך בקול אלא בהרהור בלבד.

ב' נראה לכאורה דאפי' אם שמע רק י' קולות תשר"ת, תש"ת, תר"ת יברך רק בהרהור.

ג' אם שמע בתקיעות דמיושב ג"פ תשר"ת, או אפי' גם לג"פ תש"ת ויש לו אפשרות לברך קודם שיתחילו לתר"ת יש לדון אם יברך, ונראה לכאורה דגם בזה לא יברך בקול אלא רק בהרהור.

ומי שהגיע לביהכ"נ וכיו"ב לשמוע קול שופר, ופתאום שמע לקול השופר, יתכוין מיד לצאת בתקיעה יד"ח ומועיל [ולא חשיב ששמע תחילת התקיעה בלא כוונה] כמבואר במשנה (כ"ז ב') שמי שהיה עומד סמוך לביה"כ ושמע קול שופר אם כיון לבו יצא ומובא להלכה (סי' תקפ"ט ס"ט).

ויש לעיין במי שלאחר ששמע לתקיעות בביהכ"נ והסיח דעתו מלשמוע תקיעות נוספות, ופתאום שמע שתוקעים שם תקיעות נוספות ונתכוין מיד שאם תקיעות אלו מדינא הוא רוצה לצאת בה יד"ח, האם כ"ז בכלל הדין הנ"ל, או דהתם שאני כי בא לשמוע קול שופר אלא שלא ידע שכעת מתחילין לתקוע.

ביאור הדברים:

אם שמע תקיעות דמיושב ועדיין יש לפניו תקיעות דמעומד, נחלקו הפוסקים אם יברך לפני התקיעות דמעומד, בפרי הארץ (סי' ט') כתב שיברך, וטעמו דלא מיבעיא לדעת הג"א (פ"ק דחולין) דס"ל דבכל המצות אם לא בירך עובר לעשיתן יכול לברך אחר עשייתן אפי' לכתחילה, אלא אפי' לא נימא כן, מ"מ לדעת התוס' (סוכה ל"ט א' ד"ה עובר) והרא"ש (שם) גבי לולב שנטלו בלא ברכה עדיין יכול לברך משום שיש לו לנענע ומקרי בכה"ג עובר לעשייתן, [ובתוס' שם הוסיפו יותר מזה "הואיל והמצוה לא נגמר עדיין לגמרי דבעי ניענוע מברך, ועוד כדאמרינן בסוף פירקין (דף מא:) מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מתוך ביתו ולולבו בידו נכנס לבית

הכנסת ולולבו בידו קורא ק"ש ולולבו בידו, אף על פי שכל אלו הדברים אין מעכבין, מ"מ הואיל ויש בדבר מצוה מן המובחר חשיב כעובר לעשייתן"], וא"כ הדברים ק"ו, דאם כל עוד שלא נענע שאינו אלא הכשר מצוה יכול לברך אע"ג דכבר יצא יד"ח המצוה, הכא דיש לפניו תקיעות שצריך לשמוע ודאי שיכול לברך.

ובאלף המגן (סי' תקפ"ה סקי"ג) הביא לדברי פרי הארץ וציין לבני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר ב' אות ל"ד) שגם הביאו והוסיף "מיהו הא קמבעיא לי, אם לא שמע הברכות וגם לא שמע התקיעות דמיושב ושמע התקיעות דמעומד בלא ברכה, והנה אח"כ רוצה לתקוע בפנ"ע להשלים המאה קולות ע"פ הקבלה, אם יברך עליהם", והניח בצ"ע בדבר.

ובכפה"ח (סי' תרפ"ה אות ט"ל) דחה דברי פרי הארץ, דהש"ך (יו"ד סי' י"ט סק"ג) בענין ברכה גבי שחיטה דחה סברת הג"א מהלכה, וכן כתב גבי סברת התוס' והרא"ש דכל דבריהם רק היכא דלא גמר המצוה לגמרי [ואפי' נשאר לו רק הכשר מצוה], אבל אם גמר המצוה לגמרי אינו מברך, וא"כ "הכא שכבר שמע ל' קולות דמיושב ויצא מידי כל הספיקות כמ"ש בסי' תק"מ סעיף ב', היאך יכול לברך אח"כ, והגם שכתבנו לעיל אות כ' דעיקר תקיעות דמוסף, היינו משום דהם על סדר הברכות ומעומד יש בהם חשיבות, אבל לענין לצאת יד"ח ודאי כבר יצא שהרי שמע החיוב וגם כל הספיקות השייכים למצוה זו וכ"כ מג"א סק"ט, ועוד הרי לך סברת הריא"ז דס"ל דעיקר תקיעות דמיושב יעו"ש", ולמעשה כתב "כיון דדבר זה לא נפיק מפלוגתא וקי"ל ספק ברכות להקל אפי' כנגד הרוב, אם אירע כזה, יש לברך בין סימן לסימן דמיושב [ויש לדון אם כ"ז גם לנוהגים שאין אומרים ודוי בין הפרקים או שמא ברכה ודאי לא הוי הפסק], ואם לא בירך עד ששמע כל הל' קולות, יש לברך אח"כ במחשבה כיון די"א דיוצא בזה כמ"ש לעיל סי' כ"ט אות ט"ו יעו"ש", וציין לדבריו בזה לקמן (סי' תרנ"א סעיף ה').

ונראה לדייק מכפה"ח, שאם לא שמע לתקיעות דמיושב אלא בא רק לתקיעות דמעומד, שיברך לפני תקיעות אלו, ואע"ג דמבואר בדברי כפה"ח בסי' תק"צ ס"ד דהעיקר כשו"ע דבמיושב תוקעין בנשימה אחת ובמעומד בשתי נשימות, ונשימה אחת היא השיטה העיקרית לדינא וי"א דלשיטה זו אם עשה בשתי נשימות לא יצא יד"ח [משא"כ למ"ד דבעי שתי נשימות קי"ל דאם עשה בנשימה אחת יצא], מ"מ יש לו לסמוך על הנוקטים דבעי לעשות שתי נשימות לענין ברכה, וכן נקט בחוט שני (פ"ג סוף אות ז') גבי אשה שבאה לביהכ"נ בחזרת הש"ץ שתברך קודם ששומעת לתקיעת שופר שעל סדר הברכות, והוסיף "נראה דיכולה לברך באמצע שמו"ע על שמיעת שופר, ששם הוא מקום המצוה, וכדמצינו לענין נשיאת כפים שהנושא את כפיו מברך אף באמצע שמו"ע (מ"ב סי' קכ"ח סקכ"ו) דכיון דשם הוא מקומו שפיר מברך, וה"נ דכוותה [ושו"ר שכן משמע ברמב"ן במלחמות ל"ד א', י' ב' מדפי הרי"ף ד"ה ועוד מה שנהגו] ..., אמנם ברכת שהחיינו לא יברכו באמצע שמו"ע, [כיון דילפינן דמברכת כהנים שהיא ברכה על מצוה, אין ראיה על ברכת שהחיינו], ושו"ר שכעי"ז כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קל"ד, ח"י סי' ק"ח) דמי שלא שמע תקיעות דמיושב והגיע לבית הכנסת לתפילת הלחש ובאותו מקום נוהגים לתקוע באמצע תפילת הלחש, שיברך באמצע תפילת הלחש, ומיהו סיים בחלק י' שאמנם כן הדין, אך ייעץ לשואל לכוין שלא לצאת בתקיעות שתוקעין בלחש ורק אח"כ שיגיעו לתקיעות שבחזרת הש"צ יכוון לצאת ויברך קודם שמיעת התקיעות, ועי' בזה לקמן (ס"ק ח.ד) בהערה.

אמנם אם בא רק לתקיעות הנוספות שלאחר התקיעות דמעומד ונוהגים שם לתקוע לתשר"ת כדעת החזו"א [להריע מתוך השבר], כיון שנתבאר לעיל (ס"ק ה.א) דלנוהגים כמ"ב אם עשה כחזו"א לא יצא יד"ח, אין לברך על תקיעות אלו אלא אם כן הוא נוהג לענין התקיעות כחזו"א, [ומטעם זה יש הנוהגים לעשות לתקיעות כדעת החזו"א רק לאחר המאה קולות ולתקיעות האחרונות של המאה קולות נוהגים כמ"ב ועושים אותן בנשימה אחת או בב' נשימות כדי שנשים הנוהגות כמ"ב יוכלו לברך על תקיעות אלו].

הברכות במי שכבר יצא יד"ח ומברך להוציא אחרים

אין חילוק בין אם מברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים, אפילו הכי התוקע מברך לשתי הברכות [לשמוע קול שופר ושהחיינו][קמ], ועי' הערה[קמא].

וגבי מש"כ בכפה"ח דאם עדיין לא שמע לל' קולות יש לברך בין סימן לסימן דמיושב [ועי' גם בפרי חדש (סי' תקפ"ה ס"ג סקי"ב)] יש לדון בזה, דיש מקום לומר דכ"ז לשיטתו בכמה דוכתי דפסק כרמב"ם דבעינן ל' קולות כדי לצאת יד"ח מדאו', אבל לשיטת רב האי גאון [עי' לעיל ס"ק ב.א] לאחר ששמע י' קולות יצא יד"ח מדאו', ונתבאר לעיל דהשו"ע והמ"ב חוששין לשיטת זו לדינא, מה ששומע יותר מי' קולות הוא רק משום תקנת ר' אבהו [לשמוע ג"פ תשר"ת, ג"פ תש"ת, ג"פ תר"ת], ובראשונים או בפוסקים לא נתבאר האם על שמיעת תקנת ר' אבהו לחוד ג"כ תוקנה ברכה, וגם אי נימא דתוקנה ברכה, מ"מ אפשר דכ"ז רק אם לא קיים לעיקר התקנה והיינו דלא שמע לג' סוגים תשר"ת, תש"ת, תר"ת אלא רק ג"פ תשר"ת או אפי' גם ג"פ תש"ת אך לא שמע ג"פ תר"ת, אך אם שמע כבר לכל הג' סוגים אפי' רק פעם אחת תו לא שייך בזה ברכה, ומה תאמר, דגם אם לא תוקנה ברכה על תקנת ר' אבהו לחוד מ"מ לא גרע מנענועים או ממנהג אנשי ירושלים גבי לולב דס"ל התוס' והרא"ש דמצי לברך כיון דמקיים כעת מצוה מן המובחר, זה אינו, דהא כיון דס"ל לכפה"ח דאם שמע כבר לתקיעות דמיושב לא יברך על תקיעות דמעומד אע"ג דהוי מצוה דרבנן לכה"פ, ש"מ דחשיב כ"ז מצוה חדשה ולא המשך המצוה דמיושב, וה"נ יש לומר דתקנת ר' אבהו הוי מצוה חדשה ולא המשך מצות החיוב תקיעת שופר, ויש עוד מה לדון בכ"ז, מ"מ נראה דמכלל ספק ברכות לא יצאנו, וא"כ גם בזה נראה לומר עפ"י דרכו של כפה"ח גבי ברכות על מה שעומד לשמוע עוד לתקיעות דמעומד לאחר ששמע לתקיעות דמיושב, שלא יברך בקול אלא בהרהור בלבד.

וע"ע מש"כ בביאורים (ס"א ס"ק א.ד) בהערה לענין ברכה במקום שיש ס"ס, וכן מש"כ בענין הנ"ל התורת היולדת (פמ"ט הערה ה' [פנ"ב הערה ז']) אלא דנראה דמה שמחדש דבתקיעות דמעומד יש הידור מצוה על התקיעות דמיושב הוא חידוש.

קמ. רמ"א סי' תקפ"ה ס"ב.

קמא. המ"ב (סק"ה) כתב משם המג"א ושאר אחרונים דבאופן זה [שכבר יצא התוקע בעצמו] "טוב יותר שיברכו השומעים בעצמן שתי הברכות אא"כ אינם יודעים לברך בעצמן, אז יברך בשבילן להוציאן", והוסיף משם החיי אדם "ומנהג העולם להקל להוציאן בכל גווני ואין למחות בהם כי כן הוא עיקר מדינא כמו שכתב הפר"ח והגר"א", ובשעה"צ (אות ט"ו) כתב בשם המט"א (ס"ו) דכ"ז דוקא "כשהם פחות מעשרה, אבל אם השומעים עשרה, אז אף אם יודעים בעצמם לברך, אחד מברך והשאר יוצאים, שלא לחלק בין צבור לצבור, דסתם צבור נמצאו אנשים שאינם בקיאים בטיב ברכות".

ביאור הדברים:

לענין הדין שאע"פ שיצא מוציא מטעם שכל ישראל ערבים זה לזה, כתב השו"ע (סי' רע"ג ס"ד) שאדם יכול לקדש בשבת לאחרים אע"פ שאינו יוצא בקידוש דוקא אם הם אינם יודעים לקדש בעצמם, אבל אם הם יודעים לקדש אינו יכול להוציאם בקדוש שלו אם אינו יוצא אז בעצמו בקדוש [דבכה"ג לא נאמר דין ערבות]. והמ"ב (סק"כ) כתב דהפר"ח (סי' תקפ"ה) "חולק וס"ל דבכל גווני יוכל להוציאם, ובספר ארצות החיים (סימן ח') מסיק ג"כ דמדינא יכול להוציא בכל גווני, אך לכתחלה המצוה שיקדש בעצמו כיון שהוא בקי וגם חבירו המוציאו

ברכת שהחיינו ביום השני

מברכים שהחיינו בשופר גם ביום השני, ולכתחילה טוב שילבש התוקע בגד חדש[קמב], אלא א"כ חל יום א' בשבת שלא תקעו אתמול דאז לכו"ע יכול לברך ביום ב' שהחיינו בשופר אפילו בלא בגד חדש ופרי חדש[קמג].

כסוי השופר בשעת הברכה

נוהגים לכסות השופר בשעת הברכה במפה הפרוסה על השולחן, ויהיה מכוסה עד גמר הברכות שנוטלו משם לתקוע בו[קמד].

וצריך שיאחזנו בידו הימנית בשעת הברכה כשהוא מכוסה [תחת המפה או שיאחזנו מבחוץ ע"י המפה][קמה].

אינו יוצא עתה בהקידוש", וכן בביאור הלכה (ד"ה והוא) כתב לדינא "לענ"ד בדיעבד מוציא בכל גווני, דכל הברכות אע"פ שיצא מוציא אפילו לבקי", ובבה"ל (סי' ק"צ ס"ג ד"ה מהמסובין) כתב שדברי השו"ע כאן דחוים מהלכה, ולפ"ז ביאר המנח"י (ח"ג סי' נ"ג אות ט') לדברי המ"ב בתקיעת שופר דכוונתו "דכיון שכן עיקר לדינא [דמי שכבר יצא מוציא גם לבקי], עכ"פ בדיעבד, א"כ אין למחות בהמנהג אף לכתחילה, כיון שכבר נהגו כן, אבל במי שרוצה לעשות מצוה לכתחילה [ולברך בעצמו] בודאי תע"ב", וע"ש שהביא בנוגע למנהג שמצא בספרים שהיו מקומות שלא נהגו בזה כמ"ב [אלא כשהתוקע כבר יצא, אם השומע בקי הוא מברך לעצמו] וכן מה שעוד האריך בענין זה.

ויש להוסיף דהמ"ב כתב גבי הברכות במגילה כעין דבריו בתקיעת שופר, דהשו"ע (סי' תרצ"ב סק"ג) כתב "ואע"פ שיצא כבר מברך להוציא את אחר ידי חובתו", וכתב המ"ב (סק"י) "יש פוסקין שסוברין לענין ברכה, אם יודעים בעצמן לברך יברכו בעצמן כיון שהוא כבר יצא קריאה, ומנהג העולם להקל להוציאן בכל גווני", וציין לדבריו גבי תקיעת שופר, וע"ע בזה בבה"ל (סי' תרמ"א ס"א ד"ה לעצמו) בענין ברכת שהחיינו על עשיית סוכה להוציא אחרים.

וכאמור כ"ז כשהשומעים הם פחות מעשרה, אבל אם הם עשרה כתב המט"א שלכתחילה מברך להוציא אף אם היוצאים בקיאים ויודעים בעצמם לברך .

ויש לדון כשיש בצבור השומעים מי שנוהג בענין זה כדעת השו"ע, דנראה דאם התוקע כבר יצא יד"ח ויש שם פחות מעשרה שלא יצאו והם יודעים לברך לעצמן, שיברך כ"א לעצמו או אחד מהם [שעדיין לא יצא יד"ח] יברך להוציא את כולם, ואם יש עשרה שלא יצאו נראה לדייק במט"א (ס"ו) שהביא בשעה"צ (אות ט"ו) דגם לדעת השו"ע הוא מוציא לכתחילה גם למי שבקיאין לברך בעצמן, דפסק המט"א כשו"ע "אם התוקע כבר יצא יד"ח בתקיעות, רק מברך להוציא אחרים, אם האחרים יודעים בעצמם לברך והם פחות מעשרה, יש להם לברך בעצמם שתי הברכות", והוסיף למש"כ בשעה"צ משמו "ואם הם עשרה, אף אם כולם יודעים לברך, נוהגים שאחד מברך והשאר יוציאים ...", אמנם בכפה"ח לא הביא לחלק בזה בין אם יש יותר מעשרה שומעים שלא יצאו עדיין יד"ח [וגם בכה"ג אין יכול התוקע שכבר יצא יד"ח להוציא למי שבקי], וע"ע דבריו בכל המקומות הנ"ל.

קמב. שמעתי שיש מקילים ללבוש חולצה חדשה אף שאין הם נוהגים לברך שהחיינו על חולצה חדשה בפנ"ע.

קמג. סי' ת"ר ס"ג, מ"ב סק"ו, ז'.

קמד. מט"א סי' תקפ"ה ס"ג, באר היטב סי' תקצ"ג סק"ג.

קמה. כפה"ח סי' תקפ"ה סקי"ד, וציין שכ"כ הבן איש חי (פי' נצבים אות ס"ו), ועי' אלף למטה (סק"ז) ומ"ב סי' ר"ו סקי"ח.

[וכן צריך לכסות השופר בין כל סימן וסימן[קמו], וכן בכל זמן שאין תוקע בו כגון באמירת אשרי וכיו"ב[קמז]].

הביאו לו שופר אחר הברכה

אם נטלו השופר באמצע הברכות והביאו לו שופר אחר, אי"צ לברך מחדש, אבל אם הביאוהו בין הברכה לתחילת התקיעות צריך לחזור ולברך[קמח], ואם השופר השני היה מונח ג"כ על השולחן, אי"צ לברך עליו דמסתמא דעתו גם עליו[קמט].

רוק אינו חוצץ

רוק אינו חוצץ, ולכן מותר שיהיה רוק בין שפתי התוקע והשופר או בתוך השופר[קנ].

דם מילה

מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר. וגדול אחד נהג כשהיה מוהל בר"ה שלא קנח פיו אחר המילה אלא בפה המלוכלך בדם המילה תקע לערב מילה בשופר, ונראה שאעפ"כ יקנח פיו מבחוץ, וגם ירחץ ידיו משום כבוד הברכה[קנא].

נפצעו שפתי הבעל תוקע

בעל תוקע שנפצעו שפתיו וכשמניח השופר על פיו לתקוע הוא מוציא דם, י"א שיכול להמשיך לתקוע[קנב], ועי' בהערה עצות לזה[קנג].

אבל

אין למנות אבל תוך ל' או תוך י"ב חודש על אביו ואמו, אם לא שכבר החזיק לתקוע

קמו. כפה"ח שם משם השל"ה.

קמז. כפה"ח שם.

קמח. מ"ב סי' תקפ"ה סק"ד.

קמט. שם סקי"ח.

קנ. אשל אברהם מבוטשאטש סי' תקפ"ד.

קנא. מ"ב סי' תקפ"ד סקי"ב.

קנב. קונטרס הערות נחוצות לדינא במצות תקיעת שופר, וע"ש הטעם בזה.

ומה שציין לענין פס"ר בתרי דרבנן בדעת החזו"א, עי' גם בחזו"א (סי' ס"א סק"א) שמפקפק קצת בזה [הובא גם בשונה הלכות (סי' ש"כ דין כ"ד)], וכן באורחות שבת (פכ"ו הערה ט, פרק ל' ס"ו).

ושו"ר בהליכות שלמה (תקיעת שופר ס"ו) שכתב שאם רוב פעמים נפצעות השפתים ע"י התקיעות רשאי לתקוע כיון שאין זה ודאי ואינו קורה בכל פעם ממש ולא הוי פס"ר, אבל אם קורה הדבר בכל פעם לא יתקע, דעשיית חבורה אסורה ביו"ט, וראיתי שהגר"ש דבליצקי זצ"ל הורה לבעל תקיעה שלו שגם אם יוצא לו דם באופן שהוא פס"ר יכול להמשיך לתקוע, ועי' במ"ב (סי' תקי"ח סק"א, ד).

קנג. שמעתי וראיתי כמה עצות לזה: **א'** שאם הבעל תוקע חושש שיקרה לו כן בשעת התקיעות, טוב שיתאמן בתקיעות זמן רב קודם רה"ש וכגון מתחילת אלול, ואז שפתיו יתקשו דיים כך דבס"ד לא ידמם בשעת התקיעות ברה"ש, **ב'** בשעת התקיעות לא ללחוץ חזק את השופר לכוון פיו, כיון שמהחיכוך והלחץ נפצעות השפתים [ויש שלכן לא מחזיקים השופר בחלק שכנגד הפה אלא למטה כדי להקטין הלחץ], יש ששמים כמה ימים קודם רה"ש שמן או משחה לרכך השפתים.

כמה שנים או שאין שם אחר הגון כמותו[קנד], וכשתוקע לציבור יברך גם שהחיינו[קנה].

תקיעות בצד ימין

טוב לתקוע בצד ימין של פיו אם אפשר לתקוע כך[קנו], וכ"ז גם אם הוא איטר[קנז].

ואם א"א לו, אין להקפיד אפי' אם יעמידנו לצד שמאל וגם פי השופר לצד שמאל[קנח].

ואדם כשר שהוא בן תורה ובעל מעלות נוספות שיודע לתקוע רק בצד שמאל, עדיף מעם הארץ קל דעת שיודע לתקוע בצד ימין[קנט].

הפסק שהיה

לכתחילה לא יפסיק בשהיה בין התקיעות שלא לצורך, ואם הפסיק מרצון אפי' כדי לגמור כולה יצא בדיעבד אם כיון לצאת ידי חובה ואפי' הסיח דעתו והפסיק בדבור בינתיים [וע"ע בזה וכן ממתי חשיב השהיה כהפסק בסמוך ס"ק ח.ג].

אבל אם שהה באונס, אפי' רק כדי כל אותו הסדר יחזור לראש הסדר, ואפי' ביו"ט שני, ואונס היינו שגופו אינו נקי או שהמקום אינו נקי, דאפשר דאז אין ראוי לקיים מצוה דהוי כביזוי מצוה אבל לא באונס אחר[קס].

קנד. מט"א סי' תקפ"ה ס"ז [ועי' מש"כ גבי ש"צ סי' תקפ"א סכ"ג, כ"ד, וכן במ"ב סי' תקפ"א סק"ז], ועי' חת"ס (סי' תקפ"א ס"א), קיצשו"ע (סי' קכ"ח ס"ח), שש"כ פס"ה הכ"ח.

קנה. שש"כ (שם הערה קכ"ה) משם הגרש"ז אוירבך זצ"ל, וכן נהג הגרי"ג אידלשטיין כשהיה אבל על אביו עפ"י הוראת הרב מפונביז ז"ל, ועי' בהליכות שלמה (תקיעת שופר ס"ד) מה שהוסיף בזה.

קנו. סי' תקפ"ה ס"ב ברמ"א, ובמ"ב סק"ז, שעה"צ (אות י"ח) ובה"ל (ד"ה טוב) כתב כמה טעמים בזה.

והא דלא כתבו הפוסקים שהטעם הוא משום שכל מצוה יש לעשותה בימין [עי' מ"ב (סי' ר"ו סקי"ח)], ביאר הגרש"ז אוירבך זצ"ל (הליכות שלמה רה"ש פ"ב דבר הלכה אות י') שדין זה [לעשות מצוות בימין] נאמר במקום שהימין ושמאל ניכרים כ"א בפנ"ע, אבל לא בפה שהוא אבר אחד ואין צד ימין ושמאל שבו ניכרים בפנ"ע.

קנז. קונטרס איטר יד לגרח"ק ודלא כמט"א (כאן ס"ד), ועי' שעה"צ (אות י"ח).

קנח. מ"ב שם סק"ח משם המט"א (סק"ד) [במט"א כתב דאם אין יכול לתקוע בצד ימין של פיו, עכ"פ יעמיד את פי השופר [הפתח הרחב] לצד ימין, ואם גם את זה אינו יכול לעשות, אין זה מעכב, וזה כוונת המ"ב דאם גם זה א"א יכול להעמיד גם לפי השופר בצד שמאל], ובשעה"צ (אות י"ט) הוסיף "ובסדור עמודי שמים כתב בדרך כלל אין להקפיד כל כך אלא כל היכי דמתרמי ליה וניחא ליה לתקוע כפי למודו טפי מעלי".

קנט. עי' שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רצ"ד) ודובב מישרים (ח"ב סי' ל"ח אות ג').

קס. סי' תרפ"ח ס"ב, מ"ב סק"ה, ו', בה"ל ד"ה שמע, שעה"צ (אות י'), סי' ס"ה ברמ"א. ולענין אם שהה באונס באופן שחוזר לתחילת הסדר אם צריך לחזור לברך יש בזה מחלוקת, ולענין שיעור לגמור כל אותו הסדר, מהו סדר לענין זה, נראה במ"ב שכוונתו לתשר"ת אחד או תש"ת אחד או תר"ת אחד, וכן משמע שסבר בשונה הלכות (דין ד').

וכל הנ"ל הוא גם ידיעה נחוצה לבעל תוקע, שהרבה פעמים לוקח זמן עד שמוצא המקום הנכון להעמיד השופר בפה, דאין שהיה זו פוסלת לתקיעות.

פי שופר כלפי מעלה

טוב שיהפוך פי השופר למעלה ולא לצדדין[קסא].

ח.ב) הערות למקריא

נוהגין להקרות

נוהגין להקרות לפני התוקע סדר התקיעות מלה במלה כדי שלא יטעה, ונכון הוא[קסב].

מי המקריא

המתפלל שחרית מקריא לתוקע, ובמקום שיש מו"צ הוא מקריא. והש"ץ בתפילה לא יפסיק להקרות[קסג].

שיהיה בעל תשובה

ראוי למקריא להתעורר בהרהור תשובה מאחר שהוא נעשה אמצעי בינו ית' לבין הציבור[קסד].

ללמוד ההלכות

ראוי למקריא ללמוד היטב דיני השופר וסדר התקיעות, כי לפעמים מאיזה סיבה נופל טעות בפי המקריא או בשגגת התוקע, וצריך לידע איך לעשות, אם לתקוע להלן או לחזור לראש הסדר[קסה].

להקריא התקיעה ראשונה

יש שנהגו שגם בתקיעה ראשונה יקרא לפניו אע"ג דלא שכיח כ"כ שיטעה. ובמקום שאין מנהג יותר טוב שלא להקרות בתקיעה ראשונה כדי שלא יהיה הפסק למקריא בין הברכות לתקיעות[קסו].

אופן ההקראה בשברים תרועה

טוב שיקרא המקריא שברים תרועה בפעם אחד ולא שיקרא שברים ואח"כ לפני התרועה יקרא תרועה גם כשתוקע התשר"ת בב' נשימות, דאם ימתין התוקע עד שיקרא הקורא לפניו תיבת תרועה, עלול מאוד שיהיה עי"ז הפסק יותר מכדי נשימה[קסז].

קסא. רמ"א שם וכפי שביארו המ"ב (סק"ח). ובשעה"צ (אות כ') הוסיף בשם הלבוש שיגביה מעט פי השופר למעלה, וביארו הפמ"ג (א"א סק"ה) בשני דרכים: **א'** שבנוסף להחזקת השופר באופן שפיו למעלה, יש גם להגביה החלק הרחב של השופר מהחלק הצר שלו המונח בתוך הפה, וכן פירש המט"א (סק"ד) ובספרו על השו"ע יד אפרים, **ב'** שאי"צ שכל הפתח הרחב יהיה כלפי מעלה, אלא די שיטה את השופר באופן שחלק קטן מהפתח יהיה כלפי מעלה, וכן פירש מחצה"ש (סק"ה).

קסב. רמ"א סי' תקפ"ה ס"ד.

קסג. מ"ב סי' תקפ"ה סקי"ח, ושעה"צ (אות ל').

קסד. מט"א סי' תקפ"א סק"ב, ועי' גם מש"כ לעיל גבי הבעל תוקע בהערה גבי לכוון הכוונות שבתקיעות.

קסה. מ"ב סי' תקפ"ה סקי"ח.

קסו. מ"ב שם, שעה"צ (אות ל"א), ועי' עוד בענין ההפסקים בין הברכה לתחילת התקיעות לקמן (ס"ק ט.א), ועי' בשל"ה (רה"ש נר מצוה עמוד הדין דף נ"ד) שהוא המקור לדברי המג"א לענין ההקראה בתקיעה הראשונה מש"כ בזה והבאנו דבריו לעיל גבי בעל תוקע בהערה גבי לכוון בתקיעות.

קסז. מ"ב סי' תק"צ סקכ"א.

חילוק בהקראת שברים תרועה כשתוקע בנשימה אחת ובב' נשימות

יש הנוהגין שכשתוקעין הש"ת בנשימה אחת, אומר המקריא שברים תרועה בבת אחת, אבל כשתוקעין בב' נשימות המקריא מפסיק מעט בין השברים והתרועה כדי להזכיר לתוקע לעשות השברים תרועה בב' נשימות ולא בנשימה אחת[קסח].

סימון לציבור כשחוזרים על התקיעה

אם התקיעה הראשונה עלתה יפה ואח"כ בהמשך הסימן התקיעה לא עלתה יפה באופן שמצריך לחזור לתחילת הסימן, נהוג שהמקריא [או התוקע] דופק על הבימה כדי להודיע לצבור שחוזרים לתקיעה הראשונה וכן קורא שנית 'תקיעה', ובמקרה שחוזר התוקע רק על התקיעה שלא עלתה יפה [ולא לתחילת הסימן], המנהג שאין דופקים על הבימה וכן אין המקריא חוזר וקורא לפני תקיעה זו, עי' בזה לעיל (ס"ק ה.ג).

ח.ג) הערות לשומע [וגם לתוקע ולמקריא] לענין הפסק בדיבור ועוד ענינים

הערה: ציון המקורות לשו"ע הוא לסימן תקצ"ב אא"כ צוין אחרת.

(א) הכרזה קודם התקיעות שאסור להפסיק בדבור

באג"מ[קסט] כתב שאם אפשר שיקבלו איזה מהשומעין שאסור להפסיק בדבור עד גמר תקיעות דמעומד, צריך להכריז שאסור להפסיק, ואם ידוע שיש שם אנשים פשוטים שאין יודעים הדין ולא ישמעו להכרזה, יותר טוב שלא להכריז כדי שיהיו שוגגין ולא מזידין, ונראה דברוב המקומות נוהגים שלא להכריז בענין זה כלל אף במקומות שיקבלו השומעין אך יש מקצת מקומות שמכריזים על האיסור להפסיק.

(ב) בין הברכה לתחילת התקיעות

בין הברכה לתקיעות, שלא בעניני התקיעות אסור להשיח כלל[קע] ואפי' בעניני התפילה[קעא], ובענין התקיעות, אם צריך

קסח. וכן נהג הגראי"ל שטיינמן זצ"ל כמובא בנספח בסמוך (סק"י אות ד'), וכן נהג הגה"צ ר' אליהו לופיאן זצ"ל.

קסט. או"ח ח"ב סי' ל"ו.

קע. לענין שיעור שיחה עי' במ"ב (סי' ח' סקל"ה) דלענין שח בין ברכה לעטיפת טלית אפי' אם שח תיבה אחת צריך לחזור ולברך, וכ"כ (סי' קס"ז סקל"ו) גבי הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, ואח"כ (סי' ר"ו סקי"ב) כתב "אפילו מלה אחת הוי הפסק כל שהוא שלא לצורך הברכה", [ושמעתי מהרב הגאון רבי ישעיהו כהן שהגרח"ק שליט"א סיפר שהעולם מיקל לומר בין ברכה לאכילה הברות כמו נו או אה וכיו"ב, וסיפר שפעם חמיו מרן הגריש"א זצ"ל העיר לאחד שעשה כן האם אין אתה חושש להפסק, ואמר ע"ז הגרח"ק שאצלנו כמודה לא הקפידו בכך, ועי' במנחת יצחק (ח"ז סי' י"ט)], [ולענין הפסק בשתיקה כתב המ"ב (סי' ר"ו סקי"ב, סי' ק"מ סק"ו) שהשיעור הוא כדי שאילת שלום לרב].

קעא. שו"ע ס"ג, מ"ב סקי"ד, ואפי' דיבור לצורך מצוה גדולה כעניית אמן יש"ר הוי הפסק כמבואר במ"ב (סי' נ"ה סקל"ו).

וכגון שאומר להביא שופר או לשכשכו במים כשלא יכול לתקוע מותר[קעב], אבל אם אין בזה צורך לא ישיח אף בעניני התקיעות[קעג].

ובדיעבד: אם שח בעניני התקיעות במקום שאין בזה צורך, אי"צ לחזור ולברך [דרק לכתחילה אין להפסיק בזה][קעד].

ואם המברך שח שלא בעניני התקיעות ואפי' בעניני התפילה צריך לחזור ולברך, ואם השומע סח צריך לברך לעצמו[קעה].

ובענין להקריא לתוקע לפני התקיעה הראשונה עי' לעיל (ס"ק ח.ב).

(ג) בשעת תקיעות דמיושב

בשעת תקיעות דמיושב עצמן אסור לשומעים לשוח ואפי' לירוק אסור לפי שצריך לשמוע כל התקיעה מראשה לסופה אפי' היא ארוכה הרבה, וכ"ש שאסור להשמיע קול בפיהוק או בנחירת הגרון שמבלבל גם האחרים השומעים[קעו], ובדיעבד אם שח הדין כבאות ה'.

(ד) בין תקיעות דמיושב ואמירת ה'יהי רצון'

בין הברכה עד סוף תקיעות דמיושב אסור להפסיק אפילו בתפילות, ובדיעבד עי' הערה[קעז], ולכן לא יאמר ה'יהי רצון' הנדפס במחזורים בין התקיעות דמיושב, רק יהרהר בלבו ולא יוציא מפיו, או שיאמר ה'יהי רצון' אחר גמר התקיעות דמיושב[קעח], ודעת הגאון מהר"י עמדין להקל בזה, ולדעתו כוונת המג"א היה להחמיר רק בין ברכה לתקיעה, ועל כן במקום שנוהגין לומר ה'יהי רצון' אין למחות בידם[קעט].

קעב. שם.

קעג. ונראה שיכול ע"י רמיזה וכיו"ב.

קעד. נלמד מדברי המ"ב בסקי"ד שכתב לבאר החילוק בין הא דשרינן הכא לשוח בין התקיעות [בעניני התקיעות] להא דמבואר לעיל (סי' קס"ז ס"ו) בעניני סעודה דלא יפסיק בין הברכה לאכילה לכתחילה כלל, דהכא שאני דמיירי שצריך לשוח, וש"מ דאם שח אפי' בענין התקיעות דבר שאי"צ כל כך לשוח, הדרינן לדינא דומיא דגבי סעודה, דלכתחילה לא יפסיק כלל אך בדיעבד אינו חוזר ומברך.

קעה. מ"ב סקי"ד.

קעו. מ"ב סק"י.

קעז. נראה דבדיעבד יצא יד"ח, דרק בשח בין השברים לתרועה ובין השברים מצינו באחרונים דלא יצא יד"ח וכדלקמן [ופשוט דה"ה בשח באמצע התרועה עצמה או השבר או התקיעה].

קעח. מ"ב סקי"ב. וכן נהג הגר"א (מעשה רב אות ר"ו), וכן הנהיג הרעק"א (פסקים ותקנות עמ' ס"ג) וכן הגרי"ז (תשובות והנהגות ח"א סי' שד"מ), וכן נהגו הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' קפג), הגרש"ז אוירבך (הליכות שלמה תקיעות שופר פ"ב אורחות הלכה הערה 62), ועי' בזה גם בקובץ תשובות לגרי"ש אלישיב (ח"א סי' ס'), שו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ע"ה), שו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' ס"ה) ועוד פוסקים.

קעט. שעה"צ אות יז. וכן נהג האר"י הקדוש (שער הכוונות צ' א'), וכן נוהגים הרבה מהנמנים על קהל החסידים, וכן חלק מהספרדים.

(ה) בין שברים לתרועה בתשר"ת [ובין השברים או התרועה]

מי ששח בתשר"ת בין שברים לתרועה, ואפי' מעניני התקיעה, אף שאין צריך לחזור ולברך, מ"מ מצדדים האחרונים דלא יצא יד"ח וצריך לחזור ולתקוע אותו סדר משום דדלמא כוונת התורה על שניהם דוקא וקלקל בזה את התרועה[קפ], וכ"ש הוא בשח בין השברים עצמם או בין התרועה או בתקיעה[קפא], [אבל שח בין התקיעה לשברים או לתרועה וכו' דינו כמבואר לעיל אות ד'[קפב]].

(ו) בין תקיעות דמיושב למעומד

לא ישיח לא התוקע ולא הצבור בין תקיעות דמיושב [לפני מוסף] ותקיעות דמעומד [דעל סדר הברכות], שהברכה קאי על כולם, אבל מותר אפי' לכתחילה להשיח בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד מעניני התקיעות והתפילות[קפג].

ובדיעבד אם סח דברים בטלים בין תקיעות דמיושב למעומד, אי"צ לחזור ולברך, ועי' הערה[קפד].

(ז) בתקיעות דמעומד בשעת התקיעות ובין התקיעות

הדין בזה כמשנ"ת לעיל בתקיעות דמיושב[קפה].

(ח) הפסק בשיחה למי שאינו מברך ולנשים

גם מי ששומע תקיעה בלא ברכה וכגון חולה וכיו"ב ששומע רק י' קולות ונוהג שלא לברך בכה"ג כמבואר לעיל (ס"ק ב.ב), לא ישיח בין התקיעות[קפו].

וכן נשים שנוהגות כדעת השו"ע שלא לברך [כיון דהוי מצות עשה שהז"ג] וכ"ש אם נוהגות גם לברך, צריכות להזהר שלא להפסיק באמצע השלושים קולות אף שמעיקר הדין הם פטורות[קפז].

קפ. מ"ב סקי"ג ושעה"צ (אות י"ח).

קפא. פשוט.

קפב. מ"ב סי' תקפ"א סק"ו.

קפג. שו"ע ס"ג, מ"ב סק"ח, ועי' גם מש"כ בזה באג"מ (ח"ב סי' ל"ו ד"ה וקצת יש).

קפד. רמ"א שם. ויש לדון אם דברי הרמ"א הם דוקט לשיטתו שנהגו לתקוע רק בשתי נשימות, אבל לדידן שנוהגים לתקוע במיושב בנשימה אחת ובמעומד בשתי נשימות, אי נימא דסוברים דבנשימה אחת לא יצא, אפשר דאם סח דברים בטלים בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד צריך גם לחזור ולברך, ועכ"פ לרוב הפוסקים דהעיקר הם התקיעות בנשימה אחת א"כ י"ל שגם למנהג דידן הדין כרמ"א.

קפה. שו"ע ס"ג, מ"ב סק"י, י"א, י"ג, י"ד.

קפו. עי' בשעה"צ (אות י"ד) משם הט"ז שכל מצוה שהוא עוסק בה ואינו רשאי להפרד משם עד שיקיים כולה, איסור יש בהפסקתו, וכ"כ בדה"ח וח"א וכן מוכח בפסקי הרא"ש. ועי' מה שהאריך בגדר ההפסק באמצע מצוה לאחר שהתחיל במצוה והחילוק בין זה להפסק בין הברכה לתחילת המצוה בחוט שני (פ"ו ס"א סקכ"ה, עמ' פ"ב).

קפז. עי' הערה קודמת וכן בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' שצ"ז) משם הגר"ח קניבסקי שליט"א.

(ט) עד מתי אין לשוח

בשו"ע ובמ"ב נזכר הדין שלא ישיח גבי תקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד בלבד.

בחיי אדם[קפח] הוסיף ע"ז "ונראה לי שהוא הדין עד לאחר ל' קולות שתוקעין לאחר התפילה".

ובכה"ח[קפט] הביא דברי החיי"א וכתב דלפ"ז ה"ה לנוהגין לתקוע מ' קולות אחר התפלה או לנוהגין לתקוע עשרה אחר התפלה [להשלים למאה קולות] לא ישיחו עד גמר כל התקיעות, דכוונת הברכה היא על כל התקיעות הנהוגות באותו היום.

ובקיצור הלכות המועדים[קצ] לגר"ש דבליצקי זצ"ל כתב דלנוהגים להדר ולתקוע אחר התפילה עוד סוגי קולות, יש להזהר מלדבר עד אחרי תקיעות אלו[קצא].

ובילקוט גרשוני[קצב] ובקצה המטה[קצג] כתבו דאין להקפיד מלשוח רק בתקיעות דמיושב ומעומד שהם עיקר המצוה, ובתקיעות הנוספות לאחר התפילה שהן מנהג בלבד הוי חומרא יתירה להקפיד מלשוח, והוסיפו שכמדומה שאין מי שחושש לחומרת החיי אדם.

(י) ברכת אשר יצר, לענות אמן וב"ה וב"ש

מותר לברך ברכת אשר יצר בין תקיעות דמיושב ומעומד[קצד], וכן לענות אמן על כל הברכות שבתפילה[קצה].

מותר לענות ב"ה וב"ש על ברכות הש"ץ[קצו].

ולענות אמן על ברכה שלא מעניני התפילה נראה שהדין כמו באמצע פסוקי דזמרה[קצז].

(יא) תלמוד תורה

אין ללמוד תלמוד תורה בקול בין התקיעות, דלא מצאנו היתר אלא בעניני

קפח. כלל קמ"ב ס"ט.

קפט. אות טוב (י"ז).

קצ. דינים לתקיעות הערה ס"ז.

קצא. ונראה שהוא חמור יותר מדין החיי"א, דלדבריו מיירי בתקיעות מחמת מנהג משא"כ בתקיעות לאחר התפילה יש בהן ספק מצוה.

קצב. סק"א.

קצג. על המטה אפרים סק"ז.

קצד. מנחת יצחק (ח"ג סי' מ"ד, ח"ד סי' מ"ז אות ג'), שו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' ס"ו אות ה', ח"ז סי' ע"ט), שו"ת ציץ אליעזר (חלק י"א סי' מ"ה), הליכות שלמה (הל' תקיעת שופר פ"ב סט"ז, עמ' ל"ב), חוט שני (פ"ו ס"א סקכ"ה ד"ה ומה"ט, עמ' פ"ג) וע"ש בטעם הדבר, וכן הוא בעוד פוסקים, ובאג"מ (או"ח ח"ד סי' י"ד) כתב שמי שרוצה יכול להניח את הברכה עד לאחר התפילה ולא לחוש פן יצטרך עוד פעם לנקביו ותתבטל הברכה, והכל לפי האדם והמקום.

קצה. הליכות שלמה (שם דבר הלכה אות כ"ה, עמ' ל"ב).

קצו. שם.

קצז. עי' בזה במ"ב בסי' נ"א סק"ח.

התקיעות ובמקרים מסוימים גם בעניני התפילות ולא יותר מזה, אך הרהור בדברי תורה מותר דאין כאן הפסק כלל[קצח].

(יב) אמירת תהילים

ביסוד ושורש העבודה[קצט] כתב שבחזרת הש"ץ בעת שהשליח ציבור מאריך בנגונים לא ישב בטל אלא יאמר מזמורי תהילים בכונה עצומה, והביאו בחוט שני[ר] והוסיף שכן נהגו כמה גדולים.

והגרש"ז אוירבך זצ"ל[רא] ס"ל שבזמננו לא נהגו להאריך כ"כ בניגונים ולכן אין נוהגים לומר תהילים רק יקשיבו כל הצבור לתפילת הש"ץ, ע"ש עוד בזה, וכן מובא בשם הסטייפלר זצ"ל[רב] שמי שיוכל לשמוע לחזרת הש"ץ אסור לו לומר תהילים אלא צריך לשמוע תפילת החזן.

(יג) לנגן עם הש"ץ

יש הנוהגים לנגן עם הש"ץ נגוני התפילה ואין חוששין בזה להפסק כלל[רג].

ומשם הגר"ח קניבסקי שליט"א ראיתי שמובא שלא לומר בחזרת הש"ץ דברים שלא תיקנו לציבור לאומרם.

(יד) קידוש לאחר תקיעות דמיושב קודם תפילת מוסף[רד]

בתקנות שתיקן הרעק"א[רה] בעת מגיפת החולי רע ר"ל שהיתה בפוזנא בשנת תקצ"ב מובא שהתחשב בכך שלפי הרופאים היציאה המוקדמת על קיבה ריקה וכו' עלולה לגרום למחלת החולי רע והתיר לעשות קידוש לאחר תקיעות דמיושב "הגאב"ד ובד"ץ מודיעים שכל מי שמרגיש עצמו בחולשה כל שהיא, מחויב תיכף אחר תקיעת שופר

קצח. לקט יושר (הל' רה"ש אות כ"ו), מקראי קודש (ימים נוראים סי' ל'), שו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' מ"ב ד"ה ע"ד השאלה), וכעי"ז בחוט שני (פ"ו ס"א סקכ"ה ד"ה ללמוד), והוסיף דללמוד בין התקיעות הלכות תקיעת שופר ודאי מותר, וכן מותר למורה הוראה להורות הוראה הנצרכת לשעה זו, וטעמו, דכל מצוה עוברת אף שהיא מצוה אחרת אין איסור לעשותה, דהאיסור רק שלא יהיה בזה ביטול למצוה שעוסק זה.

קצט. שער י"א - שער האיתון, פ"ד בסדר שופרות.

ר. פ"ו ס"א סקכ"ה ד"ה וכן מותר.

רא. הליכות שלמה (הל' תקיעת שופר פ"ב ארחות הלכה הערה 64, עמ' ל"ג).

רב. ארחות רבינו ח"ב עמ' קע"ג, ועי' בהערה לקמן (בריש סק"ט) דלגרי"ז פשוט דאין לומר תהילים אלא יש לשמוע לחזרת הש"ץ.

רג. הליכות שלמה (שם דבר הלכה אות כ"ה, עמ' ל"ב), ועי' שערי תשובה (סי' תקפ"ב אות ח').

רד. בענין קידוש לפני תקיעות דמיושב, רבים הם האוסרים ועי' בסמוך מש"כ משם הרעק"א, אמנם בהרבה ישיבות ובתי כנסיות נהוג לעשות קידוש לפני התקיעות, והחזו"א כתב במכתב דפשט המנהג לחוש לדעת הגר"א שאסור להתענות ברה"ש עד חצות, וזה מתיר לקדש ולאכול גם לפני התקיעות, ולפ"ז מי שמסיים התפילה קודם חצות ויכול לאכול אז, אין לו היתר לאכול לפני התקיעות, אבל לענין טעימה יש אופנים שמותר, ועי' בהליכות שלמה (פ"ב ס"א) מש"כ בזה וכן מה שכתבנו בסמוך בהערות וכן בעוד ספרים שהאריכו בזה ולכן בחרתי לקצר בזה.

רה. מתוך ספר פסקים ותקנות שתיקן הרעק"א (חלק הנהגות ותקנות אות כ', מודפס ברעק"א החדשים במסכת נדרים דף ל"ט).

[דמיושב] ללכת לביתו ולאכול ארוחת בוקר בעשיית קידוש במקום סעודה, ואף שהוא הפסק בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, כי תיכף אחרי שחרית חל חיוב קידוש[רו], וזה אי אפשר שייעשה אלא במקום סעודה, וקודם תקיעת שופר אינו מותר אלא טעימה בעלמא, וממילא רק בקושי רב אפשר שיעשה קידוש במקום סעודה קודם תקיעת שופר[רז], כדי שאף אחד לא יאחר תפילת מוסף בלחש ימתינו בכל בתי כנסיות לערך חצי שעה בהתחלת תפילת מוסף"[רח].

והגרש"ז אוירבך זצ"ל בשנים שהיה קשה לו שלא לאכול עד גמר התפילה, קידש ביום השני של רה"ש לאחר תקיעות דמיושב, והלך למנין אחר שעמדו לפני התחלת התקיעות דמיושב[רט].

(טו) אמירת יישר כח לכהנים לאחר ברכתם

במקומות שנוהגים לומר יישר כח לכהנים לאחר ברכתם, יש לדון לחוששין שאין לשיח לכתחילה עד לאחר התקיעות

רו. וכן נקט המג"א (סי' רס"ו ס"א) ודלא כמהרש"ל שחובת הקידוש בשבת הוא רק אחר תפילת מוסף, ועי' בית יצחק (יו"ד סי' קט"ו) מש"כ בענין זה.

רז. משמע דלגבי איסור אכילה קודם דבר מצוה לא יועיל להעמיד שומר, ונראה לכאורה דטעמא דאין האיסור כאן מצד שמא ימשך אלא איסור עצמי, אמנם הרב הגאון רבי ישעיהו כהן אמר לי שהגרח"ק שליט"א אמר שעצה זו של שומר לא הוזכרה בגמ', רק שנהגו להקל בזה כמש"כ הרמ"א (סי' רל"ב ס"ב) ובמ"ב (סי' רל"ה סקי"ז), וסמכו ע"ז לענין מנחה ומעריב שנוהגים כל יום והוכרחו להקל בזה, אבל במצוה שאינה נוהגת בכל יום לא סמכו על קולא זו, כן דקדק מהמ"ב (סי' תפ"ט סקכ"ג) ע"ש, וע"ע במ"ב (סי' תרצ"ד סקל"ז).

רח. בשו"ת חת"ס (יו"ד סס"י ז' ד"ה אך) כתב דלא כרעק"א אלא שש"ץ שנצרך לאכול לאחר תפילת שחרית "עלי ועל צווארי שיקדש על היין אחר תפילת שחר קודם תקיעות שופר מיושב, [דאח"כ קודם מוסף הוה הפסק בין תקיעות מיושב לתקיעות על סדר הברכות] ...", ובשו"ת להורות נתן (ח"א סי' כ"ט) האריך לבאר דאין מחלוקת בין הפסקים אלא דיש לחלק בין פסק ליחיד ולצבור, וע"ש חילוק נוסף, וכן עי' בבית מאיר (סי' תרנ"ב ס"ה).

ועי' בא"א [בוטשאטש] (סי' תקפ"ט סק"ג) שיעץ כרעק"א, והעיר ע"ז בהליכות שלמה (פ"ב ס"ג ארחות הלכה הערה א') שאין להנהיג כן לכתחילה כי לא ידע הצבור להזהר בדבר כהוגן, וכן נראה שהמנהג המקובל הוא שמי שמקדש עושה כן קודם התקיעות, ועי' מה שהאריכו בדברי הרעק"א במקרא קודש (הל' רה"ש סי' כ"ט) ושו"ת צי"ץ אליעזר (ח"ב סי' כ"ג ד"ה וזה לשונו).

רט. הליכות שלמה (שם). וקודם הקידוש אמר הגרשז"א רק הפסוק "וידבר משה ..." ולא "תיקעו בחודש שופר ..." וכמטה אפרים (סי' תק"צ ס"ג), ועי' באלף למגן ולוח א"י.

וכ"ז ביום ב', אך ביום א' דרה"ש לא רצה הגרשז"א להזדקק להיתר זה.

והורה הגרשז"א לעושין כן, לכוין בשעת שמיעת הברכה בפעם הראשונה לצאת יד"ח בתקיעות דמיושב, וכששומעים בפעם השניה לכוין לצאת יד"ח תקיעות דמעומד, והוסיף (שם הערה 12) דלא דמי למה שהבאנו בהערה לעיל משם החת"ס שעדיף שיקדש קודם תקיעות דמיושב, דהא התם דהרי לא ישמע שוב ברכה על התקיעות דמעומד משא"כ במקרה דידן.

שאחרי ברכת כהנים, אם יאמרו להם יישר כח כשיורדים מהדוכן או רק לאחר כל התקיעות[רי].

הערה: בענין קיום המצוה כשגופו אינו נקי או במקום שאינו נקי או שתתו מי רגלים על ברכיו והפסיק אם צריך לחזור ולתקוע עי' בבבה"ל (סי' תקפ"ח ס"ב ד"ה שמע תשע) ושו"ת ציץ אליעזר (חלק ט"ו סי' ל"ב) ובהליכות שלמה (הל' תקיעת שופר פ"ב דבר הלכה אות כ"ו, עמ' ל"ג).

ח.ד) הערות בתקיעות לנשים או ליחיד

אשה פטורה מתקיעת שופר דהוי מ"ע שהזמן גרמא[ריא], ומ"מ יכולות לתקוע ויש להן שכר כמי שאינו מצווה ועושה[ריב], והנוהגות כרמ"א מברכות לעצמן[ריג].

איש שכבר יצא יד"ח, יכול לתקוע להוציאן[ריד], אבל לא יברך אם אין הוא תוקע אלא רק לנשים[רטו], ולכן י"א שיתקע להן קודם שישמע התקיעות בביהכ"נ, אבל במג"א מסיק שלא יתקע בשלש שעות ראשונות ביחידות אלא יתקע להן אחר

ועכ"פ כבר הבאנו בהערה הקודמת שנקט הגרשז"א שאין להנהיג כן לכתחילה כי לא ידע הצבור להזהר בדבר כהוגן, וכן כאמור נראה שהמנהג המקובל הוא שמי שמקדש עושה כן קודם התקיעות.

רי. במטה אפרים (סי' תקצ"ב סעיף י"א) כתב שאומרים יישר כח לכהנים כשיורדין מהדוכן אף שעדין לא נשלמו המאה תקיעות, אמנם אין מבואר בדבריו אם חשש שאין לשיח לכתחילה עד לאחר כל התקיעות. וראיתי בספר מועדי קודש שהביא מי שהזהיר שלא לומר יישר כח לכהנים עד לאחר גמר כל התקיעות, ובספר נטעי גבריאל על ראש השנה כתב שיאמרו לכהנים יישר כח כשירדו מהדוכן והביא שיש מי שהיה מדקדק לומר היישר כח רק לאחר כל התקיעות.

ריא. סי' תקפ"ט ס"ו.

ריב. שם, מ"ב סק"ח, ובשו"ת רעק"א (בהשמטות לתשובה א'), חיי"א (כלל קמ"א דין ז'), בן איש חי (פר' נצבים סי"ז) כתבו דנשים קבלו עליהן להתחייב בתקיעות שופר.

ריג. רמ"א שם. ואמר לי הרב הגאון רבי ישעיהו כהן שהגרח"ק שליט"א אמר שביום השני אין כדאי שיברכו שהחיינו על התקיעות, דהא גם לגבי הגברים אין החיוב ברור, ודי שיכניסו עצמם לחיוב במה שאצל הגברים הוא חיוב ברור, אך הוסיף שאם יש בגד חדש או פרי חדש שפיר דמי שיברכו.

ריד. ולענין להוציא קטנה [כשהתוקע הוא גדול וכבר יצא יד"ח], דעת הגרי"י בלוי (חנוך לנער פכ"ב הערה ז') דיש להחמיר שלא יתקע עבורה, ובתורת המועדים (סק"ג) כתב משם הגר"ח קניבסקי שאפשר לתקוע לקטנה [אף כשהוא כבר יצא יד"ח].

ובעצם הדין להוציא נשים מדין ערבות, כידוע נחלקו בזה בדגול מרבבה (סי' רע"א ס"ב) והרעק"א (קמא סי' ז', גליון שו"ע שם), ומשמע בדין כאן דנקטינן כרעק"א [דיש דין ערבות], וכן הוא במ"ב (סי' רע"א סק"ה) ובשעה"צ (אות ט'), וכן נהגו בקריאת המגילה דאיש שכבר יצא יד"ח מוציא לנשים שעדיין לא שמעו המגילה.

רטו. עי' לעיל (ס"ק ח.ב) לענין להוציא אנשים לאחר שכבר הוא יצא יד"ח. ובטעם לחלק בזה בין אנשים לנשים ראיתי משם הגר"א גניחובסקי זצ"ל שצידד מתחילה לומר דליכא דין ערבות להוציא נשים בברכה, אמנם אח"כ נקט דלעולם איכא ערבות גם על הברכות, דכשם שהוא ערב על התקיעות כך הוא ערב גם על הברכות,

התקיעות בביהכ"נ והם יברכו לעצמן, או שיכוין בלבו שלא לצאת בתקיעות בביהכ"נ ואז יוכל אח"כ ג"כ לברך בשבילן[רטז].

אשה שבאה לבית הכנסת בחזרת הש"ץ של תפילת מוסף, ומתפללת ושומעת קול שופר, י"א שיכולה לברך באמצע תפילת העמידה על שמיעת קול שופר ששם הוא מקום המצוה, אך לא תברך שהחיינו[ריז], ועי' הערה[ריח].

ולהוציא שופר דרך רה"ר לצורך נשים עי' הערה[ריט].

יחיד אינו מפסיק לתקוע בשעת הברכות, ואפי' יש לו מי שיתקע לו אינו

אלא דמ"מ לא שבקינן להוציא ש"ש ולברך בשביל נשים שאינן חייבות מדינא, ואחת הנפק"מ בין הצדדים אם תוקע רק לנשים ובטעות בירך בשבילם, דלצד השני חלה הברכה בשביל הנשים.

רטז. שם ס"ו, מ"ב סקי"א. ובחיי"א (כלל קמ"א ס"ז) הוסיף שלאחר ג' שעות יכול לתקוע לנשים קודם התקיעות בביהכ"נ [ובהרבה ישיבות ובתי כנסיות שאין מתפללין כותיקין המציאות השכיחה שזמן התקיעות הוא אחר ג' שעות].

[ובנזירות שמשון תמה על העצה שכתב המ"ב ומקורו במג"א שיפרוש מן הציבור בשביל ברכת נשים שאינן מחויבות כלל, ודי להם שיברכו לעצמן או שישמעו בלא ברכה, והמ"ב לא הביא לדבריו וש"מ דלא חש לזה, ועי' בלבוש (שם ס"ו)].

ריז. חוט שני (רה"ש פ"ג ססק"ו עמ' ס"א), הובא בהערה לעיל (ס"ק ח.א) גבי ברכות במי שיצא כבר יד"ח ומברך להוציא אחרים.

ויש שעושים תקיעות מרכזיות לנשים ומביאים חולה או זקן שלא שמע התקיעות והוא מברך ומוציא הנשים.

ריח. בחוט שני ביאר דבריו "וכדמצינו לענין נשיאת כפיים שהנושא את כפיו מברך אף באמצע שמו"ע [מ"ב סי' קכ"ח ס"ק ק"ו] דכיון דשם הוא מקומו שפיר מברך, וה"נ דכוותה, וכדעת הרמב"ן במלחמות [ר"ה י' ב' מדפי הרי"ף].

ויש לדון בדברי החוט שני אם כוונתו לאוחזתץ במקום התקיעות והיינו אחר ברכת מלכויות או זכרונות או שופרות או גם במקום אחר באמצע שמו"ע.

ולעצם הנידון יש לעיין, דבענין להפסיק באמצע שמונה עשרה כדי שלא לבטל מצוה דרבנן [לשמוע תקיעות בלא ברכות], דמצינו במ"ב (סי' צ' סקפ"ד) דאם תינוק טינף צואה בביהכ"נ באמצע התפילה, ואחריו עומדים שם ומתפללים ואינם יודעים, דמותר למי שמתפלל להפסיק בדבור בשביל להודיעם אם א"א בענין אחר כדי להצילם מאיסור דאורייתא, דמוטב שיעשה הוא איסור קל דהיינו איסור דרבנן להפסיק בתפילה, ומיהו כ"ז כשבא להציל מאיסור דאו', אך להציל מאיסור דרבנן מבואר שלא יפסיק, וה"נ י"ל דאין להפסיק בשביל לברך על התקיעות.

ועוד גבי מה שציין החוט שני שכהן נושא כפיו באמצע שמו"ע, כבר הביא במ"ב דנחלקו הפוסקים אם צריך להפסיק במקרים מסוימים באמצע תפילתו ולעלות לדוכן ולאחר שיגמור הנשיאת כפים ירד מהדוכן ויגמור תפילתו או דאע"ג דתפילה מדרבנן מ"מ העמידו חכמים דבריהם אפי' במקום עשה דלא יפסיק מתפילתו כדי לעלות לדוכן, וא"כ לא מיבעיא לאוסרים להפסיק מתפילתו די"ל דאין לברך באמצע שמונה עשרה על התקיעת שופר, אלא אפי' למתירים להפסיק [וכאמור לדבריהם אין ההיתר בכל גוונא אלא רק במקרים מסוימים] מ"מ אף שנראה דהפוסק לעלות לדוכן רשאי להפסיק אף בשביל לברך, דילמא כ"ז כי בלאו הכי פוסק בשביל הברכת כהנים אבל בלאו הכי לא יפסיק בתפלתו רק כדי לברך וכגון על תקיעת שופר.

ריט. בשערי תשובה (סי' תקפ"ט ס"ו) כתב בשם השאגת אריה לאסור, אבל בקצה המטה (על המט"א סק"ה) יישב מנהג העולם שנוהגים להקל, וכ"כ בשו"ע הרב (ס"ב) ובדעת תורה (ס"ג) וכן באג"מ (או"ח ח"ג סי' צ"ד).

מפסיק לשמען, שלא תקנו לתקוע על הסדר הברכות אלא בצבור[רכ].

אם לא שמע תקיעות דמיושב מהש"ץ, תוקעים לו לכתחילה קודם שיתפלל מוסף ואי"צ לתקוע לו שנית[רכא].

ואם אין לו מי שיתקע קודם תפילתו יכוין לשמעם אחר תפילתו[רכב], ועי' הערה[רכג].

יחיד שלא בא לביהכ"נ ולא שמע לתקיעות דמעומד, לא ביטל מצות שופר, שמעולם לא נתחייב היחיד בתקיעות דמעומד רק הצבור, אלא רק ביטל תפילה בצבור כמו בכל השנה[רכד].

ואין חובה ליחיד לשמוע יותר משלושים קולות, ועי' הערה[רכה].

רכ. סי' תקצ"ב ס"א, מ"ב סק"ו.

רכא. שם ברמ"א, מ"ב סק"ז, וטעמא כדי לערבב השטן שלא יקטרג עליו בשעת תפילתו.

רכב. מ"ב שם.

רכג. אם אין מי שיתקע לו קודם שיעברו שבע שעות, נראה שיתפלל מוסף לפני שיעברו שבע שעות ואח"כ ישמע לתקיעות. וביאור הדברים, תפילת מוסף אין לאחרה יותר מסוף שבע שעות, ואם התפלל אותה אחר שבע שעות, אע"פ שיצא יד"ח מ"מ נקרא פושע והוא דינא דגמ' ומובא בשו"ע (סי' רפ"ו ס"א). ושמיעת תקיעת שופר לפני תפילת המוסף הוא מעלה, ונראה דעדיף שלא לעבור על דינא דגמ' כדי להרוויח מעלה זו, וכן משמע במ"ב (סי' תקצ"ה סק"ג).

[ולענין הארכת פיוטים ביוכ"פ בתפילת שחרית [או בריקודים בשמחת תורה] כתב בשו"ע (סי' תר"כ ס"א) דאף ביוכ"פ לא יאריך בפיוטים בתפילת שחרית כדי שיתפלל תפילת מוסף קודם שבע שעות, והביאו באלף המגן (סי' תר"כ סק"ב) ועי' בפמ"ג (שם א"א סק"א), וכן מובא שנהג הגרש"ז אוירבך (הליכות שלמה מועדים ב' פי"ב הערה 34 מרשימות), וצ"ע מכ"ז מה שמובא משם הגרי"ש אלישיב (מבקשי תורה קובץ מ"ג) דמותר לכתחילה להתאחר בתפילת המוסף בשביל הנ"ל, ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ס"ב) מה שלימד זכות על הנוהגים לאחר תפילת המוסף ביוכ"פ ושמחת תורה, ועכ"פ אפשר דלנידון דידן גם הגריש"א ובעל שו"ת שבט הלוי יודו דבשביל המעלה לתקוע קודם התפילה אין לאחר לתפילת המוסף יותר משבע שעות].

ושמעתי עוד בענין זה מהרב הגאון רבי ישעיהו כהן שהגריא"ל שטינמן זצ"ל היה מעורר על כך שבישיבות מאריכין בימים נוראים בתפילת שחרית והש"ץ מסיים לחזרת הש"ץ לאחר ד' שעות, וכבר כתב המ"ב (סי' קכ"ד סק"ז) דבכה"ג אין לו שכר תפילה בזמנה.

רכד. חזו"א סי' קל"ז סק"ד.

רכה. שו"ע הרב שם סק"ז, הגרי"ש אלישיב זצ"ל (באר ישראל עמ' מ"ו), הגר"ש דבליצקי (קיצור הלכות מועדים עמ' מ"ד), ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' שמ"ז) כתב גבי יחיד ששמע תקיעות במיושב ומתפלל מוסף ביחיד שאין לו חיוב לתקוע על סדר הברכות, ומ"מ אם אחר תוקע לו על סדר הברכות והוא שותק לית לן בה ולא חשיב הפסק, וכן משום שבות נמי ליכא, ומסתבר לרדב"ז שיכול גם המתפלל לתקוע לעצמו ולא חשיב הפסק בתפילה ע"ש.

ושמעתי שהרבנית אלישיב ע"ה בסוף ימיה שמעה התקיעות בביתה, ובקשה שיתקעו לה מאה קולות והתיר הגרשי"א לבעל תוקע לעשות כן.

ט) סדר התקיעות למעשה

מנהג קדום לתקוע ל' קולות לפני תפילת מוסף הקרויות תקיעות דמיושב, ואח"כ תוקעים עוד תקיעות הקרויות תקיעות דמעומד והם ל' קולות בזמן חזרת הש"ץ על סדר הברכות י' קולות בכל ברכה[רכו] [ויש הנוהגים לתקוע גם ל' קולות בתפילת הלחש], ואחרי התפילה נוהגים להשלים למאה קולות [ולדעת השו"ע למאה ואחת קולות] ונתבאר כ"ז באריכות לקמן בביאורים (ס"ב).

והשתא נביא בקצרה א' לנדרש לפני התקיעות ב' לסדר המאה [ולשו"ע מאה ואחת] תקיעות שתוקעים בשעת התפילה לנוהגים לתקוע על סדר הברכות בזמן חזרת הש"ץ [ולא גם בזמן תפילת הלחש] וכפי הנהוג בב' מקומות, בהרבה מהישיבות הליטאיות וכיו"ב הנוהגים כדעת המ"ב, ובית הכנסת לדרמן וכיו"ב הנוהגים כדעת החזו"א, ג' לסדר התקיעות במקומות שנוהגים להוסיף על המאה תקיעות לאחר התפילה כדי לצאת שיטות נוספות בעשיית השברים והתרועה.

דרשת הרב לפני התקיעות

אם יש שם חכם בעל מדות טובות, אומר לפני הצבור דברי כבושים[רכז].

רכו. לדעת הגרי"ז (על רה"ש ט"ז ב' בחי' גרי"ז הלוי ח"ה בסופו (קונטרס המועדים) עמ' 223, מובא במועדים וזמנים ח"א סי' ח' ובקונטרס ר"ח סי' ח') קיום הדין של התקיעות על סדר הברכות הוא רק באופן ששומע את כל הברכות בחזרת הש"ץ מתחלה ועד סוף, אבל מי שמאריך בתפילת מוסף בלחש אחר שהתחיל הש"ץ לא קיים מצוה זו, ויש מהנוהגין כן שנותנים זמן ארוך יותר לתפילת הלחש כדי שיספיקו המתפללים לסיים לתפילת הלחש קודם חזרת הש"ץ, ועי' מש"כ בביאור הדברים בשלמי יוסף (סי' קכ"ט).

אמנם דעת החזו"א (סי' קל"ז סק"ג, ד', ה'), הגרש"ז אוירבך (הליכות שלמה פ"ב עמ' ל"ג הערה 64) ועוד פוסקים דיחיד יוצא יד"ח תקיעות על סדר הברכות אפילו אם האריך בתפילתו ולא שמע כלל לחזרת הש"ץ כל שיש שם ציבור שהתפללו יחד ותוקעים, וע"ע בזה במנחת יצחק (ח"ד סי' מ"ח), מועדים וזמנים (שם), משמרת ימים נוראים להגרמ"מ קארפ (סי' כ"ב) ובספרו הלכות חג בחג (עמ' ר"ז, ר"ח ובהערה שם) וסיים שמנהג להקל כחזו"א "שרבים מאריכים בתפילת רה"ש ואין שומעין כל חזרת הש"ץ, וגם אותן שאין מאריכין לא הקפידו לשמע תיכף הברכה והכונה לצאת יד"ח מהש"ץ, וגם לא נזכר דבר זה בפוסקים".

רכז. מטה אפרים (סי' תקפ"ה סק"א) וז"ל "לפי שהתקיעות הם מעוררים הרחמים ומעלים זכרונם של ישראל לפני אביהן שבשמים, נהגו רבים לעשות לזה הכנה רבה ...., ואם יש שם חכם בעל מדות טובות, אומר לפני הצבור דברים כבושים, ואין לומר ענינים דרך דרוש אף אם הם מתוקים לחיך, אין זה ענינו של יום, ומה גם להמוני עם אשר לא ידעו ולא יבינו טובם ויפיים, רק יאמר לפניהם דברים הכובשים את הלבבות ומכניעים אותם לשוב בתשובה ...., ואותן פסוקים שיאמר, יהיה מענינו של יום בענין שופר או ענין יום הדין, יפרש אותם בדרך קרוב לפשט או בדרך רמז על תוכחת מוסר למען ישמע העם בדברו, ובפרט אם הוא שום בעל בכי, יתן את קולו בבכי וישמעו אחיו העברים ויתנו לב בהרהורי תשובה, ובזה יהיה זוכה ומזכה את אחיו עמו, ותעל שועתם ותקיעתם השמימה".

כוונת התוקע והשומעים

יכוונו כולם לצאת והתוקע יכוון גם **להוציא יד"ח בברכות וכן בתקיעות כפי הנצרך לדינא**[רכח], והתוקע יוסיף ויכוין גם בתקיעות שתוקע בנוסף לתקיעות שיוצא בהם יד"ח מדינא להוציא למי שמתכוין לצאת יד"ח בתקיעות אלו[רכט].

ולענין הכוונה הנדרשת בסדר עצמו, יכוין התוקע **שהתקיעה תעלה לסדר אותו תוקעים** והשומעים יכוונו מתחילה **לצאת יד"ח לפי כוונת התוקע**, ויקפידו לשמוע קול התקיעה מתחילתו עד סופו ולא ימשיכו בתפילתם עד שגומר התוקע לתקוע.

הערה: יש מקומות שנוהגים להכריז לכוון לצאת יד"ח בברכות ובתקיעות, ויש מוסיפים גם שיכוונו לצאת בתקיעות יד"ח כפי הנצרך לדינא, ויש מוסיפים גם שהשומעים יכוונו לצאת בתקיעות לפי כוונת התוקע, ויש מוסיפים גם שלא להפסיק בדיבור לכה"פ עד סוף תקיעות דמיושב.

אמירת המזמור למנצח לבני קרח

לאחר שגומר החכם דברי הכבושים, אומרים כל הצבור ביחד פרק מ"ז בתהילים למנצח לבני קרח שבע פעמים[רל].

מקום התקיעה

נוהגין לתקוע לתקיעות דמיושב על הבימה במקום שקורין בתורה כדי שזכות התורה תגן עלינו לעלות זכרוננו לטובה[רלא], ובתקיעות דמיושב אי"צ לתקוע על הבימה[רלב].

רכח. עי' בביאורים (ס"ה ס"ק ג.ו) בהערה מחלוקת הפוסקים גבי התקיעות ביום הראשון באיזה מהם יוצאים יד"ח מדאו', ועי' בקונטרס עפ"י הגר"י עדס מה שהאריך בזה, [ביום השני פשוט שכל התקיעות הם רק מדרבנן], ולכן הבאנו לעיל (ס"ק ה.ג) שעדיף שיכוון לצאת יד"ח כפי הנצרך לדינא וכמו שמביאים משם הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגרי"ג אידלשטיין שליט"א בשם החזו"א.

רכט. עי' לעיל ס"ק ה.ג.

רל. מטה אפרים (סי' תקפ"ה ס"ג). ובטעם הדבר הביא באלף המגן (סק"ה) שאומרים שהוא משום שיש בו ז"פ שם אלוקים, ובאמירתו ז"פ יש מ"ט פעמים שם אלוקים נגד מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, ובאמירה זו מתבטלין ומתמתקין כל קשים ורפים, ומהפכים מדת הדין למדת הרחמים.

ובשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בספר דברי אגדה עמ' תל"ג) מובא שהסביר באופ"א, דכאשר כל אחד עומד לפני תקיעת שופר, ברגעים האחרונים שבהם נחתך גזר דינו, יזכור את בני קרח שחזרו בתשובה ברגע האחרון ממש, ולכן גם אנחנו ננצל את הרגע האחרון לשוב בתשובה שלמה לפני ה', דהרי ביד כל אחד לעשות תשובה, ולכל אחד הבחירה בידו לחזור בתשובה בכל המצבים שהוא נמצא.

רלא. סי' תקפ"ה ס"א, מ"ב סק"ג.

רלב. מ"ב סי' תקצ"ב סקט"ז, ועי' בב"ח (סי' תקפ"ה אות א') ושעה"צ (אות כ"ב) דכ"ז לאו דוקא אם יש בעל תוקע אחר למעומד מאשר הבעל תוקע של המיושב, אלא אפי' אם יש בעל תוקע אחד, ועי' במטה אפרים (ס"ט) וכן מה שביאר בטעם הדברים הגר"ש קמינצקי (קובץ הלכות ימים נוראים פט"ו הערה י).

ובפמ"ג (שם בא"א סק"ו) הביא מקומות שנהגו שגם לתקיעות דמעומד תוקעים על הבימה, ובמט"א (שם) ביאר הטעם כדי שישמעו היטב כל הצבור, וכמודמה שכן המנהג כיום.

עמידה בשעת התקיעות

התוקע: צריך לתקוע מעומד, וכן לברך בעמידה, ומטעם זה אין לסמוך על שום דבר באופן שאם ינטל אותו דבר יפול, שעמידה כזו חשובה כישיבה, ומקום הדחק יש להקל בזה, ובדיעבד אף אם תקע מיושב לגמרי יצא[רלג].

צבור בשעת הברכות: צריכים מדינא לעמוד[רלד].

צבור בשעת התקיעות: בתקיעות דמיושב מדינא יכול לשבת, אבל נהגו הכל לעמוד[רלה].

ומי ששומע התקיעות דמיושב ואינו עתיד לשמוע התקיעות על סדר הברכות צריך מדינא לעמוד לכתחלה[רלו].

ובתקיעות דמעומד צריך מדינא לעמוד לכתחילה.

הערה: בביאור מה שמובא בטבלאות יש לעיין במה שנתבאר לעיל.

ט.א) תקיעות דמיושב קודם מוסף

תוקעים 30 קולות: ג"פ תשר"ת, ג"פ תש"ת, ג"פ תר"ת.

ג"פ תשר"ת בנשימה אחת:

	תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
הנוהגים כמ"ב	אורך 18+	**שברים:** "או - טו", אורך לכתחילה של כל שבר: 3+. **תרועה:** "טו - טו", אורך 9 קולות. **הפסק בין הש"ת:** פחות מכדי נשימה [הפסק משהו].	אורך 18+
הנוהגים כחזו"א	אורך 18+	**שברים:** כנ"ל. **תרועה:** כנ"ל. **הפסק בין הש"ת:** בלא הפסק כלל [מריע מתוך השבר].	אורך 18+

ג"פ תש"ת:

	תקיעה	שברים	תרועה
בכל המקומות	אורך 9+	"או - טו", אורך שלושתן 9+.	אורך 9+

רלג. סי' תקפ"ה ס"א, מ"ב סק"א, ב', ובענין ברכת המצות בעמידה ע"ע בב"ח (סי' ח' ד"ה ומ"ש מעומד) **ובישועות יעקב** (שם סק"ב), **ולענין דיעבד כתב המ"ב** (שם סק"ב) **דגם אם ישב יצא יד"ח.**

רלד. עי' בשעה"צ סי' תר"צ אות א'.

רלה. מ"ב סק"ב, ויש בזה כמה טעמים, עי' בעמק שאלה (פרשת ברכה שאילתא קע"א אות ב'), **תורת תמימה** (מדבר כ"ט הערה ו') **ובעוד מקומות. ומי שקשה לו לעמוד יכול לסמוך על דבר אחר** (הגר"ש דבליצקי זצ"ל בקיצור הלכות מועדים עמ' מ"ד).

רלו. מ"ב שם.

ג"פ תר"ת:

	תקיעה	תרועה	תרועה
בכל המקומות	אורך 9	"טו - טו", אורך 9 קולות.	אורך 9

ט.ב) תקיעות דמעומד

תוקעים 10 קולות בכל סדר [מלכויות, זכרונות, שופרות]: תשר"ת, תש"ת, תר"ת [סה"כ 30 קולות].

תשר"ת בשתי נשימות:

	תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
הנוהגים כמ"ב	אורך 18+	שברים ותרועה כמו במיושב, אלא ההפסק בין הש"ת: כדי נשימה.	אורך 18+
הנוהגים כחזו"א	אורך 18+	שברים ותרועה כמו במיושב, אלא ההפסק בין הש"ת: פחות מכדי נשימה [הפסק משהו] [רל].	אורך 18+

תש"ת ותר"ת: כמו בתקיעות דמיושב.

ט.ג) תקיעות לאחר קדיש תתקבל בסוף התפילה [ויש התוקעים באמצע הקדיש]

תוקעים 30 קולות: ג"פ תשר"ת, ג"פ תש"ת, ג"פ תר"ת, כמו במיושב [התשר"ת בנשימה אחת].

הערות: אם נתעורר לבעל תוקע ספק בעשיית אחד או יותר מהתשר"ת של התקיעות דמעומד [בשתי נשימות], יש הנוהגים לעשות כעת התשר"ת בשתי נשימות כנגד התשר"ת בהם נתעורר הספק[רלח].

ויש הנוהגים בתקיעות אלו לעשות כאחת השיטות שנביא לקמן (ס"ק ט.ה) כדי לצאת בתקיעות אלו ידי חובה של שיטות ראשונים נוספות. אמנם ברוב המקומות אין נוהגים לעשות כן [אלא מוסיפים התקיעות לחומרא רק לאחר התפילה], וזאת מכמה טעמים, וכגון שלא לשנות ממה שנהגו בתקיעות על סדר התפילה, וכן כיון שיש נשים הבאות

רלז. בכולל חזו"א נוהגים בתקיעות דמיושב להריע מתוך השבר כחזו"א, ובתקיעות דמעומד נוהגים לעשות בב' נשימות כדעת המ"ב [ודלא כבביהכ"נ לדרמן שנוהגים לגמרי כחזו"א ועושין במעומד כדעת החזו"א גבי שתי נשימות שהוא כדעת המ"ב גבי נשימה אחת והיינו שמפסיקים פחות מכדי נשימה], ובתקיעות שלאחר התפילה נוהגים לעשות כשיטת המ"ב גבי נשימה אחת שהיא כשיטת החזו"א גבי ב' נשימות.

רלח. לנוהגים בתקיעות דמעומד לעשות בשתי נשימות בלא לנשום בפועל וכדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל המובאים לקמן בביאורים (ס"ה ס"ק ג.ה), יש הנוהגים לעשות כעת בשתי נשימות עם נשימה בפועל, כי יתכן שבתקיעות דמעומד לא שיערו נכון את ההפסק של כדי נשימה.

לביהכ"נ לצאת יד"ח בתקיעות אלו, יש לעשותן כמו שנוקטים לעיקר הדין[רלט].

ט.ד) תקיעות בסוף התפילה

תוקעים 10 קולות: תשר"ת תש"ת, תר"ת כמו בתקיעות באמצע הקדיש דלעיל, ויש שתוקעין כמו בתקיעות דמעומד [בשתי נשימות].

ולדעת השו"ע לאחר התפילה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה[רמ]. אך המ"ב כתב בשם המט"א שאנו אין נוהגים כן רק בסיום תקיעה אחרונה של השלמת מאה קולות המקריא אומר תקיעה גדולה והתוקע מאריך בה יותר משאר התקיעות[רמא].

ט.ה) הוספת תקיעות לחומרא

(א) שיטת החזו"א: ג"פ תשר"ת שמריע מתוך השבר.

תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
אורך 18 +	שברים ותרועה כמו במיושב, אלא בין הש"ת בלא הפסק כלל [מריע מתוך השבר].	אורך 18 +

רלט. במקום שידוע שיש שם נשים שמגיעות לצאת יד"ח בתקיעות אלו, לנוהגים לעיקר הדין כדעת המ"ב, יש המקפידים שלא לעשות בתקיעות אלו כדעת החזו"א [שמריע מתוך השבר] כיון דלדעת המ"ב לא יוצאים בתקיעות באופן זה יד"ח, וכן לנוהגות לברך על התקיעות נמצא שהברכה היא לבטלה, ויש לדון במי שעושה לתקיעות אלו בב' נשימות, דהא כבר נתבאר לעיל דלסוברים דבעי נשימה אחת, לפי דעת רוב הפוסקים אין יוצאין יד"ח בב' נשימות, וצ"ל דסמכו בזה על הראשונים דס"ל דבעי ב' נשימות ועל הרמ"א שכתב שכן המנהג הפשוט לעשות, ואולי גם בצירוף די"א דגם לסוברים דבעי בנשימה אחת מ"מ בדיעבד אם עשה בב' נשימות יד"ח, ומה"ט גם הקלו להן לברך על תקיעות אלו.

רמ. ומקור למנהג זה מצינו בסידור רב עמרם גאון "לאחר התפילה מריעין תרועה גדולה בלא תקיעה כדי לערבב השטן", והובאו דבריו בראשונים ובפוסקים, ובמקראי קודש (סי' י"ט, עמ' נ"ג) הביא מהגרי"פ פרלא מקור לכ"ז מכבוש יריחו, ומהות התרועה היא לאות שנתקבלו התפילות וזכרון השופרות לפני ד' ית'.

רמא. סי' תקצ"ו ס"א, מ"ב סק"א, ובטעם דתוקעין תקיעה גדולה כתב המהרי"ל (מנהגים, הל' שופר אות י"ג) "למען ישמעו העם וידעו שסיימו הקולות ויאמרו אשרי העם יודעי תרועה, והראיה במשוך היובל המה יעלו בהר (שמות י"ט יג), נמצא שמשיכת הקול סימן סילוק שכינה ורשאין לעולות בהר, ה"נ לא שנא", ומיהו אנו נוהגים לומר אשרי העם וכו' לאחר תקיעות דמיושב ועושים לתקיעה הגדולה בסוף המאה קולות וע"כ שהוא מטעם אחר, ובמקראי קודש (שם בהערות) משם הגרי"פ כתב מנפשיה טעם נוסף והוא זכר למקדש שנהגו כן ע"ש, ושו"ר שכתב בזה בשו"ת מנחת אליעזר (ח"ב סי' ס"ה).

(ב) שיטת הריטב"א [שבר ישר ופשוט באורך 3+]: ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת.

ג"פ תשר"ת:

תקיעה	שברים תרועה	תרועה
אורך 18+	**שברים:** קול ישר ופשוט, אורך כל אחד לכתחילה 3+. **תרועה:** "טו - טו", אורך 9 קולות. **הפסק בין הש"ת:** פחות מכדי נשימה [הפסק משהו].	אורך 18+

ג"פ תש"ת:

תקיעה	שברים	תקיעה
אורך 9+	קול ישר ופשוט, אורך כל אחד 3+.	אורך 9+

(ג) שיטת רש"י [שבר ישר ופשוט באורך 2]: ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת.

ג"פ תשר"ת:

תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
אורך 9	**שברים:** קול ישר ופשוט, אורך כל אחד 2 [סה"כ 6]. **תרועה:** "טו - טו", אורך 3 קולות. **הפסק בין הש"ת:** פחות מכדי נשימה [הפסק משהו].	אורך 9

ג"פ תש"ת:

תקיעה	שברים	תקיעה
אורך 6	קול ישר ופשוט, אורך כל אחד 2 [סה"כ 6].	אורך 6

הערה: אין צורך לעשות תר"ת [עם תרועה באורך 3 קולות] כי בתר"ת לשיטות דלעיל שהריע 9 קולות יצא גם לשיטת רש"י.

(ד) שברים "חסידים" [שבר "טו - או"]: ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת.

ג"פ תשר"ת:

תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
אורך 18+	**שברים:** "טו - או", אורך כל אחד 3+ **תרועה:** "טו - טו", אורך 9 קולות. **הפסק בין הש"ת:** פחות מכדי נשימה [הפסק משהו].	אורך 18+

הערה: יש הנוהגים לעשות לשברים לשיטת זו באורך 2 כל אחד [ולא 3+] וכשיטת רש"י, ולפ"ז די בתקיעה באורך 15.

ג"פ תש"ת:

תקיעה	שברים	תקיעה
אורך 9+	"טו - או", אורך כל אחד 3+.	אורך 9+

הערה: יש הנוהגים לעשות לשברים לשיטת זו באורך 2 כל אחד [ולא 3+] וכשיטת רש"י, ולפ"ז די בתקיעה באורך 6.

(ה) שברים ותרועה "תימנים": ג"פ תשר"ת וג"פ תר"ת.

ג"פ תשר"ת:

תקיעה	שברים תרועה	תקיעה
אורך 18+	**שברים:** כמנהג המקום, ויש נוהגים כשיטת הריטב"א (לעיל אות ב'), ויש נוהגים כמנהג תימן, אורך שלשתן 9+ כוחות. **תרועה:** "טו" מתרעש כמנהג תימן, אורך 9 כוחות. **הפסק בין הש"ת:** פחות מכדי נשימה [הפסק משהו].	אורך 18+

ג"פ תר"ת:

תקיעה	תרועה	תקיעה
אורך 9	"טו" מתרעש כמנהג תימן, באורך 9 כוחות.	אורך 9

הערה: יש העושים גם לתש"ת כמנהג תימן.

(ו) חומרות נוספות

בכל התשר"ת לעיל כתבנו לעשות בנשימה אחת שהיא השיטה העיקרית לדינא וכמשנ"ת, ויש המקפידים לעשות לכל התשר"ת הנ"ל גם בהפסק של ב' נשימות בין הש"ת, וכן יש המחמירים לעשות כ"ז גם שמריע מתוך השבר, וכל זה הוי חומרא יתירה.

ומצינו חידוש במו"ק (סס"י תרצ"ו) "כולי יומא אית בה דררא דמצוה וכו', גם מצוה מן המובחר לתקוע בו כל היום, וכל המרבה הרי זה משובח", ועי' בזה גם בלבוש (סי' תקפ"ה סס"ג), פנ"י (ר"ה ל') ומנח"ח (מצוה תנ"ד אות כ') ושו"ת שאילת שלמה (ח"ב סי' נ"ה, מובא במועדים וזמנים ח"א סי' ה' אות ג') בהנהגות המהרי"ל דיסקין.

י) נספח א': הוראות והנהגות בעניני תקיעת שופר ממרן הגאון רבי אי"ל שטיינמן זצ"ל[רמב]

(א) אין להאריך בתקיעות יותר מדי, משום שהוא טירחה דצבורא[רמג]. [ומ"מ פעם אחת שקיצר הבעל תוקע מדרכו בתקיעה דתשר"ת, אמר רבינו שיעשה שוב תשר"ת, כדי שהצבור יהיו רגועים, אף שודאי היה בו כשיעור ויותר].

(ב) בתקיעות דמיושב תוקעין בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד תוקעין בשתי נשימות, כמו שכתב המחבר (סי' תק"צ ס"ד). ובשלשים בתראי אמר רבינו לתקוע בנשימה אחת, משום שיש נשים שלא היו בתקיעות דמיושב ובאו לחזרת הש"ץ, וכדאי שישמעו גם הם תקיעות בנשימה אחת.

(ג) מה שכתב המ"ב (סי' תק"צ סקי"ח) שבתשר"ת בנשימה אחת יפסיק "פחות מכדי נשימה", יש לשערו בחצי שניה[רמד], אבל שניה הוא כבר הפסק מדי גדול. [והנה החזו"א (סי' קל"ו סק"א) השיג עליו דיש לעשות התרועה מתוך השבר ממש. ואינו מובן, שהרי גם לדעת החזו"א ע"כ צריכים לגמור השבר השלישי, וא"כ ממילא יש משהו הפסק בין השבר לתרועה, ומנלן שבשיעור זה אין די אליבא דהמ"ב. ורבינו לא הסכים שיעשו שברים תרועה בלא הפסק כלל [אפשר שחושש שלא יגמרו השבר השלישי]].

(ד) בתקיעות דמעומד שתוקעין בשתי נשימות היה מקריא רבינו השברים והתרועה במעין הפסק ביניהם, להזכיר לתוקע שיעשה בשתי נשימות.

(ה) הזהיר שיעשו שברים קצרים ככל האפשר, שהרי אם יעשה שבר בשיעור ט' כוחות כבר יצא מכלל שבר ובא לכלל תקיעה ופסול, כמבואר בשו"ע (ס"ג). ובני אדם לא מבחינים כמה קצר הוא שיעור כח. [א.ה בדקתי כמה פעמים שיש כשבעה כוחות בשניה אחת, ואם ימשוך כל שבר שניה וחצי כבר בא לכלל תקיעה, והא דבר המצוי מאוד][רמה].

(ו) הזהיר מאוד לעשות נשימה קצרה ככל האפשר בין השברים לתרועה, דאם ינשום נשימה ארוכה

רמב. כפי שקבלתי מהרב הגאון רבי ישעיהו כהן שליט"א שהיה תוקע לפני מרן זצ"ל.

רמג. הכותב היה תוקע לפנים אצל הגר"ש דבליצקי זצ"ל, ושם נהגו לעשות תקיעות ותרועות ארוכות מאוד מעבר למקובל במקומות אחרים, ועי' בדינים והנהגות (פרק כ') שכתב שכן נהגו אצל החזו"א, אך לא כתב לאורך התקיעות והתרועות שעשו בפועל.

רמד. שמעתי שבבדיקת מחשב נמצא שזמן נשימה רגילה בפועל הוא כ- 1.2 שניות, ולקמן בביאורים (ס"ה ס"ק ג.ו) בהערה הבאנו שזמן נשימה קצרה בפועל קצר משיעור זה בהרבה.

רמה. עי' מש"כ בזה לעיל (ס"ק ד.ו) שיש שבדקו שיש כתשע כוחות בשניה אחת, ועי' מש"כ בביאורים (ס"ג ס"ק ג.א, סס"ק ג.ה) שבהרבה אחרונים משמע דשבר שבור לעולם לא נעשה תקיעה, וא"כ אין צורך לקצת בשברים, אמנם דעת הגר"ח דגם בשבר בקול שבור יש להזהר שלא להאריך בשעור תקיעה ואפשר דבעל אילת השחר שהוא מיוצאי בריסק חשש לשיטה זו.

מעט, הוא בחשש פסול, כמבואר השו"ע (ס"ד) שאם הפסיק יותר מכדי נשימה פסול, ואין אנו יודעים לשער היטב כמה הוא שיעור נשימה ארוכה, ואילו כשנושם נשימה קצרה ודאי יצא, שהרי העיקר הוא שיעשה נשימה בפועל בין השברים לתרועה, דגנוחי וילולי בנשימה אחת לא עבדי אינשי, וכל שנשם ביניהם די בכך, כמבואר להדיא בט"ז (סק"ז).

ואפי' בנשימה דרך האף די בכך. [א.ה. וכן שמעתי מהגרי"ג אידלשטיין שליט"א שמקפיד על נשימה קצרה, ונושם דרך האף]. ונמצא דמבחינת הזמן אין חילוק בין תשר"ת בנשימה אחת לתשר"ת בשתי נשימות וכל החילוק, שבזה יש נשימה בינתיים ובזה אין נשימה בינתיים[רמו].

(ז) פעמים שרבינו לא היה מקריא תקיעה ראשונה, [עי' בשעה"צ (סי' תקפ"ה אות ל"א)].

רמו. עי' מש"כ בזה לעיל (ס"ד סק"ג).

ביאור הלכות תקיעת שופר

חלק ב'

ביאור הלכות תקיעת שופר

ראש השנה (ל"ג ב', ל"ד א')

א. סדר התקיעות מהתורה ..... סא

א) דברי הגמ' ..... סא

ב) דברי הפוסקים ..... סא

ב. תקנת רבי אבהו ותקנות נוספות באופן קיום מצות התקיעות ..... סא

א) תקנת רבי אבהו ..... סב

א.א) דברי הגמ' ..... סב

א.ב) ב' ביאורים בטעם התקנה ..... סב

(א) שיטת ר' האי גאון שכל המנהגים אמת ..... סב

(ב) שיטת הרמב"ם והריטב"א ..... סג

(ג) התוס' והרא"ש ס"ל כרה"ג ..... סד

א.ג) דעת השו"ע ..... סה

א.ד) דעת המ"ב והנפק"מ בין השיטות ..... סו

ב) סדר התקיעות ..... סט

ב.א) ביאור המנהג לתקוע קודם תפילת המוסף ובזמן תפילת המוסף ..... סט

ב.ב) ד' מנהגים באופן התקיעות על סדר הברכות ..... סי

(א) המנהג לתקוע בכל אחת מהברכות סימן אחד ..... סי

(ב) שיטת הערוך לתקוע ג' סימנים בכל ברכה ..... עב

(ג) שיטת ר"ת לתקוע תשר"ת בכל ברכה ..... עב

(ד) שיטת השו"ע לתקוע ג"פ סימן אחד בכל ברכה ..... עב

(ה) המנהג לדעת הרמ"א ודעת המ"ב ..... עג

ב.ג) ב' מנהגים אם תוקעים גם כשמתפללין בלחש ..... עג

ב.ד) המנהג להשלים עד מאה קולות [וי"א מאה ואחד קולות] ..... עד

ג. בענין צורת הקול והשיעור של תרועה ושברים ..... עד

א) צורת התרועה והשבר ..... עד

א.א) שיטות הראשונים ..... עד

א.ב) המנהג בזמנינו ..... עח

ב) אורך התרועה ..... עט

ב.א) שיטות הראשונים ..... עט
ב.ב) דברי הפוסקים ..... פ
ג) אורך השבר ..... פ
ג.א) שיטת רש"י ..... פ
ג.ב) שיטת ריב"א וריב"ם ..... פב
ג.ג) שיטת הרשב"א ..... פג
ג.ד) שיטת הראב"ד ובעל העיטור והרמב"ם ..... פג
ג.ה) דברי הפוסקים ..... פג
ד) מספר השברים ומספר התרועות ..... פו
ד. בענין אורך התקיעה ..... פז
א) המקור שיש שיעור לתקיעה ..... פז
ב) מחלוקת הראשונים בביאור שיעור התקיעה ..... פח
ב.א) שיטת רש"י ודעימיה דשיעור התקיעה לכו"ע כשיעור התרועה ..... פח
ב.ב) שיטת הרמב"ם דשיעור התקיעה כחצי משיעור התרועה ..... פו
ב.ג) שיטת הראב"ד דשיעור תקיעה ט' כוחות ..... פט
ג) דברי הפוסקים ..... פט
ג.א) בשיטת רש"י ..... פט
ג.ב) בשיטת הריב"א והריב"ם ..... צ
ג.ג) האם צריך להאריך התקיעה גם כנגד שיעור ההפסקות שבין הקולות ..... צ
ג.ד) האם כשמאריך בתרועה מעבר לשיעור צריך להאריך גם בתקיעה ..... צ
ה. שיעור ההפסק בין השברים והשברים תרועה ..... צא
א) לשונות הגמ' בענין הפסקים בתקיעות ..... צא
א.א) הגמ' בסוכה ..... צא
א.ב) הגמ' בחולין ..... צב
ב) ההפסק בין שברים בפנ"ע והתרועה בפנ"ע ..... צב
ב.א) שיטות הראשונים ..... צב
ב.ב) דעת השו"ע והפוסקים ואיך הדין בדיעבד ..... צד
ג) ההפסק בין שברים תרועה ..... צו
ג.א) שיטות הראשונים ..... צו
ג.ב) הדין בדיעבד לכל שיטה ..... צז
ג.ג) המנהגים הקדמונים למעשה בשיעור ההפסק ..... צח
ג.ד) שיעור ההפסק לסוברים דבעינן בנשימה אחת ..... ק
ג.ה) שיעור של כדי נשימה לסוברים דבעינן בב' נשימות ..... ק
ג.ו) דברי השו"ע והפוסקים ..... קד
ג.ז) שיטת האבני נזר והחזו"א ..... קה

ו. טעויות בסדר התקיעות ..... קו
א) הוספת קול נוסף לשם מצוה ובמתעסק ..... קו
א.א) שיטת ר"ת דקול לשם מצוה אינו מפסיק בדיעבד ..... קד
א.ב) שיטת הרמב"ן והריטב"א דקול לשם מצוה מפסיק ..... קז
א.ג) שיטת הרשב"א ..... קח
א.ד) מחלוקת בדעת הרמב"ן בהוספת קול נוסף כמתעסק ..... קח
א.ה) דברי השו"ע והפוסקים ..... קו
ב) בענין נתקל ואין הקול עולה יפה ..... קיא
ב.א) דברי הרא"ש בנתקל בתקיעה בתרא ..... קיא
ב.ב) דין נתקל בתקיעה קמא ..... קיג
ב.ג) בדברי המג"א והמ"ב בדין זה ..... קיג
ב.ד) בדברי המו"ז דבנתקל מוטב להפסיק בנשימה בין הקולות ..... קטו
ב.ה) במסתפק בכשרות התקיעה או שמא הקול היה חלש ..... קטו
ב.ו) העולה מהדברים ..... קטז
ג) נתכוין לתקוע לשם מצוה קול ששייך להאי עניינא ..... קיז
ג.א) מחלוקת הראשונים במעשה דמגנצא ..... קיז
ג.ב) דברי הפוסקים ..... קיח

ציון מקורות לח"ב: לטור ולשו"ע ולפוסקים הם לסימן תק"צ אא"כ צוין אחרת, ולמועדים וזמנים [מו"ז] (חלק א' סי' ה' קונטרס תקיעות כהלכה ובהידור).

חלק ב'

ביאור הלכות תקיעת שופר

א. סדר התקיעות מהתורה

א) דברי הגמ'

מתני' (ל"ג ב') "סדר תקיעות שלש של שלש שלש", וביאר רש"י דשלש היינו "אחת למלכויות ואחת לזכרונות ואחת לשופרות", ושלש שלש ביאר רש"י "תקיעה ותרועה ותקיעה לכל אחת ואחת", והיינו דסה"כ בעינן ט' קולות, תר"ת בכל אחד מסדר הברכות.

ואמרינן בגמ' "תנו רבנן מנין שבשופר תלמוד לומר (ויקרא כה ט) והעברת שופר תרועה, אין לי אלא ביובל בראש השנה מנין, תלמוד לומר בחדש השביעי ... שיהיו כל תרועות של חדש שביעי זה כזה, ומנין שפשוטה לפניה, תלמוד לומר והעברת שופר תרועה [והעברת פשוטה משמע העברת קול אחד - רש"י], ומנין שפשוטה לאחריה, תלמוד לומר תעבירו שופר [הרי העברה תחילה וסוף ותרועה כתיבא בינתיים - רש"י] ...., ומנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה [לפי ששלש תרועות הללו לא נאמרו במקום אחד שהשתים נאמרו בראש השנה והאחת ביובל מנין ליתן האמורות בראש השנה ביובל וליתן האמורה ביובל בראש השנה שיהו כאן וכאן שלש - רש"י], ת"ל שביעי שביעי לגז"ש ...".

ומבואר דט' הקולות הם מדאו', ומצינו בגמ' (ל"ד א') ב' שיטות נוספות, דשש קולות הם מדאו' ושלוש מדברי סופרים, וי"א דשלוש קולות הם מדאו' ושש מדברי סופרים אלא דלא קי"ל כשיטות הנ"ל וכמשי"ת לקמן.

ב) דברי הפוסקים

השו"ע (ס"א) הביא לדברי הרמב"ם "כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר"ה תשע, לפי שנאמר תרועה ביובל ובר"ה ג' פעמים, וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן, בין בר"ה בין ביוה"כ של יובל, תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהם תר"ת, תר"ת, תר"ת", ודייק הצ"צ החדש (חי' לר"ה פ"ד מ"ט) דמשמע דהוי כשיטה הראשונה בגמ' שכל הט' תקיעות הם מהתורה, וכן היא שיטת רוב הראשונים, ולקמן יתבאר מהי התרועה הכתובה בתורה.

ב. תקנת רבי אבהו ותקנות נוספות באופן קיום מצות התקיעות

נבאר תחילה לתקנת רבי אבהו ואח"כ נבוא לבאר תקנות נוספות שנתקנו באופן קיום מצות התקיעות.

א) תקנת רבי אבהו

א.א) דברי הגמ'

גמ' (ל"ד א') "אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה, שלשה שברים, תרועה, תקיעה", ואמרינן למסקנת הגמ' דתיקן דיתקעו תשר"ת, תש"ת, תר"ת, והא דלא תיקן גם תרש"ת משום דסתמא דמילתא כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח והדר יליל, ובמגדל עוז (פ"ג משופר ה"ד) כתב "אמר רב שרירא ורבינו האי זצ"ל דהא תקנתא דר' אבהו לאו מדידיה תקין לה אלא עיקר הדבר היה מימות נביאים הראשונים", ומצינו בראשונים ב' ביאורי בטעם התקנה.

א.ב) ב' ביאורים בטעם התקנה

(א) שיטת ר' האי גאון שכל המנהגים אמת

הרא"ש (סי' י') והר"ן ועוד ראשונים הביאו לדברי רב האי גאון והביאם הב"י (ס"ב) "שנשאל רבינו האי וכי עד שבא רבי אבהו ותיקן שיהיו תוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת לא היו ישראל יוצאים ידי תקיעת שופר", והשיב "כך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל, מהם עושים תרועה יבבות קלות [תר"ת] ומהם עושים יבבות כבדות שהם שברים [תש"ת], ואלו ואלו יוצאים ידי חובתם, [וטעמא] שברים כבדות תרועות הן, יבבות קלות תרועות הן [דשניהם בכלל תרועה הכתובה בתורה], והיה הדבר נראה כחלוקה אף על פי שאינה חלוקה ולא היו מטעים אלו את אלו כי חכמים של הללו מודים דיבבות תרועות הן וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועות הן, וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושים מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שההדיוטות רואים אותו כחלוקה, והא דאמר אביי בהא [דתנא דמתני' דנקט תר"ת ותנא דברייתא דנקט תש"ת] ודאי פליגי (לג:), לאו פלוגתא ממש קאמר שהיו מטעים אלו את אלו אלא הכי קאמר בהא ודאי פליגי במעשיהם דתנא דידן היה עושה התרועות יבבות ותנא ברא היה עושה אותן שברים כל אחד לפי מנהג הבכי של מקומו אף על פי שאין בזה שום קפידא שהרי שניהם ענין בכי הוא ואין כאן חילוק ענין אלא חילוק מעשה, ולפי זה כי אמרינן [ל"ד א'] בדרבי אבהו מספקא ליה אי [תרועה היינו] גנוחי גנח אי ילולי יליל וכן כי אמרינן מספקא ליה דילמא גנח ויליל, צריך לומר דלאו ספק ממש קאמר לענין דינא אלא לחילוקי המנהגות קורא ספק ולשון שאינו מדוקדק הוא", וכתב ע"ז בעל המאור (י"א א') שדברים אלו "הם טובים ומתוקים מדבש ונופת צופים".

והא דהיו מנהגים שונים קודם רבי אבהו מבואר ברב האי דהוא משום שכ"א היה עושה לפי מנהג הבכי של מקומו, וכ"כ הב"ח (אות א'), והריטב"א (ד"ה ונשאל) כתב שהוא משום דבתחילה "היה עושה זה שברים וזה יבבות כפי מה שנראה לו יותר יפה".

ובהא דתיקן ר' אבהו תשר"ת [ולא רק תר"ת כתנא דמתני' ותש"ת כתנא דברייתא] מצינו ג' ביאורים, הריטב"א

כתב "כי נתן דעתו לתקן התרועה בכל מיני קול נשבר שאפשר (ה)[ש]נוהגין", ועל דרך זו כתב בב"ח (שם) "דכיון דנראה לספק שמא התרועה היא גנח ויליל כמנהג הבכי של מקצת בני אדם, הילכך כדי שלא ליתן פתחון פה לשום ספק תיקן גם כן תשר"ת".

ובב"י הנ"ל משמע דס"ל דלדעת רב האי היה גם מנהג כזה, וכן מבואר להדיא בר"ח דנקט כדרכו של רה"ג וכתב "ובא ר' אבהו ומצא עיירות תוקעין תש"ת ואחרים תוקעין תר"ת ... ואחרים תוקעים תשר"ת", וכ"כ בחינוך (מצוה ת"ה) "והתקין שיהו תוקעין בכל המקומות בשוה, ולצאת ידי חובה מכלל היללות שנעשות בעולם תיקן לעשות התרועה בשלשה צדדין, כעין גניחות גסות דהיינו שברים, וכעין גניחות דקות דהיינו שאנו קורין תרועה, ועוד בצד אחר גניחות גסות ודקות כמנהג אחד מהמקומות שעושין הכל ביללותיהם ...", ונמצא דר' אבהו תיקן לעשות הג' מנהגים שהיו.

ובמגדל עוז (שם) כתב משם רבינו האי גאון באופ"א "ואע"פ שאמר תשר"ת, שמא בעלמא אחד כגון זה המנהג ואחד כגון זה המנהג כדי שלא יהא קפיד לא מאלו ולא מאלו וחוזר ותוקע בבא שניה תש"ת כאלו ותר"ת כאלו ...", ומשמע דלא היה מנהג לתקוע תשר"ת אלא קיבץ הוא בתקיעה זו לב' המנהגים יחד [וצריך לומר שיש צורת בכי כזו דאל"כ לא היה מתקן תרועה כזו], ובקרבן נתנאל (אות י"ט) הק' על דבריו "דא"כ אמאי משני [בגמ'] מספקא ליה לר' אבהו דלמא גנוח ויליל, הא לא עשה תשר"ת כי אם לעשות כהללו והללו", וציין לעי' בט"ז (סק"א) [שצידד דהספק לר' אבהו דילמא לא פליגי מתני' וברייתא אלא דתרווייהו בעינן גנח ויליל אלא מתני' תנא שיעור היליל וברייתא שעור הגנח, או דילמא פליגי דאין תרועה אלא אחד מהם, אמנם דו"ק דדבריו הם דלא כר' האי גאון אלא בשיטת הרמב"ם והריטב"א שנביא בסמוך], וע"ע בערול"נ.

(ב) שיטת הרמב"ם והריטב"א

הב"י כתב על דברי רה"ג "אבל הרמב"ם משמע שאינו סובר כן אלא ספק בעיקר הדין הוא שנסתפק לנו בתרועה היאך היא, שכתב בפרק ג' (ה"ב - ג) וז"ל תרועה האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעים היאך היא אם היא היללה שמיללין הנשים וכו', נמצא מנין התקיעות שלשים כדי להסתלק מן הספק, משמע דספק גמור נסתפק לנו לענין הדין, וכן נראה שהוא דעת סמ"ג (עשין מ"ב, קי"ח ע"ד) ...".

והריטב"א (שם) נמי ס"ל כרמב"ם אך ביאר הטעם שנוצר הספק "ובודאי שבדורות הראשונים נהגו בתרועה כמו שראו למשה, אבל אותה תרועה בטלה בדורות התנאים והאחרונים, שהרי התורה אמרה סתם תרועה קול נשבר כדרך שאדם עושה בשברו וסגנון אחד אמרה תורה לכולם, ואין הדורות שוין בדבר, שהרי תמצא במיני הניגונין ענין קול שהיה קול מנגן לדור שעבר וחזר [אותו] קול

[להיות] תמרור [מלשון נהי בכי תמרורים] (לקול) [לדור] אחר, וכן אירע בענין התרועה כי לא היו בדורות האחרונים מריעים על שברם כדרך הראשונים, וגם יש שמריעין בשתיהן או בשלשתן פעם בזה ופעם בזה ואינו יודע איזה יכשר הזה או זה, ולכך הוצרך ר' אבהו לתקן זה", ולקמן יתבאר שכן [שיש לנו ספק בעיקר הדין] שיטת ר"ת ועוד ראשונים.

ובמדרש רבה בקהלת על הפסוק (ז, יח) גם מצינו על דרך זו "כי ירא אלוקים יצא את כולם כגון ר' אבהו בקיסרין", וביאר המהרז"ו "שמעתי ממופלג אחד שהכוונה על מ"ש בר"ה (ל"ד א') שתיקן בתקיעות ר"ה לצאת ידי כל הספיקות", ובליקוטים שם מובא "שתקן סדר התקיעות ברה"ש באופן שיצאו כל הדעות המחולקות בענין זה".

ובב"ח (אות א') כתב להקשות לשיטה זו "דכיון דחזינן דלא פליגי תנאי אלא אי גנוחי גנח [תנא דברייתא] או ילולי יליל [תנא דמתני'] וליכא תנא דקאמר דתרועה הוי גנוחי ויליל, א"כ ר' אבהו למה מספקא ליה בהכי טפי", אבל לרה"ג ניחא "דכיון דנראה לספק דילמא התרועה היא גנח ויליל כמנהג הבכי של קצת בנ"א הלכך תיקן גם תשר"ת, הילכך כדי שלא ליתן פתחון פה לשום ספק תיקן גם כן תשר"ת", ועי' מש"כ ליישב קושית הב"ח באופ"א הט"ז (סק"א), טו"א, פנ"י, מגדל עוז (פ"ג משופר ה"ד) בשם רב שרירא ורב האי גאון ובק"נ (אות ט'), וע"ע בערול"נ.

ואיכא כמובן כמה נפק"מ בין השיטות וכמשי"ת לקמן (ס"ק א.ד).

(ג) התוס' והרא"ש ס"ל כרה"ג

לקמן יתבאר דלשיטת רש"י שיעור תרועה הוא ג' כוחות בעלמא כל שהוא, ושיעור התקיעה הוא כשיעור התרועה, ולפ"ז כתבו התוס' (ל"ג ב' ד"ה שיעור) והרא"ש (סי' י') שצריך ליזהר בשברים שלא יאריך בכל שבר כשלש כוחות כל שהוא שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה, שהרי שיעור תקיעה של תר"ת הוא כשלשה כוחות.

והקשו האחרונים דכיון דמאריך התקיעה של השברים כשיעור ג' שברים שהם ארוכים מג' תרועות א"כ למה צריך ליזהר שלא יאריך השבר כג' כוחות והרי גם אם יאריך לא יהיה כתקיעה של תש"ת, ולקמן (ס"ג ס"ק ג.א) נביא תירוצי האחרונים בזה, ועכ"פ נראה דיש מקום לדברי התוס' רק לפי רה"ג, דהא לפי דבריו שכל הסימנים אמת גם תשר"ת וגם תש"ת וגם תר"ת שפיר איכא למימר דאין להאריך בשבר כשיעור תקיעה של תר"ת אף ששיעור תקיעה של תש"ת ארוך משיעור התקיעה של תר"ת [ויתבאר ענין זה כאמור עוד לקמן], אבל לדעת הרמב"ם הרי אם תש"ת הוא הסימן האמיתי אין כלל דין תר"ת מן התורה, א"כ מה אכפת לן אם האריך בשבר כשיעור תקיעה של תר"ת, הרי אם סימן תש"ת הוא האמת אין לשיעור תקיעה של תר"ת שם תקיעה מהתורה.

ומיהו לפי דברי הריטב"א שנביא לקמן גבי אורך השבר (ס"ג ס"ק ג.א) יש מקום לבאר דברי התוס' גם כשיטת הרמב"ם,

דהא כתב הריטב"א דהשבר אינו אלא כב' יבבות ומעט יותר שהרי "היאך יהיה שבר דתנא ברא כתקיעה דתנא דידן [שהוא ג' יבבות]", והיינו דלא מסתבר דקול זה הנקרא שברים בברייתא הוא נקרא תקיעה לתנא דידן, ומבואר דגם לשיטת הרמב"ם [דנקט הריטב"א כוותיה] לא מסתבר שיהיה אורך השבר כאורך התקיעה של תר"ת ע"ש.

אמנם הפוסקים נקטו בדעת התוס' והרא"ש דס"ל כרה"ג[א], וכ"כ הב"ח (אות ג') והוסיף בדעת הרא"ש עוד ראיה דס"ל כרה"ג "וכן נראה ממה שהביא הרא"ש דבריו בסתם בלי שום חולק ופסק גם כן כפירוש רש"י אלמא דס"ל הכי ...", וכן צידד לדייק הק"נ (סי' י' אות ל'), וע"ע בב"ח (אות ז') וכן לקמן (ס"ג ס"ק ג.א), ומה שהעיר בזה בסוף הקונטרס בעניני תקיעות שופר שנכתב עפ"י הגר"י עדס שליט"א.

א.ג) דעת השו"ע

השו"ע (ס"ב) כתב "תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורים תרועה, או אם היא מה שאנו קורים שברים, או אם הם שניהם יחד, לפיכך כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים, ותש"ת ג' פעמים, ותר"ת ג' פעמים", ומבואר דפסק כרמב"ם, וכן משמע ברמ"א בשם הב"י (ס"ו)[ב] ועי' במ"ב (סקכ"ו), אמנם אח"כ (ס"ג) כתב השו"ע "י"א ששיעור תקיעה כתרועה, ושיעור תרועה כשלשה יבבות דהיינו ג' כחות בעלמא כל שהוא והם נקראין טרומיטין, ולפי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין", ונתבאר לעיל (ס"ק א.ב אות ג') דלדברים אלו לדעת הפוסקים יש מקום רק לפי רה"ג[ג], ושמא ס"ל לשו"ע לפסוק לב' הדעות לחומרא וצ"ע, וע"ע לקמן (ס"ק ב.ב)[ד].

א. צריך ליישב לפ"ז מש"כ התוס' בהמשך דבריהם ליתן קצת טעם על המנהג שלנו [דבתפילה תוקעין אמלכויות תשר"ת, אזכרונות תש"ת ואשופרות תר"ת], דסבר כמאן דאמר בסמוך אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים "וכיון שעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים לא חשו לחזור ולעשות בשעת התפילה אלא ספיקא דאורייתא" [ויתבארו עוד הדברים בסמוך (ס"ק ב.ב)], וכן מש"כ בתחילת דבריהם "דאתקין רבי אבהו בקסרי קשר"ק קש"ק קר"ק משום דמסופק בתרועה דקרא ...", וכן בהמשך דבריהם "לכאורה נראה לתקוע בתפלה כמו כן אמלכיות זכרונות ושופרות קשר"ק קש"ק קר"ק אכל חד וחד כדי לצאת מספק דרבי אבהו" דמשמע לכאורה דלא ס"ל כמש"כ הפוסקים הנ"ל אלא כשיטת הרמב"ם, וצ"ע.

ב. עי' היטב בלשון הב"י דיש מקום לדון שלא פסק כרמב"ם, מ"מ כן כתב הרמ"א בדעתו, וכאמור בשו"ע סתם דבריו כרמב"ם.

ג. ואמנם לפי הריטב"א יש מקום לבאר דבריו אלו גם לשיטת הרמב"ם וכמשנ"ת, אלא דהב"י לא הביא לדבריו, וכיון דנראה דסברת הריטב"א מחודשת היא ע"כ אם לא כתבה הב"י ש"מ דלא ס"ל לסברא זו.

ד. ושו"ר שבספר שופר תרועה (פ"א בסוף ההערות לדין ה') האריך להוכיח מעוד כמה מקומות בשו"ע דחשש גם לשיטות רב האי לחומרא, וכן הביא שם עוד כמה נפק"מ בין שיטת רב האי לרמב"ם וכגון חומר ההפסק

א.ד) דעת המ"ב והנפק"מ בין השיטות

השו"ע (סי' תקפ"ו ס"ה) כתב "המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא יד"ח ...", וכתב המ"ב (סקכ"ב) בשם המטה אפרים "דבשעת הדחק שאין לו אחר מותר לו בעצמו לתקוע רק שאין לו לתקוע כי אם עשרה קולות דהיינו תשר"ת תש"ת תר"ת שהם מעיקר הדין", ומבואר דס"ל למ"ב דהעיקר לדינא כרב האי גאון, דהא אי העיקר כרמב"ם בדין היה להתיר לתקוע ל' קולות ולצאת מכל הספיקות.

אלא שהדברים צ"ע, דהא לרב האי גאון מעיקר הדין סגי בט' קולות [ג"פ תר"ת או ג"פ תש"ת או ג"פ משניהם] ושיעור של י' קולות מעיקר הדין לא מצאנו בראשונים[ה], ובשונה הלכות (אות ט') כתב "ואולי צ"ל ל' קולות וצ"ע, ועי' בכף החיים (אות מ') שכתב דגם כוונת המ"ב [והמטה אפרים] ג' פעמים י' קולות", מיהו גם אי נימא דבלשון המ"ב ניתן לדחוק כן, מ"מ בלשון המטה אפרים [שהוא המקור לדברי המ"ב] לכאורה קצת יותר קשה לדחוק כן שכתב "אין לו לתקוע יותר מעשרה תשר"ת תש"ת תר"ת לצאת ידי ספק חיוב התקיעות שהם מן התורה".

ויש להוסיף דמצינו במקום נוסף בדברי המ"ב כדבריו הנ"ל, דכתב המ"ב (סי' ת"ר סק"ז) "קהל ששלחו לעיר אחרת להביא להם שופר ונתעכב השליח עד סוף יום ב' ור"ה היה ביום ה' וביום וא"ו וכשבא עם השופר כבר התפללו של שבת אבל היה עוד יום גדול, אם אין שם בקי לתקוע שלא קיבל עליו שבת עדיין אז יתקע מי שקיבל שבת בלא ברכה ולא יתקע רק תשר"ת תש"ת תר"ת ולא יותר ...", וגם כאן כתב כף החיים (אות י"ג) דהכוונה לל' קולות, ונראה שכאן הוי דוחק גדול לומר כן [שכוונת המ"ב ג"פ י' קולות].

ויש להוסיף שהגר"נ קרליץ אמר שניתן קצת ללמוד מדברי המ"ב דהתוקע י' קולות יברך על התקיעות [דמשמע קצת דרק משום שקיבל שבת לא יברך ולא משום שתוקע רק י' קולות ולא ל' קולות וכן דבמודר הנאה לא כתב שלא יברך] וש"מ דלמד דברי המ"ב כפשוטם.

ומיהו במקום אחר כתב בבה"ל (סי' תקצ"ג ס"ב ד"ה ואם) דמי שאינו יודע לעשות לכל הסדרים תשר"ת תש"ת תר"ת אלא רק שנים או אחד מהם, יעשה לסדרים שיודע כמבואר בשו"ע אבל אין הוא רשאי לברך עד שיוכל לתקוע לכל הסדרים בעצמו או

בדיבור וכיו"ב לאחר הברכות בין הג"פ תשר"ת לג"פ תש"ת [דלרמב"ם יש ספק שהפסיק באמצע המצוה, אך לבה"ג לאחר ג"פ תשר"ת יד"ח מהתורה], בדברי השאגת אריה (סי' ק"ג) בענין תקיעה ברה"ש שלא לצורך כנלמד מתקנת רבי אבהו, ועוד נפק"מ.

ה. וכן לכאורה בדין שיעשה ג"פ לסימן שאורכן של הקולות שבו הוא הקצר מבין ב' הסימנים, ושמא כל מה שחשוב כמצוה שרי [דמצות לאו להנות נתנו], ולכן גם אין צריך לקצר באורך התקיעה והתרועה וכו' שהרי הכל בכלל המצוה, ורק מה שהוסיף על המצוה הוא דחשיב הנאה דנאסרת.

בצירוף עם אחרים, ואי נימא דס"ל המ"ב דעיקר ההלכה כרה"ג, א"כ אמאי לא יברך גם אם יודע סדר אחד ויתקע לסדר זה ג"פ ויצא יד"ח מדאו'.

וצ"ל דהבה"ל אזיל הכא בשיטת השו"ע דס"ל דהעיקר כשיטת הרמב"ם כמשנ"ת לעיל, והדבר מוכח ממש"כ המ"ב (סק"ג) לבאר דאמאי לדעת השו"ע יתקע לסימן שיודע "דהא מדאו' בחדא סגי אלא דלא ידעינן איזהו לכן יעשה האחד שיודע שמא יכוין האמת".

ומיהו עדיין צ"ע דכיון דהמ"ב גופיה ס"ל דמעיקר הדין לא בעינן לל' קולות, א"כ הו"ל למימר דלשיטתו גם יכול לברך על התקיעות, ודוחק לומר דלענין ברכה חשש הוא לדעת הרמב"ם והשו"ע, דאי לענין דאו' לצאת יד"ח לא חשש לשיטה זו [דאם היה חושש בדין היה להתיר גם במודר הנאה וגם בער"ש לתקוע ל' קולות] א"כ אמאי לענין ברכה חשש לזה [וכן כאמור יש מדייקים בדברי המ"ב לעיל שיברך כשתוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, וא"כ מ"ש כשתוקע רק לחלק מהסדרים באופן שיוצא לדעת רב האי מדאו']ו, [ועי' בפמ"ג (א"א סק"ג) דכתב דאם לא יודע לג' הסדרים דוקא לפי הרמב"ם לא מצי לברך אך לפי רה"ג שפיר

ו. ועכ"פ זה אין להקשות דיברך משום דאיכא ס"ס, דשמא הלכה כרב האי גאון וגם את"ל הלכה כהרמב"ם שמא הוא תוקע לסדר הנכון, ומה תאמר דאם יודע סדר אחד אין הספק השני שקול, מ"מ מה תאמר ביודע שני סדרים, וכן כבר כתב הזבחי צדק בשם האחרונים דמצרפים גם ספק שאינו שקול לס"ס [ודלא כש"ך (כללי ס"ס יו"ד סי' ק"י אות ל"ג)], די"ל דזה לא קשיא, דראשית מצינו הרבה ראשונים ופוסקים שכתבו כש"ך ודלא כזבחי צדק, ועוד כבר כתבו הפמ"ג ועוד אחרונים דלגבי ברכות אף בס"ס אין מברכים וכ"כ המ"ב (סי' רט"ו סק"כ), מ"מ הקושיא שכתבנו בגוף הדברים במקומה עומדת.

ויש שרצו ליישב דמבואר בבה"ל (סי' ס' ס"ד ד"ה וכן להלכה) די"א דאף אי נימא דמצות צריכות כוונה הוא מדין ודאי ולא מדין ספק, מ"מ אפילו עשה מצוה דאו' בלא כונה כשחוזר ועושה למצוה לא יברך, וטעמא דלענין ברכה יש לחוש לדעת רבוותא דס"ל דלא יברך עוד אף שאין שיטות אלו עיקר לדינא, וכמובן דלפ"ז תו אין מקום לדיוק הנ"ל של הגר"נ קרליץ מדברי המ"ב גבי תקיעות לאחר שקיבלו שבת דהתוקע בעלמא י' קולות צריך לברך על התקיעות [שהרי יש טעם נוסף שלא יברך מלבד מחמת מה שקיבל שבת].

ויש דחו לכ"ז, דיש לחלק בין הנידון בדברי הבה"ל שעשה כבר המצוה בברכה וחוזר ועושה המצוה משום שעשאה בלא כוונה, לבין הנידון דידן שבא לצאת ידי המצוה עפ"י השיטות דסגי בי' קולות ויש לדון בזה ודו"ק.

ושמעתי עוד ליישב לכל דברי המ"ב, דס"ל לדינא כשיטת הרמב"ם, אלא דבשעת הדחק נקט המ"ב דניתן לסמוך על מש"כ התוס' ליישב המנהג שהבאנו בהערה בס"ק א.ב אות ג' דסמכו על הצד בגמ' (ל"ד א') דמדאו' סגי בג' קולות ומדרבנן בעינן עוד שש קולות, ולפ"ז לצאת כל הספיקות דאו' סגי דיתקע עשר קולות תשר"ת תש"ת תר"ת, ובשעת הדחק לא בעינן לצאת גם הספיקות דרבנן והקלו אפי' לברך כשתוקע לצאת רק לספיקות דאו', וא"ש כל דברי המ"ב.

מצי לברך ויתקע לאחד הסדרים ג"פ, ועי' בזה גם בבה"ל (סי' תקצ"ג ס"ב ד"ה או שנים) ובמ"ב (שם סק"ג) וצ"ע].

וכמובן דנפק"מ בכל זה למי שא"א לתקוע לפניו ל' קולות וכגון לחולה וכיו"ב אם יצא יד"ח מדאו' גם בפחות מזה וכן אי מצי לברך על התקיעות, ושמעתי דמקובל להורות שאם אפשר יתקעו לחולים ל' קולות ובמקום שא"א יתקעו י' קולות, [ואם לפי הזמן שיש בידו יש לו אפשרות לתקוע י' קולות לכל אחד מהחולים או ל' קולות לחלק מן החולים משמע בחוט שני (פ"ד ססק"א) וכן אמר לי הגר"מ גרוס שליט"א שעדיף שיתקע י' קולות לכ"א אף שאם יתקע לפחות חולים כ"א ל' קולות יוצאים בזה ודאי יד"ח מדאו'[ז], וכן ראיתי שמביאים משם הגריש"א זצ"ל][ח], ולענין הברכה כשתוקע י' קולות, הגר"מ

ופשוט למתבונן דכ"ז צ"ע גדול, דהא הרמב"ם והשו"ע פסקו דבעינן ט' קולות מדאו', ואי ס"ל המ"ב דבשעת הדחק ניתן להקל כהנ"ל וכ"ש אי נימא דיכול אפי' לברך הו"ל לבאר דבריו ולא לסתום, וביותר דמשמע גבי מודר הנאה שיתקעו לו גם ביום השני שהוא מדרבנן, וא"כ אמאי שרינן לתקוע לו רק לספיקות דאו' [אף שחיובן ביום זה רק מדרבנן] ולא שרינן לתקוע לו גם השש קולות מדרבנן, דמ"ש האי מהאי [וממילא תקשי דגם ביום א' אמאי לא שרינן לתקוע לשש קולות מדרבנן], ומיהו יש מקום לחלק בין חיוב מדרבנן אטו חיוב דאו' לבין השש קולות דהם תרי דרבנן, ועכ"פ איכא עוד קושיות ולכן נראה לדחות תירוץ זה.

ויש רצו לומר על דרך זו באופן אחר, דהמ"ב חשש בין לשיטת רב האי ובין לשיטת הרמב"ם, ובשעת הדחק יעשה ג' הסימנים ותו לא כיון דבזה יוצא שיטת רב האי מדאו' לגמרי, וכן לשיטת הרמב"ם לפי הישוב למנהג דסמכו על השיטה דרק ג' קולות מדאו' וא"כ יד"ח בהנ"ל לכה"פ מדאו' וסגי בזה להתיר אפי' לברך [ולכאורה צ"ל לדרך זו דהעיקר כרב האי גאון דאל"כ יש להתיר במודר הנאה ל' קולות כדי לצאת יד"ח שיטת הרמב"ם לגמרי], וכמובן גם שיטה זו דחוקה מאוד וצ"ע.

ז. ונראה דחזר בו בזה ממש"כ בתל תלפיות משנת תשס"ו עמ' נ'.

ח. אשרי איש (ח"ג פט"ו אות כ"ט). והגאון רבי משולם איגרא הק' דיש עצה לצאת ידי כל השיטות ע"י שיתקע ג"פ תשר"ת באופן שהג' שברים יהיו כ"א ג' טרומיטין ויוסיף שבר נוסף באורך התקיעה של תש"ת והיינו ט' טרומיטין [ועכ"פ לא יותר מי"ח טרומיטין שזהו השיעור תקיעה של סדר תשר"ת], ואח"כ תרועה של ט' טרומיטין ומעט יותר.

וכשעושה כן יצא ממ"נ כל סוגי התקיעות, שאם האמת היא תש"ת או תר"ת, השבר הרביעי ישמש כתקיעה [אחרונה של תש"ת או ראשונה של התר"ת], ואם האמת היא תשר"ת, הרי בשבר הרביעי לא האריך בשעור י"ח טרומיטין וא"כ אינו תקיעה אלא שבר רביעי והרי מבוא בשו"ע (ס"ג) דמותר להוסיף עוד שברים.

ויש להעיר דלכ"ז כמובן יש מקום רק לנוהגים לעשות לשברים באופן ישר וחלק ולא לנוהגים לעשות בקול שבור [דקול שבור לא יכול להחשב כתקיעה], וכן לא מהני לסוברים דגם בתשר"ת אין להאריך השבר כשיעור תקיעה של תש"ת או תר"ת ולא עד שעור תקיעה של תשר"ת, וכן יש לדון במקרה שיעשה כן בנשימה אחת, דאי נימא דהתר"ת הוא הסימן האמיתי, נמצא דעשה שבר ותקיעה אחריה [שהיא התקיעה הראשונה של תר"ת] בנשימה אחת ויש לדון אי בכה"ג אינו פוסל לתקיעה, ותן לחכם ויחכם עוד וקצרתי בזה.

גרוס שליט"א ועוד פוסקים נוקטים שלא יברך[ט] ובחוט שני (שם) ועוד פוסקים נוקטים שיכול יברך, וע"ע בזה בהליכות שלמה (תקיעות שופר ס"ב) בדבר הלכה (אות כ"ט), וכן בהערה לעיל (בסוף ס"ק א.ג) שהבאנו נפק"מ נוספות בין השיטות.

ב) סדר התקיעות

מנהג קדום הוא לתקוע לאחר קריאת התורה קודם תפילת מוסף והם קרויות תקיעות דמיושב', ובזה לא מצאנו מנהגים חלוקים אלא כולם נהגו לתקוע ל' קולות, ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת וג"פ תר"ת.

וכן נהגו לתקוע על סדר הברכות בתפילת המוסף והם קרויות תקיעות דמעומד, ונחלקו הראשונים באופן התקיעות ומצינו בזה ד' מנהגים ושורש החילוק בין השיטות הוא בביאור טעם התקנה של רבי אבהו.

כמו כן מצינו ב' שיטות היכן תוקעים התקיעות, יש התוקעים רק בחזרת הש"ץ ויש התוקעים גם בזמן תפילת הלחש.

ומנהג נוסף הוא להשלים לאחר תפילת המוסף לסך של מאה תקיעות ויש המשלימים למאה ואחד תקיעות.

ונבאר תחילה למנהג לתקוע קודם תפילת המוסף [תקיעות דמיושב] ולתקיעות בזמן תפילת המוסף על סדר הברכות [תקיעות דמעומד].

ב.א) ביאור המנהג לתקוע קודם תפילת המוסף ובזמן תפילת המוסף

התקיעות בזמן תפילת המוסף נזכרות במשנה (ל"ב א') דאמר ר"ע "אומר אבות וגבורות וקדושת היום, וכולל מלכויות עם קדושת היום ותוקע, זכרונות ותוקע, שופרות ותוקע ...", והתקיעות קודם תפילת המוסף לא נשנו במשנה ולא בברייתא אלא דמצינו בגמ' (ט"ז א') דתקעו במיושב ובמעומד "למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב את השטן [שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו - רש"י]".

ובביאור הדברים מצינו כמה דרכים בראשונים, הרמב"ן בדרשתו (ל"ד א' ד"ה אבל) כתב בכוונת הגמ' "כשהן יושבין קודם תפילת המוספין ... ואחר כך תוקעין ומריעין כשהן עומדין בתפילה על סדר ברכות ...., ופי' כדי לערבב את השטן הכי קאמר למה הנהיגו באותן תקיעות ראשונות ולא פטרו עצמן בתקיעות דעל סדר ברכות שהן חובה ואינן יכולין לפטור עצמן מהם, כדי לערבב את השטן קודם תפילה שלא ישטין על

ט. ויש לדון במי ששמע י' קולות ואח"כ נזדמן לו לשמוע ל' קולות האם יברך כעת על התקיעות , ולכאורה נראה שלא יברך.

י. בטעם תקיעות אלו כתבו הראב"ד, רמב"ן, ריטב"א ועוד ראשונים דהוה כדי לערבב את השטן כמבואר בגמ' (ט"ז ב'), והתחלת המנהג לדעת הרמב"ן, ר"ן ורי"ץ גיאות הוא בתקופת הגאונים, ולדעת הראב"ד בתקופת התנאים.

תפילתם", וע"ש מש"כ בכ"ז קודם לכן, והראב"ד ג"כ כתב על דרך זו והוסיף שגם שלא ישטין בתקיעות דמעומד.

ור"ח ורש"י פירשו שכשיראל מחבבין את המצוות ותוקעין במיושב ובמעומד מתערבב השטן מלהשטין, והר"ן והרשב"א כתבו שהחזרה על התקיעות גורם לערבוב השטן.

וכולם באו ליישב דברי הערוך שהובא בראשונים משם הירושלמי שהשטן הוא מלאך המות "כד שמע קל שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימנא למתבלע ומתערב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא".

ובעה"מ (י' ב' מדפי הרי"ף) כתב דרך אחרת בכ"ז "ומה שנהגו לתקוע כל התקיעות כשהן יושבין ומברכין עליהן ברכת התקיעה, נ"ל כי לא היה כן בימי רבותינו חכמי התלמוד, אלא מנהג הוא שהנהיגו דורות האחרונים משום חולין ומשום אנוסין דקדמי ונפקי מבהכ"נ ולא נטרי עד צלותא דמוספי ...", ובמלחמות הק' על בעה"מ מדברי הגמ' בדף ט"ז א' דמשמע שלא כדבריו, וע"ש מה שהאריך בזה[יא].

ומצינו טעמים נוספים בראשונים בענין זה עי' בשמעתין ולעיל (ט"ז ב'), וכן מש"כ התוס' (ט"ז ב' ד"ה ותוקעים, כ"ח ב' ד"ה זמנא) אמאי אין בתקנה הנ"ל משום בל תוסיף.

ב.ב) ד' מנהגים באופן התקיעות על סדר הברכות

(א) המנהג לתקוע בכל אחת מהברכות סימן אחד

התוס' (ל"ג ב' ד"ה שיעור) כתבו "ועכשיו נוהגין ... ובתפלה תוקעין אמלכיות קשר"ק ואזכרונות קש"ק ואשופרות קר"ק", והביאו דר"ת תמה על המנהג "דקשר"ק של מלכיות וקש"ק דזכרונות וקר"ק דשופרות סותרין זה את זה, דאי גנח ויליל כולהו בעי למיעבד קשר"ק, ואי גנח לחוד כולהו בעי למיעבד קש"ק, ואי יליל כולהו קר"ק", ועכ"פ מנהג זה מובא גם ברי"ף וכתב ע"ז שכן המנהג בכל העולם ובשתי ישיבות [והיינו בסורא ופומבדיתא], ובישוב המנהג מצינו כמה דרכים.

התוס' עצמם כתבו "שיש קצת ליתן טעם על המנהג שלנו דסבר לה כמאן דאמר בסמוך [ל"ד א'] אחת מדברי תורה ושתים מדברי סופרים, וכיון שעשו בישיבה כל הספיקות של תורה ושל סופרים [דתקעו ג"פ תשר"ת תש"ת תר"ת, ובפעם הראשונה יצאו לכל הספיקות דאו' ובב' הפעמים הנוספות יצאו גם ידי הספיקות דרבנן דהצריכו להוסיף על האחת מדאו' עוד שתים] לא חשו לחזור ולעשות בשעת תפלה אלא ספיקא דאורייתא", ומבואר דגם ר"ת וגם התירוץ בתוס' סברו על דרך שיטת הרמב"ם דתקנת ר' אבהו דעבדינן לשלוש הסימנים משום ספק היאך

יא. עי' בהשגות הראב"ד ובראשונים מה שדחו דברי בעה"מ לענין מה שחידש שאין מברכין על תקיעת שופר.

היא התרועה מהתורה, וע"ע באש דת (סעיף א' ד"ה כמה) מה שהוסיף בזה.

והרי"ף (י' ב', הובא ברמב"ן בדרשותיו (ל"ד א' ד"ה וכתב)) כתב לבאר המנהג "ובדין הוא שיהו תוקעין אותן על סדר הברכות כסדר שתקעו בהן יושבין אלא ... הרי יצאו ידי חובתן באותן שתקעו כשהן יושבין ודי להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר הברכות פעם אחת שלא להטריח את הצבור", וכתב ע"ז הר"ן והביאו הב"י (סי' תקצ"ב ס"א - ב') "דאכתי לא נהירא [והיינו אם נבאר הרי"ף כשיטת הרמב"ם בדין היה לעשות לכל הסימנים בכל ברכה] ולדברי רבינו האי גאון לא קשיא מידי, דהא יום תרועה (במדבר כט א) אמר רחמנא הילכך בין גנח בין יליל יצא דכולהו תקיעות דאורייתא נינהו והילכך להקל על הצבור ולתקוע בתקיעות דכולהו מקומות שפיר דמי", וכעי"ז כתב הב"י (סי' תק"צ ס"ב) בשם הריטב"א בתשובה (סי' כ"ט) בתוספת דברים "ומזה הטעם [שכתב רב האי גאון] בתקיעות של סדר התפלה אין עושין בכל ברכה אלא אחד מהסימנים, ואילו היתה תקנת רבי אבהו מפני הספק היה לנו לעשות בכל אחת מהן שלשה סימנים [תשר"ת תש"ת תר"ת] שאם לא כן אין בשלשתן אלא אחד שיהיה אמת, אבל לפי זה שלשתן אמת ואדם יוצא בכל אחת מהם, ולפיכך כדי שלא להטריח על הציבור די לנו באחת מהם, וגם כדי שיתברר מתוך כך שכולם אמת, ואנו עושים תחלה דברי רבי אבהו [תשר"ת] ואחר כך דברי תנא ברא [תש"ת] ואחר כך דברי תנא דמתני' [תר"ת] להעלות בקודש לפתוח בקטן ולסיים בגדול וזה כפתור ופרח", וכעי"ז כתב גם הריטב"א בחידושיו (ל"ד א' ד"ה ונשאל), והוסיף (סוד"ה ולא נהירא) דגם לדברי הרי"ף שכתב "כי מפני טורח הצבור אנו מקילין בדבר" אתי שפיר דוקא לדברי רב האי גאון "שסובר שמן הדין יוצא בכל אחת מהן כמ"ש לעיל, אבל לאידך סברא לא אתי שפיר, שמפני טורח הצבור אין לנו לעשות התקיעות שלא כראוי ושלא נחוש לספיקות".

אמנם אח"כ כתב הריטב"א לבאר המנהג לדעת הסוברים דתקנת רבי אבהו כפי שביארה הרמב"ם דלדעתו כן הוא העיקר וכמשנ"ת לעיל והוא באופ"א מהתוס' והרי"ף "והנכון בזה דמדינא הרי יצאנו ידי חובת מצות שופר בתקיעות דמיושב, ואין תקיעות שעל סדר ברכות באות לחובת מצות שופר אלא לחובת תפלה בצבור להעלות תפלה בתרועה ... באיזה סימן מג' סימנין סגי לן, ושוב אין חוששין לספיקות ולא להפסקות, וגם אם טעה בשברים או בתרועה אינו חוזר", וכ"כ הרמב"ן במלחמות[יב], ועי' גם בריטב"א בדף ט"ז ב' וכן בר"ח (ל"ד א'), וכמובן דכל המקום לתירוצים לדעת הרמב"ם הוא רק לסוברים דתקיעת דמיושב עיקר אך לסוברים דתקיעות דמעומד עיקר אין מקום

יב. והוסיף "וזה טעם יפה מרפא לעצם ומתוק לפה, ואם באת לדון אחריו, כבר נהגו [כן]".

לתירוץ זה אלא יש לתרץ על דרך שיטת רב האי שהבאנו לעיל או כמנהגים שנביא לקמן.

(ב) שיטת הערוך לתקוע ג' סימנים בכל ברכה

התוס' כתבו עוד "לכאורה נראה לתקוע בתפלה כמו כן אמלכיות זכרונות ושופרות קשר"ק קש"ק קר"ק אכל חד וחד כדי לצאת מספק דרבי אבהו, ובערוך פי' שהיו עושין כן", ומנהג זה א"ש לסוברים כשיטת הרמב"ם דרבי אבהו תיקן לתקוע לג' סימנים מספק, וכן אפי' אי נימא דתקיעות דמעומד הוי עיקר וכמשנ"ת.

(ג) שיטת ר"ת לתקוע תשר"ת בכל ברכה

התוס' כתבו בשם ר"ת "לתקוע גם אזכרונות ואשופרות קשר"ק כמו במלכיות, דהשתא נפיק מכל ספיקי וליכא אלא הפסק, ובהכי סגי שלא לשנות המנהג ביותר, דהא אמרינן שמע תשע תקיעות בט' שעות ביום יצא", וכתב הריטב"א (ד"ה ונשאל) דר"ת לשיטתו אזיל דס"ל דר' אבהו תיקן התקנה משום דהיה ספק גמור בצורת התרועה, והאריך לבאר לשיטת ר"ת מדוע לא חיישינן הכא להפסק וסגי בג"פ תשר"ת לצאת מכל הספיקות, אך לבסוף דחה דבריו וס"ל דחשיב הפסק בתקיעות באופן זה ולכן אינו יוצא ידי חובת של כל הספיקות אלא בשלשים קולות[יג], וע"ש מה שהוסיף בזה וכן מש"כ לעיל (ט"ז ב' ד"ה ור"ת) [ולכן נקט הריטב"א לעיקר כמנהג המובא ברי"ף והביאור בזה כמשנ"ת לעיל (אות א'), וכ"כ הרמב"ן (ל"ד א' סוד"ה וממה)].

(ד) שיטת השו"ע לתקוע ג"פ סימן אחד בכל ברכה

השו"ע (סי' תקצ"ב ס"א) כתב מתחילה למנהג הראשון שהבאנו לעיל [דתוקע בכל אחת מהברכות סימן אחד] וכתב ע"ז "ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשר"ת שלשה פעמים, ולזכרונות תש"ת שלשה פעמים, ולשופרות תר"ת שלשה פעמים", וביאר הגר"א לשיטה זו דס"ל כר' יואל שהביא הרא"ש (סי' י', מובא בבהגר"א סי' תק"צ סקכ"ז) במעשה דמגנצא דס"ל "דכל שהפסיק בקול אחר [אפי' בתשר"ת האחרון] הפסיד הכל [לכל הסימן גם הב' תשר"ת הראשונים דהכל חשוב כאחד] כמ"ש בסס"י תק"צ (ס"ח) א"א לעשות כן [תשר"ת תש"ת תר"ת במלכויות וכן בזכרונות ושופרות] דא"כ היתה קש"ק קר"ק בין קשר"ק ראשון [דמלכויות] לשני [דזכרונות] וקי"ל שצריך לשומען על הסדר וכמש"ל סי' תקפ"ח ס"ב [ואי כדלעיל התש"ת והתר"ת הם הפסק בין ב' התשר"ת], וזהו טעם של הראשונים שלא

יג. ועוד יש להקשות על ר"ת אמאי במיושב לא סגי לן בג"פ תשר"ת, דמה תועלת יש לנו בתש"ת ובתר"ת והרי יצא יד"ח בתשר"ת, ואין לומר דרצו לצאת גם את ר"י בסוכה נ"ג ב', דהא כיון דלא תקעו לתש"ת והתר"ת בנשימה אחת לא מהני לר"י וא"כ התקנה צ"ע, ועמד בזה הגרשי"א בהערות למסכת ר"ה ע"ש מש"כ ליישב.

תקעו אלא סדר א' ולא ג' קשר"ק [ודלא כר"ת] שלא יהא הפסק, ותוס' הנ"ל סוברים כמ"ש הרמב"ן ובש"ע ס"ס תק"ץ דלא הפסיד", והיינו ביאר הדמשק אליעזר דמוטב לעשות במלכויות תשר"ת ג"פ ובזכרונות תר"ת ג"פ ובשופרות תש"ת ג"פ דבזה עכ"פ יוצא בודאי הט' תקיעות דמצוה מה"ת בלי הפסק רק דלא יהיה על סדר הברכות וזה בדיעבד אין מעכב.

והגריש"א בהערות לרה"ש ביאר לשיטה זו דס"ל כרב האי גאון [ודלא כדמשק אליעזר דנראה דביאר לדבריו כרמב"ם] וכן ס"ל דאם תקע לאחד מג' הסימנים ג"פ בברכה אחת ולא חילקן בין ג' הברכות יצא בדיעבד ע"ש, ועי' מש"כ לעיל (ס"ק א.ג) וצ"ע.

וע"ע בספר הפרדס (לרש"י מהד' עהרענרייך, עמ' רכ"ב) וסמ"ק (מצוה צ"א) ושו"ת זבחי צדק החדשות (סי' ק"כ) שיטות נוספות בזה והאריך במנהגים אלו בספר שרשי מנהג אשכנז, וכן בחזו"א (פסחים סי' קפ"ב דף קט"ז א') שהק' שדברי התוס' שם ובשמעתין סתרי בענין דידן אהדדי.

(ה) המנהג לדעת הרמ"א ודעת המ"ב

הרמ"א (שם) כתב "וי"א שתוקעים תשר"ת למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות (טור בשם ר"ת ומנהגים), וכן המנהג במדינות אלו ...", וכתב ע"ז המ"ב (סק"ד) "ובשל"ה כתב הדרך המובחר לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות [וכשיטת הערוך] ... ומ"מ במקום שנוהגין כמנהגנו אין לשנות [פמ"ג]", וכיום עמא דבר כשל"ה.

ב.ג) ב' מנהגים אם תוקעים גם כשמתפללין בלחש

הערוך (ערך ערב) כתב "איתא בירושלמי, כתיב 'בלע המות לנצח', וכתיב 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול', כי שמע שטן קל שופר זימנא חדא, בהיל ולא בהיל, וכד תניין ליה אמר ודאי דההוא שופר ד'יתקע בשופר גדול' מטא זימניה למתבלע, ומרתיע ומתבלבל, ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא, ומכאן אנו למדים דבעינן שלשים בעמידה כמו שלשים בישיבה, והני דמחמרי ועבדי שלשים כדיתבי, ושלשים בלחש, ושלשים על סדר ברכות, אילין אינון תשעים, וכשגומרים התפלה קל תקועיא דיחידאי מתבעי למהוי עשרה, תשר"ת תש"ת תר"ת, הרי בין כולם מאה, כנגד מאה פעיות דפעתא אימיה דסיסרא", והובאו דבריו בראשונים ולקמן נדון בדבריו דבעינן מאה קולות, ועכ"פ פשטות דבריו דתוקעים גם שלושים תקיעות בזמן תפילת הלחש, אמנם באבני נזר (סי' תמ"ה סק"ג) כתב "ובאמת אין זכר לזה בראשונים לתקוע בלחש על סדר הברכות, ואף רב פפא בר שמואל שהיה רוצה לתקוע על סדר הברכות ביחיד, מ"מ בציבור אי אפשר לתקוע בלחש כי גורם הפסק בתפלה וביותר מהירות בתפלה [וכמו שאין כהנים נושאין כפיהם בתפלה שבלחש]".

ולדברי הערוך כתב לבאר "מבואר שאפילו המחמירים לא הוי תוקעין בלחש על הסדר, רק דהוה סבירא להו כשיטת רש"י (ל"ג ב') דיחיד שאינו תוקע על הסדר תוקע אחר התפלה תשע תקיעות ועל כן גם בלחש יען אין תוקעין על הסדר היו תוקעין אחר תפלתם ל' קולות, וזה מבואר היטב בדבריו שכתב ל' בלחש ול' על הסדר, מבואר דהני דבלחש אינם על הסדר רק אחר כך, כן נראה לי", והוסיף (סק"ה) "ולדידן קי"ל דלא כרש"י אלא דיחיד תוקע תחילה ואחר כך מתפלל, ואם כן אין מקום לתקיעות שבלחש כלל", ובאחרונים דנו בדברים וחלקם דחו דקדוקו.

ועכ"פ האר"י הקדוש (שער הכוונות פרוש ט' לרה"ש, דף צ"ט) כתב שמלבד שלושים קולות של תקיעות דמיושב, צריך לתקוע שלושים קולות בתפלת מוסף בלחש ושלושים קולות בחזרת השליח צבור ועשרה קולות בקדיש תתקבל ובסה"כ מאה קולות.

ובשו"ע (סי' תקצ"ב ס"א) כתב דתוקעין בחזרת הש"ץ ולא כשמתפללין בלחש, והמ"ב (סק"א) כתב משם המג"א ועוד אחרונים "יש מקומות שנוהגין לתקוע כשמתפללין בלחש [וכגון חלק מקהילות החסידים והספרדים], אבל אין לנהוג כן לכתחלה שלא לבלבל המתפללים ומשלימין אותו לאחר התפלה", וכ"כ החזו"א (סי' קל"ז סק"ג) "אנו נוהגין שלא לתקוע בתפילת לחש דקשה לכוין שיהא כולן שוין, וגם אין ידוע אם סיימו כולן".

ב.ד) המנהג להשלים עד מאה קולות [וי"א מאה ואחד קולות]

נתבאר לעיל דהערוך כתב דמשלימים למאה תקיעות כנגד מאה פעיות דפעתא אימיה דסיסרא, וכן כתב האר"י הקדוש, ומבואר בדבריו דמקום השלמת המאה תקיעות מלבד התשעים שתקעו קודם תפילת המוסף ובשעת התפילה הוא בקדיש תתקבל, והמ"ב (סי' תקצ"ב סק"ד) כתב משם השל"ה דמשלימים למאה תקיעות אחר אנעים זמירות ויש בזה מנהגים נוספים, והאריך בזה בספר שרשי מנהגי אשכנז.

ועי' לעיל בקיצור הלכות תקיעת שופר (ס"ק ט.ד) דלדעת השו"ע לאחר המאה קולות מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה ונמצא דתוקעים בסה"כ מאה ואחת קולות, והמ"ב כתב שאין אנו נוהגים כן אלא דבתקיעה האחרונה המשלימה למאה קולות מאריכים יותר משאר התקיעות , ע"ש בטעמא דמילתא.

ג. בענין צורת הקול והשיעור של תרועה ושברים

א) צורת התרועה והשבר

א.א) שיטות הראשונים

מתני' (ל"ג ב') "שיעור תרועה כשלש יבבות", ומקשינן בגמ' "והתניא שיעור תרועה כשלשה שברים", וביאר רש"י

דשברים ארוכים מיבבות, ותירץ אביי "דכתיב (במדבר כט א) יום תרועה יהיה לכם ומתרגמינן יום יבבא יהא לכון, וכתיב באימיה דסיסרא (שופטים ה כח) בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא, מר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי יליל", ונחלקו הראשונים בביאור החילוק בין שברים שהם גנוחי גנח ובין תרועה שהיא ילולי יליל.

שיטה א' - החילוק באורך הקול

רש"י כתב דגנוחי גנח "כאדם הגונח מלבו, כדרך החולים שמאריכין בגניחותיהן", וגבי ילולי יליל ביאר רש"י "כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכין זה לזה", ופשטות כוונת רש"י דהחילוק בין שבר לתרועה הוא רק באורך הקול, דקול השבר ארוך מקול התרועה, אבל באופן הקול אין חילוק, וצ"ל דבין שבר ובין תרועה הם קולות ישרים ופשוטים[יד].

וגם בריטב"א מבואר דהחילוק הוא באורך הקול דכתב (ד"ה אבל עדיין) "ואין לומר שאין הפרש בין תקיעה לשבר באריכות הקול אלא בשינויו [כדעת הרמב"ן שנביא בסמוך], שזה אינו, שהתקיעה קול פשוט בלא שבירה וכן השבר בעצמו אינו נעשה לשברים שא"כ חזר [להיות] יבבות, ועל כרחנו שבר ותקיעה קול פשוט ואין בהם כדי שינוי בנגון ואין שינוי בהם אלא באריכות הקול".

וכן נראה דס"ל התוס' ועוד ראשונים דכתבו בדעת רש"י שלא יאריך בשבר כג' טרומיטין כמשי"ת לקמן (ס"ק ג.א), וכן משמע בסידור רבי סעדיה גאון וסידור רב עמרם וכן בכלבו בשם הרי"ץ גיאות והביאו הב"י (סס"ה).

שיטה ב' - תרועה הוי ניגון אחר כקול המתרעש

במגדל עוז (פ"ג משופר ה"ד) כתב "כשזכיתי לבוא בארץ הקדושה מצאתי תרועתם כקבלת אבותם כקול המתרעש ואין טוט בהם כלל, ושאלתי לכמה גדולים ולא פירשו לי דבר עד ככסף בקשתיה וכמטמונים חפשתיה ומצאתי לר"י בן גיאת ז"ל שפירשה בהלכות ראש השנה מתשובת רבינו שרירא ורבינו האי גאון שכל דבריהם דברי קבלה ... בירושלמי איזו היא תרועה ... חד אמר כהדין טרימטא פי' קול המתרעש", והיינו מה שמכונה בזמננו תרועה "תימנית" [או תרועה "חלבית"], וסיוע לזה מצינו גם בסידור רב סעדיה גאון (עמ' רי"ז) שכתב

יד. ולכאורה ממש"כ רש"י דבתרועה הקולות סמוכין זה לזה משמע לכאורה שהם סמוכים יותר מהשברים ואינו מוכרח, ובאמת עי' בספר הפרדס לרש"י (הל' רה"ש עמ' רכ"א) שכתב "ושמענו לשון תרועה מאימיה דיסרא כדכתיב ותיבב אם סיסרא, ודבר ידוע הוא שכל המתאבל על מתו גונח ואחר כך מיילל, ומריע תרועה רצופה ושבורה לשלשה שברים, ותרועה רצופה ...", ומשמע שהשברים רצופים כמו התרועה.

שהתרועה היא קול רועד[טו], וכידוע יש עדויות שכן תקעו בבית מדרשו של החת"ס בפרשבורג[טז], וכ"ז גבי תרועה, אך גבי שברים אין מבואר אם נהגו בקול פשוט או שבור כבסמוך, ושמעתי שיש בזה כמה מנהגים בקרב הנוהגים בתרועה זו, דיש הנוהגים בשברים פשוטים, ויש הנוהגין בשבר שבור שהקול עולה בסופו ומחברים לג' שברים כאחד.

שיטה ג' - שברים הוי קול שבור

הרמב"ן בדרשותיו (ד"ה ורבים מן המפרשים) כתב דתרועה הוי קול "מרועע", ולכאורה כוונתו על דרך התרועה "התימנית", ומיהו יש לדחות דנקט לשון הקרא מישעיהו דהביא אח"כ (ד"ה וכבר פירשנו) גבי תרועה "רעה התרועעה הארץ", ובאמת בריטב"א (סוד"ה ואסיקנא) מבואר דלמד בדעת הרמב"ן דהתרועה הוי קולות קצרים רצופים, וגבי שברים הביא הרמב"ן קודם לכן (ד"ה וכתב רבינו שמשון) דהר"ש בתוס' ביאר על דרך ביאור רש"י והריטב"א דהחילוק בין שבר לתרועה ותקיעה הוא באורך בלבד, אבל הרמב"ן חלק ע"ז וס"ל "כפי הנראה מדקדוק הלשון אין הפרש שבין השברים לתקיעה בין ארוך לקצר אלא שזה קול פשוט סופו כתחילתו כאיש מרים קולו לשורר ולרנן וזהו קול שבור כעין המילל", וכעי"ז כתב גם אח"כ (ד"ה וכבר פירשו) "שההפרש וההבדלה ביניהם [בין תקיעה לשברים] בדמיון הקול הוא לא בגדלם וקטנם", ונמצא דהתרועה הוי קולות קצרים והשבר קולו שבור.

שיטה ד' - החילוק בין שברים לתרועה בשיעור ההפסק בין הקולות

הטור (ס"ג) כתב דבעל העיטור ביאר באופן אחר מרש"י "ג' שברים ג' קולות קטנים מופסקים, וג' יבבות כשיעור ג' שברים אלא שאין הפסק ביניהם, ולא פליגי בשעורי אלא שזה עושה שברים קטנים בהפסק כגון גונח וזה עושה בלא הפסק והוא יליל והכל שוה", והוסיף שכ"כ הרמב"ם, וביאר הב"י בביאורו השני וכתב שזה העיקר שלשיטה זו אין חילוק בין הקול של תרועה לשברים אלא בהפסק שבין הקולות, דבתרועה ההפסק קטן ובשברים יותר גדול, ובנהר שלום (ס"ג ד"ה שוב) דייק בב"י דס"ל דלעיטור בעינן דאורך כל השברים יהיה באורך התרועה, ולפ"ז בעינן טפי מג' יבבות שהם תכופים

טו. ויש המסייעים לזה מלשון הזוהר (בראשית כ"ד ע"ב, רע"מ כי תצא רפ"ג ע"א) שמכנה את התרועה יללה, ודבריהם צ"ע, דהא זהו גם לשון הגמ' (ל"ג ב') לתרועה [ילולי יליל] וביאר רש"י "כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכין זה לזה", ומה ראו בזוהר דהוי כקול המתרעש.

טז. במועדים וזמנים כתב שנראה שקיבל כן מרבותיו רבי נתן אדלר ובעל ההפלאה שכל מנהגיו היו על פיהם, אך בספר שרשי מנהג אשכנז (עמ' 330 הערה 34) כתב דלא צריך לכ"ז כיון דבקהילות אשכנז נהגו לתקוע כן וכידוע חת"ס יליד פפד"מ שבאשכנז [פרנקפורט דמיין שבגרמניה] וממחזיקי מורשתה, וקצת צ"ע דלא מצינו בין יוצאי הונגריה הנוהגים בזה כחת"ס ומריעים תרועה "תימנית".

כדי שיהיה בהם שיעור ג' קולות מופסקים, ע"ש מה שהק' ע"ז ונקט לעיקר בעיטור כדביאר הפר"ח דכתב כתחילת דברי הב"י [דהחילוק הוא בשיעור ההפסק שבין הקולות], אך בלא התוספת דאורך התרועה צריך להיות באורך כל השברים, ובפשטות זו כוונת הר"ח שכתב "פירוש יבבות זו אחר זו, שברים בניחותא והפסק בינתים", ומיהו הרמב"ן בדרשתו (סוד"ה וכבר פירשו) כתב לבאר הר"ח באופ"א "ולא הפסק גמור שישהא אלא שיהו שני קולות שיפסיק הקול בשבר ניגון".

סיכום השיטות

נמצינו למדים דגבי תרועה מצינו ב' שיטות, שיטת רש"י ורוב הראשונים דהוי קולות קצרים פשוטים הסמוכין זה לזה [טו - טו], ויש המריעים בקול המתרעש, ומצינו בזה ב' שיטות, יש שעושין כעין "טו - טו - טו" או "או - או - או" מתרעש כקול רועד ומכונה היום תרועה "תימנית", ויש שעושין "לו - לו - לו" מתרעש ומכונה תרועה "חלבית" [על שם העיר חלב שבסוריה].

וגבי שברים מצינו ג' שיטות, שיטת רש"י ודעימיה דהוי קול פשוט ארוך יותר מהקול של תרועה, שיטת בעל העיטור דהוי הקול כמו בתרועה אלא דההפסק בין הקולות גדול יותר מההפסק בין הקולות שבתרועה, ושיטת הרמב"ן דהוי קול שבור [ולפום ריהטא משמע בריטב"א (ד"ה אבל עדיין) דאם יעשה שברים כרמב"ן לא יצא לשיטתו יד"ח, וכן נראה שלמד הגריש"א בהערות למסכת רה"ש דכתב דמי שנוהג לתקוע בשברים בקול שבור יתקע לאחר התפילה כשיטת הריטב"א[יז], ומאידך במקראי קודש (סי' ז' עמ' נ') נקט מנפשיה דיוצא יד"ח בשברים כרמב"ן גם לשיטת

יז. בהלכות חג בחג (פי"ב הערה 65) כתב משם הגר"ח קניבסקי שאצל החזו"א לא חזרו ותקעו אחרי התפילה שברים פשוטים, וידוע שגם מרן הרב ש"ך זצ"ל לא נהג לשמוע שברים כשיטת הריטב"א מלבד השברים שעשו בישיבה בקול שבור [או - טו] וכן אמר לתלמידיו לנהוג, אמנם יתכן שהוא משום דס"ל שכל שעשה כמנהג אבותיו אין הוא צריך לשמוע לכל סוגי השברים וכמו שמי שנהג כמובא ברמ"א לעשות לתשר"ת בב' נשימות כמנהג ר"ת לא נהג לשמוע לתשר"ת גם בנשימה אחת אע"ג שזוהי השיטה העיקרית לדינא וכמשי"ת לקמן, ועכ"פ מפורסם דלמי שמנהג אבותיו היה לשמוע שברים "חסידיים" אמר הגרא"מ ש"ך זצ"ל שילך גם לשמוע התקיעות במקום שנוהגים לתקוע בשברים כאלו, אמנם שמעתי גם גירסא אחרת לסיפור זה.

ועי' בהליכות שלמה (תקיעות שופר הערה 51) שרצו בבית כנסת שבו התפלל הגרשז"א זצ"ל להוסיף ולתקוע אחר התפילה סוגי תקיעות שונים, ואמר הגרשז"א בתמיהה, הרי כבר יצאנו יד"ח, וכתב הרמ"א (סי' תקצ"ו ס"א) דלאחר שיצאו שוב אין לתקוע עוד בחנם משום איסור שבות ביו"ט, ופנה לצאת, אבל כשהתחילו כבר לתקוע המתין והאזין לתקיעות אלו, ע"ש עוד בזה.

ובחוט שני (פ"ד ס"א סק"ב ד"ה ועכ"פ) כתב "אין לפקפק ולשנות מצורת קול השברים שקבלנו מרבותינו ושכך נהגו דור אחר דור בפני ועל פי גדולי הדורות, אא"כ רוצים להחמיר ולהוסיף אחר התפילה עוד שברים וכדעת הריטב"א, הרשות בידם, ואין בידם איסור לתקוע ביו"ט, כל עוד שעושה כן כדי שיצא הספק מליבו".

הריטב"א, וכ"כ בחוט שני (פ"ד ס"א סק"ב ד"ה ומה שלא חשו) [וביאר לפ"ז אמאי לא חששו בליטא במקומות שעשו השבר בקול שבור לשיטת הריטב"א], ויש לדון בדעת הרמב"ן אם כשעשה שברים בקול פשוט יצא בדיעבד או לא][יח].

א.ב) המנהג בזמנינו

בענין תרועה המנהג ברוב המקומות הוא להריע בקולות קצרים פשוטין הסמוכין זה לזה "טו - טו", ויש מהתימנים ועוד קהילות [וכגון בביהכ"נ במעיני הישועה וכיו"ב הנוהגים עפ"י מנהגי גרמניה] שתוקעים בקול רועד בלי "טו" בכלל[יט], ועי' בהערה עוד ב' נפק"מ בין המנהגים[כ].

ובענין השברים נחלקו המנהגים, יש הנוהגין לעשות ג' קולות קצרים ופשוטים כשיטת רוב הראשונים, ויש הנוהגים לעשות השבר עם שינוי בניגון ומצינו בזה כמה מנהגים, בחלק מקהילות ליטא ורוסיה המנהג היה לעשות "טו - או - טו"[כא], וי"א שכן נהגו בבית מדרשו של הגר"א[כב], ומשם הגר"ח מבריסק מובא

יח. בשו"ע ובפוסקים אין מבואר להדיא לצורת השברים, ויש רצו ללמוד מזה דש"מ דבדיעבד כל מה שעשה כשר ולכן סתמו בזה הפוסקים, אך נראה דאין זה דקדוק מוכרח.

יט. והאריך בענין מנהג זה בספר שרשי מנהג אשכנז. [וכבר כתבנו דבתרועה ה"תימנית" עושים "טו - טו -טו" מתרעש, ויש מקצת מיוצאי סוריה [מהעיר חלב] ובבליים יוצאי עירק שגם כן מריעים בקול רועד, אלא דהם נוהגים לעשות "לו - לו - לו"].

ובהלכות חג בחג (פי"ב הערה 66) כתב משם הגריש"א זצ"ל שנכון לבני אשכנז שנוהגים בתרועה בקולות קצרים פשוטין גם לשמוע תרועה תימנית לאחר התפילה לכה"פ ביום הראשון ע"ש בטעמו. אמנם נראה שמנהג הרבה מקומות שלא מהדרים לשמוע תרועה זו, דלא מיבעי דמי שלא נהג לשמוע שברים פשוטים מלבד השברים בקול שבור [כמו שהבאנו בהערה לעיל] שלא נהג להדר לשמוע גם תרועה תימנית, אלא אף בין אלו שנהגו להדר לשמוע שברים אלו מ"מ הרבה שלא נהגו להדר לשמוע גם תרועה זו.

כ. יש עוד נפק"מ בין ב' התרועות מלבד צורת התרועה והוא דהעושה תרועה "תימנית" צריך ליזהר שבתקיעה לא יהיה הקול רועד כך שיהיה קרוב לקול של תרועה, ומיהו יש לדון שבכה"ג אין לזה שם תקיעה לכו"ע אף למי שאינו עושה תרועה "תימנית".

ועוד נפק"מ דבריטב"א (ד"ה ואסיקנא בגמ') כתב לדעת ירושלמי צריך לשמוע לתרועה ושברים מתחילה ועד סוף ולכן "שאע"פ ששמע ממנה ג' יבבות או ג' שברים לא יצא עד שישמענה כולה מראש ועד סוף", אבל הבבלי מסתבר דלית ליה הכי "מדלא אמר הכי אלא בתקיעה שהיא כל הקול אחד, אבל בתרועה שהיא מקולות קצרים הרי יש תחלה וסוף באמצעיתם, ואם שמע מהם כשיעור יצא, וכן דעת רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל", וכ"ז גבי התרועה בקולות מופסקים, אבל בתרועה "תימנית" בעינן לשמוע מתחילה ועד סוף כי הוי כקול אחד.

כא. במקראי קודש כתב שטעם המנהג משום שצריך לעשות השבר באורך ג' כוחות, וכיון שקשה לצמצם בזה נהגו לתקוע "טו - או - טו".

כב. במו"ז (אות ה') כתב לבאר מנהג זה ע"ש, ולבסוף כתב שסיוע למנהג זה יש מן הרמב"ן דס"ל דאין קול השבר ישר ופשוט אלא שבור, וכמובן שמדברי הרמב"ן אין הכרח כלל דכוונתו ל"טו - או - טו" [או ל"או -

שלא לעשות "טו - או - טו" ובספר עמק ברכה כתב מנפשיה טעם בזה[כג], ובאמת בהרבה ישיבות ליטאיות ובבתי כנסיות בבני ברק ובעוד מקומות נוהגים לעשות "או - טו" בלבד[כד], ויש הנוהגים לעשות "טו - או" [בעיקר בקהילות חסידיות][כה], ויש מבין הנוהגים בתרועה תימנית לעשות לשברים קול שעולה בסופו ומחברים לג' שברים יחד [וכגון בביהכ"נ במעיני הישועה וכיו"ב הנוהגים עפ"י מנהגי יוצאי גרמניה[כו]], ועי' בהערה נפק"מ לענין התקיעה בין המנהגים[כז].

ב) אורך התרועה

ב.א) שיטות הראשונים

מבואר במשנה "שיעור תרועה כשלשה יבבות", ונחלקו הראשונים כמה קולות יש ביבבה אחת וממילא מהו שיעור התרועה, רש"י במשנה כתב "שלש יבבות - שלש קולות בעלמא כל שהוא", היינו דיבבה הוי קול אחד, וג' קולות כאלו הוי תרועה ומקרי גם יללה כמבואר ברש"י (ד"ה ילולי), וציינו הראשונים שכן שיטת הר"ח, ובתוס' הרא"ש סייע לשיטה זו מהירושלמי דקאמר התם "אי זו היא הרעה תלת דקיקין".

והתוס' (ד"ה שיעור) כתבו בשם ריב"א וריב"ם "דיבבא היא שלש כחות של כל שהוא, נמצאת תרועה תשע כוחות", וביאר ערוה"ש (אות ח') "טעמם נ"ל דבכח אחד כל שהוא לא נשמע קול יבבה כלל אם לא בהצטרף ג' טרומיטין דאז הוי כקול יללה, ולכן ג' יבבות הם ט' טרומיטין", וכתב הסמ"ג (עשין מ"ב, קי"ח ע"ד) שנראין דבריהם וכן נקטו עוד ראשונים, וביאר הק"נ (אות ע') לדברי הירושלמי לשיטה זו "ריב"א גורס תלת רקיקין [ולא דקיקין] ר"ל קולות רחבים כרקיקין והיינו שכל יבבה יהא כג' כחות", וציין לעי' במגדל עוז (פ"ג משופר ה"ד) שגם כתב כן [ועי' גם בב"ח (אות ו')] וכן במה

טו" - או ל"טו - או"] אלא אדרבה פשטות לשונו משמע דלא עשו כך לשברים, מ"מ למסורת זו יש קצת סמך ברמב"ן דלא בעינן קול ישר דוקא.

כג. ועי' בזה גם במועדים וזמנים, ועכ"פ העמק ברכה עצמו נקט מנפשיה לתקוע "טו - או".

כד. ושמעתי שהגר"ה זקס אמר שכן תקעו לפני הח"ח, והלכות חג בחג (פי"ב הערה 65) כתב משם הגריש"א זצ"ל שכן נהג המהרי"ל דיסקין, וכן נהגו הגר"ח מבריסק והחזו"א.

כה. ולכל המנהגים שעושים בקול שבור, לא שמענו שהקפידו בהטעמת השבר, ויש הטעימו ההתחלה [מלעיל] ויש לסוף [מלרע], וע"ע בכ"ז במקראי קודש (ימים נוראים סי' י"ז), משנת יעקב (פ"ג משופר ה"ג), שיעורי הגרמ"ד (ערכין י' ב' הערה ט"ו), בית אב לגר"א שלזינגר (סי' י"ח), דינים והנהגות (פ"כ ס"ג).

כו. והאריך בענין מנהג זה בספר שרשי מנהג אשכנז.

כז. לעושים שברים עם שינוי הקול יש להזהר שבתקיעה לא יהיה בהתחלה או באמצע או בסוף שינוי קול באופן שידמה לשבר, והמנהג בזה בהרבה מקומות שבעליה או ירידה מתונה של הקול אין מחזירים אבל בשינוי קול בולט מחזירים ותוקעים שנית. ועי' מה שהוספנו בזה בקיצור ההלכות ס"ג.

שהאריך בשיטת הרמב"ם בכ"ז, וגבי המריעים בתרועה תימנית [או חלבית] ג"כ המנהג להריע בשיעור של ט' כוחות.

ב.ב) דברי הפוסקים

השו"ע (ס"ג) כתב לב' השיטות "י"א ... דשיעור תרועה כשלשה יבבות דהיינו ג' כוחות בעלמא כל שהוא [רש"י] ... וי"א שהם ט' טרומיטין [ריב"א וריב"ם]", וכתב המ"ב (סקי"ב) "וכתבו האחרונים דנכון לעשות כן [כדעה ב'] לכתחלה ובדיעבד די בג' כחות כדעה א'".

ג) אורך השבר

ג.א) שיטת רש"י

רש"י כאמור ס"ל דיבבה שבתרועה הוי קול אחד וסה"כ התרועה ג' כוחות, ומבואר בגמ' לדעת רש"י דשברים ארוכים מתרועה, אך לא נתבאר מה אורך השבר הקטן ביותר וכן מה האורך הגדול ביותר שכשר.

ובביאור אורך השבר הקטן ביותר כתב המטה אפרים באלף למטה (סק"א) וכן ביד אפרים (על המג"א סק"ב) והביאו השעה"צ (אות ח') דשיעורו שתי כוחות כל שהוא כיון דאפקתיה מכח אחד[כח], וכן משמע בריטב"א (ד"ה אלא דהרמב"ם) שכתב "והשבר קטן ממנו ואין בו אלא שיעור תנועת ב' אותיות דהיינו ב' יבבות [ולמדנו מדבריו דכח אחד היינו בשיעור אמירת אות אחת]".

ובענין עד כמה אפשר להאריך את השבר מצינו ב' שיטות וכבר הזכרנו מקצת הדברים לעיל וכעת נשלים הדברים.

התוס' (ד"ה שיעור) כתבו דלשיטת רש"י "וצריך ליזהר בשברים שלא יהא מאריך על כל אחד בפני עצמו כ-ג' יבבות של שלשה קולות כל שהוא, דאם כן נעשה תקיעה ולא שברים דהא שיעור תקיעה כתרועה [כמשי"ת לקמן] ושיעור תרועה כג' יבבות [דהם לרש"י ג' כוחות בעלמא]", ונמצא דאורך השבר לרש"י הוא ב' כוחות ואין להאריכו כג' כוחות, [ודייקו הרבה אחרונים דלתוס' קול השבר הוא פשוט כתקיעה אלא דקצר ממנה, דאי נימא כרמב"ן דקולו שבור, גם אם יאריך בשבר לא חשיב כתקיעה, ובאמת ברמב"ן (ד"ה וכתב רבינו שמשון) משמע דלמד כן בדעת התוס', אלא דכתב דלדבריו [דהשבר קולו שבור] אין צריך להזהר בשיטת רש"י באורך השבר ע"ש][כט].

כח. עי' במ"ב (ססקי"ג) דמשמע דקצת פחות משש כוחות ג"כ מהני, דכתב בדעת רש"י דיצא בג' שברים "אם האריך בשעור ששה כוחות או קרוב לזה", ובנה"ש (אות ג' סוד"ה י"ב טרומיטין) כתב יותר מזה "וכל שהאריך בו יותר ממשהו יצא מכלל יבבה ונעשה שבר", ומאידך גיסא בריטב"א (ל"ג ב' ד"ה אבל) כתב בשיטת רש"י "שהשבר אינו אלא ב' יבבות ויותר מעט", ולא מצאנו כן בראשונים ובפוסקים, וגם הריטב"א עצמו סיים שם דאורך השבר "שיעור תנועת ב' אותיות דהיינו ב' יבבות".

כט. אמנם אין הדברים מוסכמים בכל האחרונים, דבקונטרס לקט מנהגים מהגר"ח (סי' ס"ד) שנדפס בסוף שו"ת תשובות והנהגות כתוב דהגר"ח מבריסק "נהג בעיקר לצאת בשבר כמנהג ליטא שהשברים בקול שבור, ומה

והק' המהרש"א על התוס' "וקשה לדבריהם, למה לא יהא מאריך בשבר א' כג' כוחות של כל שהוא, דהא שברים משום גנוחי הוה [וארוכים מתרועה] וא"כ תקיעה דשברים לא הוי אלא כג' גניחות שהם גדולים יותר מג' כוחות של כל שהוא כמ"ש התוס' גופיה לקמן דצריך להאריך בתקיעות קש"ק כג' שברים כו'", והיינו דלמה כתבו התוס' דאין להאריך בשבר בשיעור תקיעה של תר"ת, הו"ל למימר דאין להאריך בשיעור תקיעה של תש"ת שהוא ארוך משיעור התקיעה של תר"ת, ותירץ "ואפשר שעל זה כוונו התוס' לומר [בסמוך לדבריהם על רש"י] ונראה שחייב אדם להאריך כו' ובתקיעות של קש"ק כשיעור ג' שברים כו', דהשתא אין לחוש אם עושה שבר א' כג' כוחות של כל שהוא, ושוב מצאתי בהגהת אשר"י שדקדק כן על דברי הרא"ש ע"ש".

וכבר עמדו בזה האחרונים שדבריו צ"ע בתרתי, דהא התוס' כתבו לקמן בשיטת הריב"א והריב"ם דאין לחוש אם מאריך בשבר, משמע דלשיטת רש"י לא חזרו בהם שכן צריך לחוש, וכן המהרש"א עצמו מציין לדברי הרא"ש שהביא כ"ז [בדעת רש"י] לדינא כמו שנביא בסמוך ומסתמא כן דעת התוס', ועכ"פ מה שציין להג"א היינו דהרא"ש (סי' י') כתב כתוס' לעיל דלרש"י "צריך ליזהר בשברים שלא יאריך על כל אחד בפני עצמו כשלש יבבות של שלש כחות כל שהוא דאם כן יצאו מכלל שברים ונעשו תקיעה", וכתב ע"ז הג"א דאין צריך ליזהר בזה כי מאריכים בשיעור התקיעה של תש"ת כשיעור של ג' שברים, והדרכי משה הארוך (אות ב') כתב "גם המרדכי הביא להג"א, ולפ"ז אם האריך עד ו' כוחות ולא עד בכלל כשר [דהא שיעור תקיעה של תש"ת הוא ו' כוחות]", ונמצא דלדעת התוס' והרא"ש צריך להזהר לנוהגים כרש"י שלא יאריך בשבר כשיעור תקיעה של תר"ת שהוא כ-ג' כוחות, ולהג"א ודעימיה דלא יאריך עד ו' כוחות שהוא שיעור התקיעה של תש"ת.

והריטב"א (ד"ה אלא שהרמב"ם) כתב בדעת רש"י כרא"ש "נמצא שהשבר אינו אלא כדי ב' יבבות ויותר מעט, אבל לא ג' יבבות שלימות שהרי התקיעה של תר"ת שיעורה ג' יבבות והיאך יהיה שבר דתנא ברא כתקיעה דתנא דידן", והיינו דלא מסתבר דקול זה הנקרא שברים בברייתא

שפירשו התוס' שאם מאריך בשבר נעשה תקיעה, היינו כיון שבשיעורו האריך כתקיעה נקרא כתקיעה לענין שאינו עולה לשברים [אבל גם תקיעה אינו]", ולדבריו גם מהרמב"ן אין להוכיח דלמד בתוס' דהשבר אינו בקול שבור, אלא אדרבה י"ל דלמד בתוס' כשיטתו לענין צורת קול השבר אלא רק חלק לענין אם בכה"ג דמאריך בשבר זה יש לחוש דהוי כתקיעה ופסול ודו"ק.

עכ"פ בהרבה מהאחרונים מבואר לא כך אלא דלמדו בתוס' כמו שכתבנו דס"ל כשיטת רש"י, ועי' לקמן (סס"ק ג.ה), וכן עי' לעיל בקיצור הלכות (ס"י אות ה') דנראה דמרן הגאון רבי אי"ל שטינמן נקט שלא להאריך בשברים גם למנהגנו לעשות השבר בקול שבור "או - טו".

הוא נקרא תקיעה לתנא דידן, וכן נקט הטור (ס"ג), וכ"כ הב"י (סס"ג סוד"ה ומ"ש רבינו) "שכל שמאריך בשבר כשיעור תקיעת תר"ת שהוא כשלש יבבות הרי יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה אע"ג דלגבי תקיעה דסימן דידיה [והיינו תש"ת] לא הוי כתקיעה", והב"ח (אות ג') כתב לבאר הטעם באופ"א מהריטב"א "דלדעת רבינו האי [דהבאנו לעיל (ס"ב)] אתי שפיר, שהרי כתב דלכו"ע הוי תרועה בין בגניחה ובין ביילה, וכיון דשיעור תרועה ג' יבבות כל שהוא, א"כ כל שמאריך בשבר כאותו שיעור אף בסימן תשר"ת נעשה תקיעה דבר תורה שהרי שיעור תקיעה כתרועה ואין אנו תוקעין תשר"ת תש"ת אלא מפני חילוקי המנהגים כמו שנתבאר, ואיכא למימר דהתוספות והרא"ש סבירא להו כרבינו האי, וכן נראה ממה שהביא הרא"ש דבריו בסתם בלי שום חולק ופסק גם כן כפירוש רש"י אלמא דס"ל הכי כדפי' לעיל", ונראה דהא דהריטב"א לא ביאר כן, הוא לשיטתו דביאר לתקנת רבי אבהו כרמב"ם ולא כרב האי גאון, ועי' מה שהארכנו בזה לעיל (שם ס"ק א.ב אות ג').

ג.ב) שיטת ריב"א וריב"ם

התוס' כתבו שלשיטת הריב"א והריב"ם [דכל יבבה הוי ג' כוחות ותרועה ט' כוחות] "אין לחוש אם מאריך קצת השברים", ושיעור השבר הקטן ביותר לשיטה זו לא נתבאר בתוס' ומצינו בזה ב' שיטות באחרונים.

הב"ח (סוף אות ו') כתב דלדעה זו "שכיון שכל אחד מהיבבות הוא ג' כחות ממילא ג' יבבות הם ט' כוחות וג' שברים הם לפחות ט' כחות דאינן קטנות יותר מיבבות", וכן משמע בב"י ובלבושי שרד ובעוד הרבה אחרונים[ל].

אבל הט"ז (סק"ג) כתב "והגניחות [השברים] אינם משתנים בין דיעה ראשונה [רש"י] לדיעה אחרונה [ריב"א וריב"ם] דלא פליגי אלא לענין יללות [התרועה אי הוי ג' כוחות או ט'] אבל גניחות חדא הם", וכתב ביד אפרים שהרבה הקשו "דהא מבואר בש"ס דגנוחי ארוך מילולי וא"כ פשיטא דלדיעה אחרונה שהילולי היא ג' כוחות ממילא שיעור הגניחות גדול מזה", ותירץ דלכו"ע שיעור יבבה הוא כח אחד ושיעור

ל. ולא נתבאר באחרונים אמאי לשיטת רש"י אמרינן דכיון דאפקתיה מכח אחד אוקמי על ב' ואילו לשיטת ריב"א וריב"ם אמרינן דסגי באורך שבר של ג' כוחות ועוד קצת ולא אמרינן כיון דאפקתיה מג' אוקמיה אד', ואין לומר דגבי כח אחד אם מוסיף רק מעט אין זה ניכר משא"כ גבי ג' כוחות דהא איפכא מסתברא הוא, ושמא צריך לומר דבעינן שיהיה הבדל ניכר באופן הקול בין שבר אחד ויבבה אחת של תרועה וכן שאורך השברים יהיה ארוך מאורך התרועות, ולכן לשיטת רש"י בעינן בין שבר אחד לכח אחד של תרועה בעינן הבדל ניכר כדי שיהיה ניכר שהוא עושה שבר ולא תרועה, משא"כ לשיטת ריב"א והריב"ם יש לנו הבדל ניכר בין שבר אחד של ג' כוחות לג' כוחות של תרועה באופן הקול אלא רק בעינן שאורך השברים יהיה ארוך מאורך התרועות ולזה סגי לן שהשבר יהיה ארוך יותר מהיבבה אפי' כלשהו, וכמובן [דלנה"ש דלרש"י שיעור השבר הקטן ביותר הוא גם אחד ומשהו הכל א"ש בפשיטות, וכל דברינו לשיטת המטה אפרים ודעימיה].

שבר הוא ב' כוחות, אלא דרק פליגי אם דרך המילל לילל ג' פעמים של כח אחד או ט' פעמים ע"ש, ומיהו בספרו מטה אפרים (אות ו') נקט דלא כט"ז אלא דאם לריב"א וריב"ם עשה לשבר פחות מג' כוחות לא יצא אפי' בדיעבד, ועי' באש דת (סעיף ו) מה שהאריך בכ"ז.

ובענין השיעור הגדול ביותר שכשר משמע מהא דכתבו התוס' ד"אין לחוש אם מאריך קצת השברים", דהארכה ניכרת של השבר דאינו בכלל "קצת" אסורה, ובפוסקים כתבו כתבו שמותר להאריך עד ט' כוחות שהוא שיעור התקיעה של תש"ת [וכן של תר"ת], ולענין איך הדין כשתוקע תשר"ת ששיעור התקיעה גדול יותר עי' בסמוך (ס"ק ג.ה), וע"ע בשפ"א.

ג.ג) שיטת הרשב"א

נתבאר לעיל דלכו"ע אין להאריך בשבר יותר משיעור תקיעה של תש"ת וי"א דלרש"י [דשיעור התקיעה של תר"ת קצר באופן משמעותי מהשיעור של תש"ת] אין להאריך אף בשיעור תקיעה של תר"ת, ומצינו שיטה שלישית בזה ברשב"א (סוד"ה ואמר אני) שכתב שיכול להאריך בשברים כרצונו "ובלבד שיאריך כנגדו בתקיעה שלפניהם ולאחריהם כדי להבדיל בין תקיעה לשברים", והביא הר"ן לדעה זו בשם מי שכתב וחלק ע"ז ע"ש, [ודו"ק דגם בדברי הרשב"א הנ"ל מבואר דשברים הוי קול ישר וכריטב"א ודעימיה ולא קול שבור].

ג.ד) שיטת הראב"ד ובעל העיטור

לקמן נביא לשיטת הראב"ד דאמנם נקט גבי תרועה כרש"י, מ"מ גבי אורך השבר נקט שהוא ג' כוחות, ולדידיה אין חשש דהשבר יהיה כשיעור תקיעה של תר"ת כיון דלדידיה לתקיעה יש שיעור קבוע והוא ט' כוחות [ולא כשיעור התרועה].

וכבר הזכרנו לעיל (ס"ק א.א שיטה ד') שיטת בעל העיטור דאורך השבר כאורך התרועה ורק יש חילוק ביניהם בהפרש שבין הקולות, ע"ש מה שהוספנו בזה.

ג.ה) דברי הפוסקים

השו"ע (ס"ג) הביא תחילה כדעת י"א לשיטת רש"י דשיעור תרועה היינו ג' כוחות בעלמא וכתב ע"ז "ולפי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה", והרמ"א לשיטתו בד"מ כתב "וי"א דאין לחוש אם האריך בשברים קצת, ובלבד שלא יאריך יותר מדאי (וכן נוהגין) (מרדכי והגהות אשירי פי"ט)", וכתב המ"ב (סק"ח) על דברי השו"ע דיש ליזהר בזה בין בשברים של תש"ת ובין בשברים של תשר"ת, ועל דברי הרמ"א כתב המ"ב (סק"ט) "בשברים של תשר"ת לא יאריך בשבר אחד כשיעור ג' שברים ותרועה [והיינו דהוא שיעור תקיעה של תשר"ת] ... ובתש"ת לא יאריך בשבר אחד כשיעור ג' שברים [שזהו שיעור התקיעה של תש"ת] ... אבל כשיעור ג' טרומיטין מותר", ונמצא

דלשו"ע צריך להזהר שלא יאריך בשבר כשיעור תקיעה של תר"ת ולרמ"א כשיעור התקיעה של הסימן בו הוא נמצא.

ואח"כ הביא השו"ע כדעת י"א לריב"א ולריב"ם דשיעור תרועה ט' טרומיטין וכתב ע"ז "ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים", וכידוע כשמביא השו"ע ב' דעות באופן של י"א וי"א העיקר לדינא הוא כדעה השניה.

והמ"ב (סקי"ג) כתב לענין שיעור אורך השבר כלפי מעלה "יוכל להאריך בשבר אחד מהשברים עד כדי ח' טרומיטין ולא יחשב כתקיעה, אבל יזהר שלא יעשה כשיעור ט' טרומיטין דאז פסול אף בדיעבד דנחשב כתקיעה לכו"ע", וגבי השברים בתשר"ת כתב המ"ב דהיה מקום להתיר להאריך בשבר עד י"ח כוחות שהוא שיעור התקיעה של תשר"ת, אלא מב' טעמים נראה דאין לעשות כן "דיש לחוש לבלבול הדעת שפעם אחד יעשה השבר ארוך מחבירו דבתש"ת הלא אסור לעשות כן וכנ"ל ע"כ ישוה אותם בכל מקום שלא יהיה שום שבר ארוך כט' כחות, וגם דלדעת הראב"ד כל שבר שהוא כט' כחות נחשב כתקיעה [דלדידיה אורך התקיעה הוא אחד לכל הסימנים וגם בתשר"ת אורך התקיעה הוא ט' כוחות], וע"כ יש ליזהר בזה", ולענין דיעבד כתב המ"ב "אינו נפסל אם עשה השבר בתשר"ת עד י"ח כחות, אבל י"ח פסול אף בדיעבד דשוב נעשה תקיעה לכו"ע"[לא].

ולענין הלכתחילה ובדיעבד גבי ג' שברים כתב המ"ב "יעשה שיעור השלשה שברים כט' כחות ובדיעבד יצא אם האריך כשיעור ו' כחות או קרוב לזה", וביאר בשעה"צ (אות ז') ענין הט' כוחות "כיון דלדעה האחרונה אף התרועה כשיעור ט' כוחות, ומכל שכן השברים שהם ארוכים מיבבות", ולפ"ז צ"ל דט' כוחות לאו דוקא אלא צריך מעט יותר שיהיה ארוך משיעור תרועה, וכן מבואר במ"ב (סקי"ג, י"ד, ט"ו) ושעה"צ (אות י') ע"ש.

וגבי הדין בדיעבד כתב בשעה"צ (אות ח') דמקורו הוא במטה אפרים (אות ו') וטעמו "דעכ"פ שברים ארוכין מיבבות, וא"כ יש בכל שבר שיעור שתי כחות כל שהוא כיון דאפיקתיה מכח אחד", ולא ביאר המ"ב האם בדיעבד כשר ו' כוחות כי סמכינן על הט"ז דלריב"א וריב"ם שיעור השבר הקטן ביותר הוא ב' כוחות או דסמכינן בזה על שיטת רש"י או מצרפינן לב' הסברות הנ"ל, ובאלף למטה ביאר לכוונתו במט"א כדרך השניה הנ"ל דס"ל דלא כהט"ז אלא דלריב"א וריב"ם אם מקצר מט' כוחות בודאי לא יצא, ומ"מ בדיעבד סמכינן בזה על שיטת רש"י.

לא. בחידושים וביאורים (רה"ש ל"ג א' סק"ד) הקשה "והדבר קשה מאוד, דודאי שברים הוא קול קצר כדרך שאדם גונח, ואף אם נאמר שיעור גדול באורך התקיעה, מ"מ שבר לא יתכן בקול ארוך, דלאו שבר הוא כלל", ולכן כתב "אפי' בתשר"ת אין לעשות שבר כי"ז טרומיטין, ואף כט' טרומיטין נראה דכבר מפיק לה מתורת שבר", וע"ש מה שביאר על פי הנ"ל לדברי הג"א, ועכ"פ למעשה לא מצוי כיום שמאריכים בשברים כל כך.

ואח"כ כתב המ"ב (סקט"ו) באופן עשיית כל שבר לכתחילה "יזהר בכל השברים בין בתש"ת ובין בתשר"ת שלא יעשה שום שבר מט' כחות, וטוב יותר שלא יעשה בכל שבר רק כשלשה כחות", ובשעה"צ (אות י"ב) כתב לבאר לסוף דבריו "ואף דלדעה ראשונה מחמיר השולחן ערוך שלא לעשותה אפילו מג' כחות, כבר כתב רמ"א דנהגינן בזה להקל, וגם אם נרצה לנהוג בזה כוותיה [דהשו"ע] יהיה נגד דעת הראב"ד [דשיעור שבר ג' טרומיטין] וגם נגד דעה אחרונה [דפחות מג' טרומיטין פסול ודלא כהט"ז]", ודבריו צ"ע, דכיון דלשיטת הריב"א והריב"ם בעינן מעט יותר מג' כוחות וכן לדעת רש"י אליבא דהרמ"א כשר גם במעט יותר מג' כוחות כל שאינו ו' כוחות [שהוא שיעור תקיעה של ג' שברים], א"כ הו"ל למימר דשלשה כוחות ומעט יותר, ונראה באמת דגם הכא י"ל דזו כוונתו וקיצר המ"ב בלשונו[לב].

ובמועדים וזמנים (אות ו') עורר שראוי ליזהר מאוד גם לנוהגים בשיטת הריב"א והריב"ם שלא להאריך בשבר יותר מד' כוחות וחצי והוא משום דלדעת הגר"א קי"ל כדעת הרמב"ם דשיעור תקיעה הוא

לב. והא דכתב המ"ב רק ג' כוחות [וכאמור י"ל דהיינו ועוד משהו] אף דכאמור מבואר ברמ"א דעד ו' כוחות כשר, שמעתי לבאר דהוא משום דלרש"י כל שעשה יותר מטרומיט אחד הוי בחשש שהוא בכלל שבר אף שאינו ב' כוחות, וא"כ נמצא דאפשר דשיעור תקיעה של תש"ת הוא קצת יותר מג' כוחות, וא"כ אם יעשה לשבר באורך יותר מזה יש לחוש דתקיעה הוי ולא שבר, ואף שהרמ"א בסדר תש"ת לא חשש לשיעור תקיעה של תר"ת, מ"מ לשיעור תקיעה של תש"ת יש לחוש, ומיהו צ"ע דבד"מ מבואר להדיא דלשיטתו שבר עד ו' כוחות כשר וש"מ דחשבינן לשיעור תקיעה של תש"ת כ-ו' כוחות ולא פחות מזה ודו"ק.

ורק נוסיף בזה, דמפורסם הוא דהגר"ח זצ"ל [עי' גם הליכות הגר"ח בקובץ המסורה] נהג לקצר כל שבר לב' כוחות, וכן נהג לעשות ד', ה' שברים וכך שבסה"כ השברים היה ט' כוחות, ולכאורה הוי דלא כמ"ב בתרתי, בין לענין אורך השבר, ובין לענין מספר השברים שלדעת המ"ב שנביא בסמוך (סק"ד) יש לעשות לכתחילה ג' שברים בלבד.

אמנם אם נתבונן היטב בהנהגה זו, לכאורה היה נראה לומר דאיירי בשברים ישרים ופשוטים ולא בשבר בקול שבור וכגון "או - טו" שבפשטות א"א לעשותו בב' כוחות [עי' גם מש"כ בזה בקיצור הלכות (ס"ק ד.ג) בהערה בשיטת הרמב"ם גבי אורך התקיעה], אלא דא"כ כ"ז סתירה למובא בכמה דוכתי [וכגון בלקט מנהגים מהגר"ח (סי' ס"ד) שנדפס בסוף שו"ת תשובות והנהגות] שהגר"ח נהג לצאת יד"ח בשבר בקול שבור, וע"כ נראה לומר דאיירי הכא בתקיעות נוספות שעשו לפני הגר"ח לצאת גם השיטות שהשברים הם ישרים ולא קול שבור, ובהנהגה זו של הגר"ח מבארים שרצה לקיים מצד אחד לשיטת רש"י כמבואר בשו"ע שאין להאריך בשבר יותר מג' טרומיטין, ומצד שני לשיטת התוס' דבסה"כ השברים יש ט' טרומיטין, ולפ"ז דוקא בכה"ג י"ל דהסכים הגר"ח שיעשו יותר מג' שברים, אך בעלמא שעושים שברים בקול שבור, אפשר שגם הגר"ח ס"ל דלכתחילה יעשה רק ג' שברים ודו"ק.

אמנם נתברר לי שבאמת אצל הגר"ח לא עשו אלא שברים בקול שבור בלבד [עי' מש"כ בזה לעיל (ס"ק ג.א) בהערה שהגר"ח סבר שכן הוא גם דעת התוס' ודלא כמו שכתבו הרבה פוסקים שלדעת התוס' עושים שברים

חצי תרועה [ויתבאר לקמן] ונמצא דשיעור תקיעה כד' וחצי כוחות ובמאריך בשבר מעבר לזה נעשה כתקיעה [אמנם כתב דלנוהגים לעשות "טו - או - טו" או "או - טו" לעולם לא נעשה השבר תקיעה וא"כ אין צורך ליזהר בזה[לג]].

ויש להעיר דלעיל (ס"ק ג.א) הבאנו מחלוקת התוס' והג"א עד כמה צריך ליזהר שלא להאריך בשבר לדעת רש"י, דלדעת הג"א יש להזהר שלא להאריך כשיעור התקיעה של תש"ת, אך לדעת התוס' יש להזהר שלא להאריך כשיעור התקיעה הקצר ביותר דמצינו והיינו של תר"ת [שהיא לדעת רש"י התקיעה הקצרה ביותר], וכיון דשיטת הג"א היא העיקר לדינא, נראה דיש מקום לחומרא של המועדים וזמנים רק בתש"ת, אך בתשר"ת אין צריך ליזהר מאוד שלא להאריך בשבר בשיעור חצי התקיעה של תר"ת [רק דלכתחילה טוב שלא יעשה בכל שבר רק ג' כוחות ומעט יותר, וכמש"כ המ"ב הנ"ל], דהוא חומרא יתירה.

ד) מספר השברים ומספר התרועות

הראשונים והאחרונים האריכו בענין אם מותר להוסיף על ג' או ט' תרועות וכן על הג' שברים[לד], וכן נחלקו אם גם בעשה

ישרים בקול פשוט] וכן נקט הגרי"ז, ושמעתי מפי אחד מראשי הישיבות שהתפלל אצל הגרי"ז שבאמת אצל הגרי"ז היו עושים השברים בקול שבור "או - טו" באופן קצר מאוד ועשו ד', ה' שברים מהטעם הנ"ל, והיו שעוררו שלא יתכן לעשות באופן זה השבר בב' כוחות בלבד, ומאידך יש הטוענים שגם "או - טו" ניתן לעשות בב' כוחות, ושמעתי שגם במיר נהגו לעשות על דרך הנ"ל, אמנם לאחר זמן טען הג"ר רפאל שמואלביץ כהנ"ל שא"א לעשות שבר "או - טו" בב' כוחות, ולכן הנהיג לעשות השברים הקצרים כנ"ל רק בסוף התקיעות לא בתקיעות דמיושב או במעומד על סדר התפילה, ועכ"פ לענינינו דאין ללמוד דהתיר הגר"ח לעשות לכתחילה יותר מג' שברים בכ"ג אלא רק משום שרצה לצאת גם לשיטת רש"י והתוס', הדברים במקומם עומדים.

ורק יש עוד להעיר בעצם הדברים, דממ"נ, דלסוברים בדעת התוס' דשעור שבר הוא ג' טרומיטין ולא פחות, אפי' יעשה מאה שברים באורך ב' טרומיטין כ"א אין כאן שברים, ולסוברים דלתוס' מהני שבר בפחות מג' טרומיטין די שיעשה ג' שברים באורך פחות מג' טרומיטין, וצ"ע מה טעם לעשות ה' שברים קצרים.

ויש מבארים דנקט הגר"ח דברמב"ם כתב ששיעור ג' שברים כתרועה, וביאר הגר"ח דנמצא שאין שיעור לכל שבר לבדו אלא ששיעור הכוחות של כל השברים צריך שיהא כשיעור התרועה שהוא תשעה כוחות, ויש לדון בדברים שבפוסקים לא משמע כן אלא דיש שיעור לכל שבר בפנ"ע, וכן גם בדברי הרמב"ם יש מקום לומר דלא חלק בזה ודו"ק.

וראיתי שמציינים דבהלכות חג בחג (פי"ב הערה 25) דן בדברי הגר"ח ופקפק בכ"ז ואינו תח"י.

לג. ועי' מש"כ בזה לעיל (ס"ק ג.א) שכן משמע ברמב"ן וברוב האחרונים, אך לדעת הגר"ח גם בעושה שברים בקול שבור יש להזהר שלא להאריך כשיעור תקיעה.

לד. ברמב"ן בדרשת רה"ש (ד"ה ואני אומר, מובא בהוצאת מערבא בעמ' ל"ג ב') כתב שנהגו כל ישראל להאריך בתרועה ועושה חמישה או חמישים יבבות, וכן בשברים מאריך ועושה אפי' חמישים שברים, וכן בתוס' (ל"ג ב' ד"ה שיעור) כתבו "שאנו מאריכין ביבבות", וכאמור האריכו בכ"ז הראשונים והאחרונים ואין דברי הרמב"ן ודעימיה

ב' שברים בלבד כשר בדיעבד[לה], ולהלכה פסק השו"ע (ס"ג) "בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה, וכן אם מוסיף על ג' שברים ועושה ד' או ה' אין לחוש [אבל פחות מג' פסול]", וכתב המ"ב (סקי"א) גבי הוספת שברים "ויש מן הפוסקים שמחמירין בזה ונכון לחוש לדבריהם לכתחלה שלא לעשות יותר מן ג' שברים".

ד. בענין אורך התקיעה

א) המקור שיש שיעור לתקיעה

מתני' (ל"ג ב') "שיעור תקיעה כשלש תרועות", וביאר הריטב"א (ד"ה שיעור) "והא דתלי שיעורא דתקיעה בתרועה ולא כתב לה שיעורה באפי נפשה כדעביד בתרועה, מפני שהתרועה מקולות מחוברין שנופל בהם מנין ותופס בה שיעור במנין הקולות, והתקיעה קול אחד פשוט שאין נופל בו מנין, ולפיכך שיערוה כתרועה".

ובענין מנ"ל דשיעור תקיעה כתרועה מצינו כמה ביאורים בראשונים, הרמב"ן בדרשותיו (ד"ה והוי יודע) כתב "ודכו"ע תקיעה כתרועה, ושלא מצינו מי שחלק בכך אלא רק נאמרה הלכה תקיעה כתרועה", משמע דהוי הלמ"מ, וכן כתב אח"כ (ד"ה יכון ששנינו) "דהכי גמירי הלכה דשיעור תקיעה כשיעור תרועה", ובר"ן (י' א' סד"ה דמי) כתב "דהכי קים להו דשיעור תקיעה כתרועה וקרא נמי אקשינהו דכתיב והעברת דהיינו פשוטה, וסמיך ליה שופר תרועה", והראב"ן (סי' ס"א) כתב "והא דאמרינן שיעור תקיעה כתרועה משום היקש דקרא תקעתם תרועה [ודלא כר"ן דציין לקרא והעברת תרועה]".

והרשב"א (ד"ה אמר אביי) כתב "שיעור תקיעה כתרועה לאו גזירת הכתוב תלו לה, דלא כתיב באורייתא שיעור לא לתקיעה ולא לתרועה, אלא מדכתיב והעברת דהיינו פשוטה שיערו חכמים באמד הדעת שאין פשוטה פחותה משיעור זה, והיינו דבמתני' שיעורה בשלש תרועות ...".

והפנ"י (ד"ה במשנה) כתב כרשב"א אך מטעם אחר "ונראה דוחק לומר דשיעורין הללו [דתקיעה כתרועה] הלכה למשה מסיני הם, ועוד דא"כ אכתי אמאי תלה שיעור תקיעה בתרועה, ונראה לענ"ד בזה דודאי שיעור תרועה מסברא ילפינן לה ...., ולבתר דקי"ל שיעור תרועה מהך סברא ממילא ידעינן נמי ששיעור תקיעה כתרועה, דכיון דכתיב יום תרועה אלמא

מוסכמים, [ומדכתב גבי תרועה דעושה חמשה וכו' משמע כשיטת רש"י, דלריב"א וריב"ם הו"ל למימר דעושה תשעה וכו' ודו"ק].

לה. בענין לעשות ב' שברים, הרוקח (סי' ר"ה עמ' צ"ב) בשם אביו והביאו הב"י (ס"ג) ס"ל דכשר בכה"ג בדיעבד שיטת יחיד הוא, ונפק"מ למה שנביא לקמן (ס"ו) דיש חילוק בנתקל בתקיעה בין אם יצא לו קול שאינו כשר לכל הדעות לבין אם יצא לו קול שכשר לאחת השיטות, דלענין אם יצא לו ב' שברים לא צריך לחוש דהוי קול כשר ע"ש.

דתרועה עיקר ותקיעה טפלה לה אינו בדין שיהא הטפל ארוכים מהעיקר, ומדלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש שיעור תקיעה על כרחך דשיעור תקיעה ותרועה שווין הן", ובשפ"א (סוד"ה במשנה) תמה עליו "ואיני יודע מה שנא מכל שיעורין דהלמ"מ נינהו".

ב) מחלוקת הראשונים בביאור שיעור התקיעה

מקשינן בגמ' "והתניא שיעור תקיעה כתרועה [ולא כשלש תרועות כבמתני']", ותרצינן "אמר אביי תנא דידן קא חשיב תקיעה דכולהו בבי ותרועות דכולהו בבי, תנא ברא קא חשיב חד בבא ותו לא", ומצינו ג' שיטות בביאור הגמ' ואיכא נפק"מ ביניהן לאורך התקיעה.

ב.א) שיטת רש"י ודעימיה דשיעור התקיעה לכו"ע כשיעור התרועה

רש"י ס"ל דלא נחלקו התנאים בשיעור התקיעה, דתנא דמתניתין הכי קאמר "שיעור [ה]שלש תקיעות [ביחד, שלפני התרועות או שלאחריהן] כשלש התרועות", ותנא דברייתא "קא חשיב דחדא בבא שיעור התקיעה כשיעור התרועה, ותרוייהו חדא מילתא אמרי", וכן נקטו התוס' וכתבו ונראה דיש להאריך בתקיעה [שלפני התרועה ושלאחריה] בשיעור התרועה דידיה ולכן "שחייב אדם להאריך בתקיעה של קשר"ק יותר משל קש"ק, ובשל קש"ק יותר משל קר"ק, דהא שיעור תקיעה כתרועה", וכתב היעב"ץ דזהו גם כוונת רש"י דהתנאים "חדא מילתא אמרי", והיינו לענין "דשיעור תקיעה כתרועה, אלא דשיעורו של זה אינו שיעורו של זה כדמסיק דבהא ודאי פליגי [אי שיעור תקיעה כג' יבבות או כג' שברים]", וכתב הר"ן (י' א') שכ"כ הגאונים.

ב.ב) שיטת הרמב"ם דשיעור התקיעה כחצי משיעור התרועה

הרמב"ם (פ"ג משופר ה"ד) כתב "שיעור תרועה כשתי תקיעות", ומבואר דשיעור תקיעה כחצי תרועה, וביאר המ"מ דס"ל לרמב"ם דהפירוש בגמ' "ותנא דידן חשיב תקיעות דכולהו בבי ר"ל שש תקיעות של שלש בבות מהם שלש לפני התרועות ושלש לאחר התרועות [ודלא כרש"י דמיירי בתקיעות שלפני התרועות או שלאחריהן] ושיעורן כשלש תרועות, ותנא ברא לא קא חשיב אלא תקיעות בבא אחת שהם שתים ושיעורן כתרועה אחת לדברי הכל", וכעי"ז כתב בפיהמ"ש וכן ברבינו מנוח, ועי' ברש"ש.

והראב"ד כתב ע"ז "כל זה שיבוש המעתיק", והר"ן (י' א') הקשה לשיטה זו "ולא נהירא, דהא והעברת כתיב דמיניה ילפינן פשוטה [היינו תקיעה] לפניה ופשוטה לאחריה, ולשון העברה קול ארוך משמע, ושלש יבבות אמרינן בירושלמי דהיינו שלש טרימוטין דהיינו ג' קולות קטנים ביותר [וכשיטת רש"י לעיל] ופלגא דידהו דהיינו טרימוט וחצי זוטר שיעוריה טפי וכדי האי גוונא לא מיקרי העברה", וכן הק' הרמב"ן (ד"ה תנא דידן) והוסיף להקשות "מדקתני ברייתא תקיעה וקתני

נמי כתרועה על חדא קאמר, דשל סימן אחד תקיעות מיקרו [בלשון רבים ולא תקיעה בלשון יחיד], ובמתני' נמי קתני שיעור תקיעה ולא קתני תקיעות ש"מ דאחדא קאמר", וכן הקשו עוד ראשונים ועי' מש"כ בזה במגדל עוז.

ב.ג) שיטת הראב"ד דשיעור תקיעה ט' כוחות

הראב"ד בהשגות (שם) כתב שיטה שלישית בכ"ז "ודע שאין מחלוקת בין התנאים אלא בענין התרועה ... כי התנא האחד אומר כי התרועה היא טרימוטי ושיעורה שלש טרימוטות והוא שיעור קטן והתנא האחר אומר כי התרועה היא שברים והם שלשה והוא שיעור גדול אבל שיעור התקיעה אחד הוא לשניהם כתשע טרמוטות או כשלשה שברים שהן שיעור אחד, ומי שאומר שברים הוא אומר שיעור תקיעה כתרועה, ומי שאומר טרמיטות הוא שאומר תקיעה כשלש תרועות", וביאר המ"מ לדעה זו "דכיון דאמר אביי בהא ודאי פליגי, ממילא לא צריכין לתירוצא אחרינא אלא דכו"ע שיעור תקיעה אחת כשלשה שברים, לפי שהם מפרשים דתנא דידן לא חשיב אלא תקיעה ולפי שהוא סובר שהתרועה שלש יבבות קטנות לפיכך אמר שהתקיעה [של כל בבא בפנ"ע] היא כשלש מאלו שהן תשע יבבות [וא"ש דנקט תקיעה בלשון יחיד דהיא כשלש תרועות], ותנא ברא סובר שהתרועה היא שלשה שברים גדולים כט' יבבות ולפיכך אמר שהתקיעה היא כתרועה, ונמצא שהם שוין בשיעור התקיעה ובשיעור התרועה הוא שנחלקו", וכתב דלדעה זו הסכימו הרמב"ן והרשב"א, וכתב הר"ן שלשיטה זו "אין לשנות בין תקיעות של תשר"ת ותש"ת ותר"ת כלל, דתקיעה יש לה שיעור בפני עצמה [ט' טרומיטין] ואינה תלויה בתרועה".

ג) דברי הפוסקים

ג.א) בשיטת רש"י

השו"ע (ס"ג) כתב תחילה לשיטת רש"י "וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר מבשל תש"ת, ובשל תש"ת יותר מבשל תר"ת, ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש שאין לה שיעור למעלה", וכתב ע"ז המ"ב (סק"י) דטעמא דמאריך בתשר"ת "דשמא הוי תרועה שברים ותרועה יחד", וסיים "ולפי דעה זו די אם נעשה התקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב כחות ובשל תש"ת יותר משל תר"ת, דשברים הוא גונח והוא יותר גדול מיליל שהוא תרועה, ושיעור התקיעה די בזה כתשעה כחות, ובשל תר"ת די בתקיעה כשהיא של ג' כחות כמ"ש בריש הסעיף".

ודברי המ"ב צ"ע, והא לרש"י שיעור תרועה הוא ג' כוחות ושיעור השברים הוא ו' כוחות, וא"כ בתקיעה לתר"ת סגי בג' כוחות ולתש"ת ו' כוחות ולתשר"ת ט' כוחות, וצריך לומר דכתב המ"ב השיעורים לפי מש"כ הרמ"א דאין לחוש בשיטת רש"י אם האריך השברים קצת וכן נוהגין וחישב המ"ב שיעור כל שבר כג' כוחות, ועי' מש"כ לקמן (ס"ק ג.ד) וצע"ק.

ובשעה"צ (אות ד') כתב "ובדיעבד די אם עשה אותה [בתשר"ת] כט' כחות, ופחות מזה אפילו בתש"ת לא יצא [אף שלשיטת רש"י א"ש כל שעשה ו' כחות], וצריך לחזור ולתקוע, שהרי מנהגנו להאריך בשברים כל שבר יותר משלשה כחות עד ט' ולא עד בכלל [דסומכין על שיטת הריב"א והריב"ם דהא לרש"י אין להאריך בשבר אפי' לדעת הרמ"א אלא עד ו' כחות ולא עד בכלל], ואם כן הוי תרי קולי דסתרי אהדדי, שהרי כיון שאנו עושין השברים [עד] כשמונה כחות ועל כרחו שאנו תופסין דשיעור תקיעה הוא כט' כחות דוקא ולא פחות מזה [ממגן אברהם]".

ג.ב) בשיטת הריב"א והריב"ם

השו"ע כתב אח"כ לשיטת הריב"א והריב"ם "ושיעור תקיעה ג"כ תשעה טרומיטין, ... וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור י"ב טרומיטין, ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה והאריך בשברים לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר", וביאר המ"ב (סקי"ג) דשיעור תקיעה של ט' טרומיטין הוא בשל תר"ת אבל בשל תש"ת הוא יותר מעט. וגבי שיעור התקיעה בתשר"ת כתב המ"ב (סקי"ד) די"ב טרומיטין הוי ט"ס וצ"ל י"ח וטעמו "דתרועה הוא ט' טרומיטין וגם שברים לפחות הוא כן וא"כ הוא י"ח וגם יותר מעט דהא שברים ארוכין יותר מעט", וכתב המ"ב (סקט"ו) לענין איך לנהוג לכתחילה "שיאריך בתקיעות דתשר"ת שכל תקיעה יהיה לפחות כשיעור ח"י כחות ומעט יותר והתקיעות של תש"ת ותר"ת יהיה לפחות כשיעור ט' כחות [ובתש"ת מעט יותר] ...", ועי' בבה"ל מש"כ לבאר לסוף דברי השו"ע.

ג.ג) האם צריך להאריך התקיעה גם כנגד שיעור ההפסקות שבין הקולות

במועדים וזמנים (אות ד') כתב דבתקיעות של תשר"ת למפסיקים בין ש"ת בנשימה אחת [יתבאר לקמן] צריך להאריך התקיעה כדי כ"א כוחות כדי שיהיה גם כנגד שיעור ההפסקה, וכשמפסיקים בשתי נשימות יש להאריך יותר, ומצא כן בספר אש דת (סעיף ג' ד"ה שיעור) שדייק כן מדברי הרא"ם על הסמ"ג (מצוה עשה ע"ב), אמנם בהרבה פוסקים וכן הוא במ"ב מבואר דשיעור התקיעה של תשר"ת הוא י"ח כוחות ומעט יותר ומבואר להדיא דלא בעינן להאריך התקיעה גם כנגד ההפסק בין הש"ת.

ג.ד) האם כשמאריך בתרועה מעבר לשיעור צריך להאריך גם בתקיעה

באורחות חיים[לו] כתב בשם הרשב"א (ל"ג ב' ד"ה אמר אביי) וכבר הבאנו דברי הרשב"א לעיל "וכן אלו השיעורים [באורך התקיעה] למטה, אבל אם רצה להאריך [התקיעה] יותר אין בכך כלום, והוא הדין לשברים, ובלבד שיאריך כנגדן בתקיעות שלפניהם ואחריהם, והוא הדין לתרועה",

לו. לרבי אהרן מלוניל בהל' רה"ש סי"א.

ומשמע לכאורה דאם מאריך בתרועה צריך להאריך כנגד זה בתקיעות שלפניהם ואחריהם[לז], וכ"כ להדיא השפ"א (ל"ג ב' ד"ה במשנה) מנפשיה וכן משמע בסידור יעב"ץ (סדר תקיעות אות ו'), אמנם בהרבה פוסקים וכן הוא במ"ב לא משמע כן אלא שיעור התקיעה הוא כנגד שיעור התרועה הנדרש, ואם האריך בתרועה או בשברים אין הוא צריך להאריך בתקיעה.

ה. שיעור ההפסק בין השברים והשברים תרועה

א) לשונות הגמ' בענין הפסקים בתקיעות

א.א) הגמ' בסוכה

בסוכה (נ"ג ב') נחלקו רבי יהודה ורבנן גבי התקיעות שהיו במקדש וכן להבדיל בער"ש בין קודש לחול אם התר"ת שתקעו אחת היא [ר"י] או תקיעה לחוד ותרועה לחוד [רבנן], וביאר רש"י (ד"ה אחת) דס"ל לר"י "מצוה אחת הן וחדא חשיב להו", ואמרינן בגמ' דלר"י "אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום", ונחלקו הראשונים בביאור דברי ר"י אם כוונתו דעשה לתקיעה ותרועה בנשימה אחת או בהפסק של נשימה.

רש"י ביאר "ולא היה מפסיק בינתים אלא כדי נשימה", וביארו המרדכי (רה"ש סי' תר"כ) והביאו הב"י (ס"ד) דהיינו "בכדי נשימה מיהא מפסיקינן אפילו לרבי יהודה", וכ"כ התוס' בסוכה (נ"ד א' ד"ה מהו) וכן תוס' הרא"ש דלר"י "הפסקה מועטת פחות מכדי לגמור שלשתן לא יפסיק [כדייק מדקאמר ולא כלום - תוס' הרא"ש] אלא

לז. ברשב"א שלפנינו יש שינוי מהותי ממש"כ משמו באורחות חיים, דכתב הרשב"א "ומיהו זה שיעורו [של התקיעה] למטה, אבל אילו רצה להאריך בהן יותר מאריך ואין בכך כלום ...., וה"ה לשברים, ובלבד שיאריך כנגדן בתקיעה שלפניהם ולאחריהם כדי להבדיל בין תקיעה לשברים, ואפי' אם רצה (ע)[ל]רבות בשברים ולעשות ארבע או חמישה עושה ואינו נמנע", ומבואר דהרשב"א אמר דכשמאריך כל שבר מהג' שברים, יש להאריך בתקיעה שלפניהם ולאחריהם כדי להבדיל בין תקיעה לשברים, אך לא כתב הרשב"א שאם מאריך במספר השברים ג"כ צריך להאריך בתקיעה שלפניהם ואחריהם [וכן כתב אח"כ שאם רצה להוסיף ולהאריך התרועה ואפי' מאה מאריך וגם לא כתב דבכה"ג צריך להאריך בתקיעה], ומלבד הדיוק מלשון הרשב"א ע"כ י"ל כן, דהא הרשב"א ס"ל כראב"ד שאורך התקיעה הוא קבוע בשיעור ט' טרומיטין בין בתשר"ת ובין בתש"ת ובין בתר"ת, וא"כ פשוט דאם הוסיף על מנין השברים או התרועה שאין צריך להאריך בתקיעה, ורק כשהאריך בשבר עצמו צריך להאריך בתקיעה כדי להבדיל בין תקיעה לשברים.

אבל האורחות חיים השמיט הטעם "כדי להבדיל בין תקיעה לשברים", וכן כתב דה"ה לתרועה, והתם ודאי אין הכוונה שעשה לתרועה בקולות מופסקים של ב' טרומיטים במקום קולות מופסקים של טרומיט אחד אלא שהאריך במספר הקולות, וצ"ע אם גירסא אחרת היתה לו ברשב"א או שלמד בדברי הרשב"א שלא כדברינו.

אמנם לאחר עיון נוסף נראה דיש מקום לבאר לדברי האורחות חיים כדברי הרשב"א שלפנינו, דלענין ההארכה בשברים העתיק האורחות חיים רק הדין והשמיט הטעם, ומש"כ דה"ה לתרועה כוונתו שיכול להאריך בזה כמה שרוצה וכמו שיכול להאריך בתקיעה ובאורך השבר [אף דהתם הוי הארכה בקול עצמו ובתרועה הוא

כדי נשימה דהפסקה צריך כדאמר בשלהי ר"ה (שם) ותקעתם תרועה תקיעה בפני עצמה ותרועה בפנ"ע, אבל לרבנן לא חיישינן אי מפסיק טובא ...".

ובראשונים בשמעתין מצינו דביארו דכוונת ר"י שיעשה לתקיעה והתרועה והתקיעה בנשימה אחת ולא בב' נשימות והם הרמב"ן (ד"ה וראיתי לרבינו תם ובעוד מקומות), ר"ן (י' ב' ד"ה משקיף), ריטב"א (ד"ה ומ"מ הי דלהוי תרועה) ועוד ראשונים, וכ"כ התוס' בערכין (י' א' ד"ה אין) ועי' בדברי רש"י שם וכן בפנ"י בשמעתין מש"כ בזה.

ולקמן יתבאר מהו השיעור של נשימה אחת ומהו שיעור ההפסקה של כדי נשימה.

א.ב) הגמ' בחולין

בחולין (כ"ו ב') מבואר דתקעו ביו"ט שחל בער"ש להבדיל בין יו"ט לשבת והצריכו בתקיעה זו שיהיה שינוי משאר ערבי שבתות שתקעו להבדיל בין חול לקודש משום שאין הקדושה הנכנסת [של שבת] חמורה מהקדושה שיוצאת [של יו"ט] כל כך [דהוי מקודש לקודש ולא מחול לקודש], ונחלקו האמוראים באופן השינוי "אמר רב יהודה תוקע ומריע מתוך התקיעה, ורב אסי אמר תוקע ומריע בנשימה אחת", וביאר רש"י לרב אסי "ומכל מקום מפסיק הוא בינתיים", ולא ביאר רש"י לשיעור ההפסקה, אך זה ברור דהפסקה בעינן וכן דהפסקה קטנה משיעור ההפסקה של התקיעות בער"ש שחל בחול כך שניכר לשומעים השינוי בהבדלה בין מיו"ט לשבת ובין מחול לשבת, והנה לסוברים דלר"י בסוכה בעינן בער"ש שחל בחול שיעשה לתר"ת בנשימה אחת א"כ אליבא דרב אסי צריך לומר דע"כ מתני' דלא כר"י אלא כרבנן, אבל לסוברים דלר"י עבדינן לתר"ת בשתי נשימות, א"כ יש לדון אם אליבא דרב אסי ניתן לומר דמתני' דחולין אתיא גם לר"י ולפ"ז צ"ל דיש שיעור הבדל ניכר לשומע בין נשימה אחת לב' נשימות, או דגם לשיטה זו מתני' איירי רק אליבא דרבנן כי ההבדל בין ב' נשימות לנשימה אחת אינו ניכר לשומעים, ויתבאר עוד לקמן.

וגבי להריע מתוך התקיעה לא נתבאר אם הכוונה בלא הפסק כלל או דבעינן הפסק כל שהוא כדי להבדיל בין סוף התקיעה להתחלת התרועה וגם זה יתבאר עוד לקמן.

ב) ההפסק בין שברים בפנ"ע והתרועה בפנ"ע

ב.א) שיטות הראשונים

בשיעור ההפסק בין ג' השברים מצינו ב' שיטות בראשונים, המאירי במגן אבות (ענין השני) הביא בשם רבנים וחכמים גדולים כמה וכמה לאלפים ולמאות שאין

מאריך במספר הקולות שבתרועה], אך אין כוונתו דבכה"ג צריך גם להאריך בתקיעות שלפני ואחרי התרועה כמו כשמאריך בשברים שהרי גם אם יאריך בתרועה לא יהיה נדמה לתקיעה [משא"כ כשמאריך בשבר].

למעלה מהם נהגו להפסיק בשברים כדי נשימה בין שבר לשבר[לח].

אבל ברמב"ן (ד"ה וראיתי לרבינו תם) משמע דשברים וכן תרועה צריך לעשות כל אחת מהן בנשימה אחת, ואח"כ (ד"ה וכבר פירשתי) כתב גבי שברים שלא יהיה "הפסק גמור שישהא אלא שיהו שני קולות שיפסיק בקול בשבר ניגון", ועוד כתב בשם הרי"צ גיאות (ד"ה וכתב הרב רבי יצחק) "והוי יודע שאין פירוש השברים שישבור הקול ויפסיק אלא שבר כאדם הגונח מכאב לב והן יבבות", וכן במאירי (שם) הביא שהמנהג בכל ארץ קטלוניא עפ"י הרמב"ן לעשות בנשימה אחת וכן נהגו בכל ארץ צרפת עפ"י חכמי התוספות.

וכ"כ הר"ן (י' ב' ד"ה מתקיף) והביאו הב"י (ס"ד) "צריך להזהר לעשות השברים כולן והיבבות כולן בנשימה אחת דשברים ויבבות לדידן ודאי מצוה אחת נינהו כתקיעה ותרועה לרבי יהודה, וכי היכי דלרבי יהודה צריך שיעשה תקיעה ותרועה בנשימה אחת כדמוכח בפרק החליל (סוכה נג:) הכי נמי בשברים ויבבות לדידן דמצוה אחת נינהו [וכן הביא ראיה זו הראבי"ה (רה"ש סי' תקמ"ב)][לט], ואם הוסיף שבר אחד ועשהו בנשימה אחרת לדברי הרמב"ן ז"ל פסול כל הסימן [משא"כ אם הפסיק רק בין השברים פסולים רק השברים] דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים והפסיק בין שברים לתרועה [לתקיעה -בהגהות הב"ח על הר"ן (אות ג')], וכ"כ הריטב"א (ד"ה ומ"מ הי דלהוי תרועה) דשברים לחוד ויבבה לחוד "ולקול אחד חשוב [כל אחד מהם] במנין התקיעות ובלשון תורה ... וכיון שכן צריך שלא להפסיק ביניהן כלל אלא לעשותן בנשימה אחת", וכעי"ז כתב הכלבו (סי' ס"ד) בשם הרי"ג כמש"כ הרמב"ן לעיל והובא בב"י (ס"ה) "וטועין התוקעין המפסיקין לגמרי [בין השברים]", וכתב ע"ז הב"י דפשוט הוא.

לח. דו"ק דהמאירי איירי בשברים [שבתש"ת וכן בתשר"ת] אך אין מבואר בדבריו דתרועה לא בעינן לעשות בנשימה אחת, ולכאורה היה מקום לבאר לשיטה זו עפ"י דברי ר"ת שנביא בסמוך דס"ל "ג' שברים צריך לעשותן בנשימה אחת שהוא במקום תרועה, אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת לא עבדינן בנשימה אחת דגנוחי ויליל בנשימה אחת לא עבדי אינשי", וא"כ אפשר דהרבנים שהביא המאירי ס"ל דגם שברים לא עבדי אינשי בנשימה אחת וכסברת ר"ת בש"ת דתשר"ת, ועדיין צ"ע.

לט. ובשו"ת התשב"ץ (ח"ג סי' כ"ט) דחה הראיה משום שרש"י (שם כ"ג ב' ד"ה ולא) והתוס' (שם ד"ה מהו) כתבו דאין להפסיק ביניהן היינו ביותר מכדי נשימה, אך בכדי נשימה ניתן להפסיק ועדיין חשיבי בכה"ג מצוה אחת, אבל הראבי"ה כתב "ואפילו מפרשים [לגמ' בסוכה] ולא כלום אלא כשיעור נשימה [וכרש"י ותוס'], היינו משום שלא אפשר בענין אחר, אבל אם אפשר היה צריך שלא להפסיק כלל, ואפילו רבנן לא פליגי עליה דרבי יהודה אלא בתקיעה ותרועה ותקיעה, אבל בתרועה גופה, אי נמי בשלשה שברים שהם במקום תרועה, דאפשר נמי לקצרם ולעשותם בנשימה אחת מודו ליה, וכן עיקר, וגם אני רגיל להזהיר התוקעים על ככה", וע"ע בזה בסמוך (ס"ק ג.א).

ויש לנו לדון האם הכוונה בנשימה אחת היינו בכח אחד בלא הפסק כלל או שמא יש הפסק בין הקולות, והנה פשוט דלענין תרועה לכל הראשונים הכוונה דיש הפסק קטן בין הקולות כך שנשמע שיש הפרדה בין קול לקול רק שהם ברצף אחד בלא נשימה בין הקולות [דרק בתרועה "תימנית" או "חלבית" אין הפסק בין הקולות דהא הוי כקול אחד], וכן לענין שברים פשוט דלדעת הריטב"א דקול השבר כקול תקיעה אלא קצר ממנו יש הפסק בין השברים דאל"כ הוי כתקיעה ולא כג' שברים ונמצא דמש"כ "שלא להפסיק בשברים כלל" היינו לאפוקי שלא יעשו בב' נשימות, וכן למנהג ליטא דהשברים הם "טו - או - טו" ונסמכים בזה על שיטת הרמב"ן שהשבר הוא קול שבור ע"כ דמפרשים לדברי הרמב"ן דנשימה אחת בלא הפסק היינו בלא הפסק נשימה בין השברים אבל ע"כ דיש הפסק בין שבר לשבר דאל"כ לא חשיב כג' שברים, ורק לעושים "או - טו" או "טו - או" יש לדון אם מהני לחבר השברים ולסמוך על כך שהקולות של השברים נשמעים כשלשה שברים או שמא כיון דלא מצאנו מקור לחבר הקולות ביחד ודאי דיש לנהוג להפריד בין השברים הפרדה מועטת כדי שיהיו ג' קולות נפרדים ולא קול אחד מתמשך עם ג' שינוי ניגון.

ב.ב) דעת השו"ע והפוסקים ואיך הדין בדיעבד

השו"ע (ס"ד) כתב "שלשה שברים צריך לעשותם בנשימה אחת", וכתב הט"ז (סק"ה) "היינו לכתחלה אבל בדיעבד יוצא אפי' בב' נשימות", והביא סיוע לדבריו מהשו"ע לקמן (ס"ז) שכתב "אם טעה בתשר"ת ואחר שתקע ב' שברים טעה והתחיל להריע, אם נזכר מיד יתקע שבר אחר ...", ומבואר דאף שהתחיל להריע והפסיק בין ב' השברים לשבר השלישי ומסתמא הוי יותר מכדי נשימה מ"מ מהני אם נזכר מיד שיתקע השבר השלישי, ומקורו של הט"ז הוא מדברי הרא"ש (סי' י"א) שהוא המקור לדברי השו"ע שהביא למעשה שאירע במגנצא שתקע התוקע פעמים תשר"ת ובשלישי תקע ב' שברים והתחיל להריע והחזירוהו קצת הקהל לראש ומקצת הקהל אמרו לו תקע שבר אחר וסיים וכן נקט הראב"ן וכוותייהו פסק השו"ע [עי' בזה לקמן (ס"ו סק"ג)], ודייק הרא"ש "משמע מדבריו [של הראב"ן] שאי"צ לעשות שלשה שברים בנשימה אחת", ואמנם הרא"ש נקט לדינא כרמב"ן "שצריך לעשותן בנשימה אחת [ולפ"ז] היה צריך לחזור ולתקוע שלשה שברים ויריע", וכתב הק"נ (אות ט') דמבואר ברא"ש דס"ל דאפי' בדיעבד לא יצא אם לא עשה בנשימה אחת, והוסיף שכן משמע בריטב"א בסוכה (נ"ג ב'), מ"מ דיוק הט"ז בשו"ע שהוא דעת הראב"ן מובן היטב וכן סבר המג"א והקדימם בזה הב"ח.

אמנם הגר"א בביאורו (ס"ז) דחה דברי הט"ז והמג"א וכתב "אין מחלוקת בין ראב"ן לרא"ש וזה שכתב כאן אם נזכר מיד כו' ר"ל שלא הפסיק בנשימה", ע"ש עוד

בזה, וגם המאמ"ר (סק"ח) האריך בכל הנ"ל וכתב דכוונת הטור והשו"ע דכתבו מצד אחד לעשות לג' שברים בנשימה אחת ומאידך הביאו לדינא דהראב"ן אין כוונתן כט"ז [דיש חילוק בין לכתחילה ודיעבד] אלא על דרך הגר"א "דהטור והשו"ע כאן קא מיירו בעשה הכל בנשימה אחת וסמכו על מ"ש לעיל ס"ד שהשלשה שברים צריך לעשותם בנשימה אחת וס"ל ז"ל דכיון דשברים ותרועה דתשר"ת חדא מילתא נינהו דבשביל תרועה קא עבדינן לה מה שהפסיק בהתחלת התרועה לאו כלום הוא כיון שעשה הכל בנשימה אחת וגמר השבר השלישי באותה נשימה, ואפשר דס"ל דגם ראב"ן לא מיירי אלא בכי האי גוונא ודלא כמו שהבין הרא"ש בדבריו", והיינו דהרא"ש הבין בדעת הראב"ן דגם במעשה שהיה במגנצא דהחזירוהו הקהל וכו' ס"ל הראב"ן דאף דודאי היה שם הפסק יותר מכדי נשימה לא היה על התוקע לחזור אלא לתקוע שבר נוסף, אבל הגר"א והמאמ"ר ביארו לראב"ן דס"ל דאם לא היו הקהל מפסיקים בתקיעות אלא התוקע מעצמו היה נזכר מיד כל שלא הפסיק יותר מכדי נשימה הו"ל לתקוע שבר נוסף ולא לחזור על הסימן וזהו כוונת הטור והשו"ע ומדוקדק לשונם "אם נזכר מיד יתקע שבר אחר"[מ], וע"ע בענין מעשה דמגנצא לקמן (ס"ו ס"ק ג.א).

והמ"ב (סקט"ז) פסק "וכתבו רוב הפוסקים דזהו [לעשות לשברים בנשימה אחת] לעיכובא אפילו בדיעבד", וציין לב"י, שכנה"ג, מאמ"ר, ק"נ, הגר"א וכן הוא דעת כמה ראשונים ודלא כט"ז והמג"א, וגבי מה שהביא הט"ז ראיה מס"ז ציין שכבר דחו כ"ז הגר"א והמאמ"ר.

וכ"ז גבי שברים ונראה פשוט דה"ה בכ"ז גבי תרועה שיש לעשותה בנשימה אחת ואל"כ פסול אפי' בדיעבד.

ולענין להפסיק בין השברים, כאמור לנוהגים לתקוע שברים ישרים כריטב"א או "טו - או - טו" פשוט דיש להפסיק בין השברים מעט דאל"כ הכל נעשה כקול אחד, אך לגבי הנוהגים לעשות "או - טו" או "טו - או" לא מצאנו מבואר בפוסקים איך לנהוג בזה, והטעם פשוט, דהא מנהג זה חדש הוא יחסית לכל היותר מזמן הגר"ח מבריסק, ושמעתי שיש בעלי תקיעה מפורסמים שתוקעים "או - טו" ברצף אחד בלא הפסקה וסומכים ע"ז שההבדל בין הקולות דיו להראות שיש כאן ג' שברים וכן שמעתי שמורה הגראי"ל שטיינמן לבעל תוקע בגאון יעקב, אמנם

מ. יש רצו לפרש כוונת הגר"א והמאמ"ר דהפסק של כדי נשימה תלוי בנשימה בפועל וכל שלא נשם בפועל אף שהפסיק זמן רב לא מקרי כדי נשימה ובהכי איירי המעשה במגנצא שהבעל תוקע לא נשם בשעה שדנו בקהל מה לעשות, אמנם נראה דא"א לומר כן, דבכל הראשונים והפוסקים מוזכר דלסוברים דבעינן נשימה אחת לא יפסיק בכדי נשימה ולא נזכר כלל דבנשימה בפועל הדבר תלוי ולכך גם אם לא ינשום בפועל אם יעבור שיעור של כדי נשימה לא הוי בנשימה אחת.

הגרח"ק שליט"א מאז שנעשה למקריא בביהכ"נ לדרמן הורה להפריד בין השברים אף שתוקעים שם "או - טו" דאל"כ הוי השבר אחד רצוף וכן תוקע לו בנו בביתו, אמנם כבר הקשו לגרח"ק דבש"ת הוא מורה לעשות בלא הפסקה כלל וכביאורו לדעת החזו"א שנביא לקמן וא"כ אמאי בשברים מורה הוא לעשות הפסקה, דמא שנא זה מזה, ואדרבה בראשונים מבואר דבשברים לכו"ע בעינן לעשות בנשימה אחת [למעט המאירי] משא"כ בש"ת דנחלקו בזה ויש אומרים דבעינן ב' נשימות אבל אין שיטה דבש"ת בעינן הפסק קטן מההפסק בשברים וא"כ דבריו לכאורה סותרים אהדדי וצ"ע, ועכ"פ במועדים וזמנים (אות ט') כתב גם כן להפריד משהו בין השברים כדי שישמע דאין כאן קול אחד משוך מג' קולות אלא ג' שברים, ומאידך במעיני הישועה שנוהגים עפ"י מנהגי גרמניה עושים לשברים בקול שבור שעולה בסופו ומחברים לג' שברים כאחד בלא הפסק כלל, והאריך בזה בספר שרשי מנהג אשכנז.

ג) ההפסק בין שברים תרועה

ג.א) שיטות הראשונים

נחלקו הראשונים גבי ההפסק בין ש"ת, י"א דבעינן לעשותם בנשימה אחת כג' שברים וי"א דחלוק ש"ת משברים ויש לעשותן בב' נשימות.

הרמב"ן (ד"ה ושוב מצאתי) הביא שר"ת בתשובה כתב "שלשה שברים בנשימה אחת עבדינן להו דבמקום תרועה קיימי, אבל שלשה שברים ותרועה דתשר"ת לא מסתברא, דגנוחי ויילולי בחדא נשימה לא עבדי אינשי", והביאוהו גם הר"ן והרא"ש (סי' י') ועוד ראשונים[מא].

אבל הרמב"ן גופא ועוד ראשונים חלקו על ר"ת וס"ל דבעינן לעשות לש"ת בנשימה אחת, ומצינו ב' טעמים בזה, הרמב"ן כתב "דהא תרועה אחת היא ואין ראוי להפסיק בזה, ואע"פ שהן קולות מוחלקים הרי אינם מוחלקים יותר מפשוטה ושברים או תרועה אליבא דרבי יהודה שהוא מצריך לעשותם בנשימה אחת משום דס"ל דמצוה אחת הן והוא הדין בשברים ותרועה לדידן", וכעי"ז הר"ן (י' ב' מדפי הרי"ף) וכן כתב הרא"ש (סי' י') "ושברים ותרועה יש לעשות בנשימה אחת משום דלמא גנוחי גנח וילולי יליל והכל תרועה אחת הן, ואע"פ שאין דרך האדם לגנוח ויליל בנשימה אחת [וכמש"כ ר"ת], מ"מ תרועה היא גנוחי ויליל בעינן שתהא התרועה כאחת בלא הפסק", והוסיף הרא"ש "ואם עשה תקיעה תרועה ותקיעה

מא. ומבואר ברמב"ן דגם לשלשה שברים היה מקום לעשות כ"א מהן בנשימה אחרת [וכשיטה שהובאה במאירי], ומ"מ עבדינן להו בנשימה אחת כי במקום תרועה קאתי, וא"כ צ"ע אמאי בתשר"ת לא קאמר ר"ת דאף דש"ת הם גנוחי ויילולי ואין דרכן לעשותן בנשימה אחת מ"מ כיון דמקום תרועה קיימי אין לעשותן בב' נשימות, ואפשר דגנוחי לחוד הדרך לעשותן בין בנשימה אחת ובין בב' נשימות וע"כ כיון שהשברים במקום תרועה קיימי עבדינן להו בנשימה אחת, אבל מה שאין דרכו בנשימה אחת ודאי שיש לעשותו בב' נשימות.

בנשימה אחת לא יצא מפני שאין כאן לא סוף ולא ראש, ומיהו בירושלמי לא משמע הכי ...", והריטב"א (ד"ה אלא שהרמב"ם) ג"כ ס"ל כרמב"ן אלא דביאר לטעם דבעינן בנשימה אחת באופ"א "דאורחא דאיניש כד מיתרע ביה מילתא לגנוחי וילולי בזה אחר זה בנשימה אחת", ודלא כר"ת דס"ל דהדרך לא לעשותן בנשימה אחת.

ומאידך גיסא המרדכי (סי' תכ"ח) והביאו הב"י גם נקט כר"ת וכתב שכן פירש הראבי"ה (סי' תקמ"ב), וכתב עוד המרדכי "ששמע שאומרים שצריך לעשותם בנשימה אחת שברים ותרועה דהוו חדא תרועה ובפרק החליל (סוכה נג:) אומר [דלמ"ד תר"ת הוי מצוה אחת] דאין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום אם כן לרבנן דמודו מיהא בשברים ותרועה דחדא מילתא צריך בנשימה אחת", ודחה הראיה "ולא נהירא, ורש"י פירש התם בסוכה ולא כלום שלא יפסיק אלא כדי נשימה ר"ל דכדי נשימה מיהא מפסקינן אפילו לרבי יהודה"[מב], וכתב הב"י שכ"כ הג"א (פ"ד סי' י') וכן ס"ל המ"מ (פ"ג ה"ג) בדעת הרמב"ם "וממה שכתב רבינו נמצא מנין התקיעות [של ג"פ תשר"ת, תש"ת, תר"ת] שלשים נראה שהוא סובר שבסימן תשר"ת יכול הוא להפסיק בין השברים לתרועה, רצה לומר שאין חייב לעשותם בנשימה אחת אלא יכול להפסיק ביניהם [ולכך חשיב ד' קולות ולא ג']", אבל ודאי השברים חייב לעשותם בנשימה אחת שהרי תרועה אחת הן שלשתן", וכתב המ"מ שכן דעת הרבה מן המפרשים אבל הרמב"ן חולק ויש לחוש לדבריו [ובפר"ח במים חיים דחה ראית המ"מ ברמב"ם אך מ"מ הביא ראיה ממקום אחר ברמב"ם דס"ל כמש"כ המ"מ].

נמצינו למדים, דדעת הרמב"ן, רש"י לדעת הראבי"ה, ר"ן, רא"ש וכן דעת הרי"ץ גיאות דבעינן לעשות לש"ת בנשימה אחת משום דהוי מצוה אחת וכן ס"ל לריטב"א מהטעם שכך הדרך לגנוח ולילל בזא"ז, ודעת ר"ת, רש"י לדעת המרדכי, מרדכי, הג"א והרמב"ם דמפסקינן בכדי נשימה משום שכן הדרך לגנוח ולילל בזא"ז, והשתא נבוא לברר פרטים שונים בב' השיטות.

ג.ב) הדין בדיעבד לכל שיטה

בדעת ר"ת ודעימיה דבעינן הפסק של נשימה נחלקו הדעות אם כשעשה בנשימה אחת יצא בדיעבד, תרוה"ד (סי' קמ"ב) כתב דדילמא דלא יצא, והוסיף דאף דבירושלמי משמע לכאורה דאם עשה בנשימה אחת יצא, מ"מ כ"ז דוקא בתש"ת ותר"ת אבל בתשר"ת גם לירושלמי י"ל דבעינן ב' נשימות, וע"ע מש"כ להוכיח מהא דהנהיג ר"ת לעשות בברכות תשר"ת לכל סדר וכמשנ"ת לעיל ומה שהביא ראיה מהגמ' בחולין (כ"ו ב') לדבריו ומה שדחה הט"ז (סק"ו) לראיה זו.

מב. ועי' מש"כ לעיל (ס"ק ב.א) בהערה משם הראבי"ה ולדבריו גם לדברי רש"י בעינן הכא בנשימה אחת ע"ש.

אמנם הב"י (ס"ד) כתב דבמ"מ (פ"ג ה"ג) משמע "דאפילו לדברי האומרים דמנין התקיעות הן שלשים [דס"ל כר"ת דעושה לש"ת בב' נשימות], אם רצה לעשות שברים ותרועה בנשימה אחת רשאי, ולא אמרו שהם שלשים אלא לומר שאם רצה להפסיק בין שברים לתרועה הרשות בידו", וסייע לדבריו מהירושלמי, ואח"כ הביא לדברי תרוה"ד דביאר לירושלמי באופ"א וחלק על המ"מ.

והב"ח (אות ח') כתב דגם בדברי ר"ת גופיה משמע דרק לכתחילה בעינן בב' נשימות והסברא בזה "שהרי אין לו שום ראיה מהתלמוד לחזור בדיעבד, וגם נקט שכן יש ללמוד בירושלמי וגם ציין שכן מבואר במ"מ וכן בריב"ש, ולכן סיים ודאי שכן הוא עיקר ודלא כמו שכתב תרוה"ד, אמנם בגר"א נראה דס"ל כתרוה"ד[מג].

ובדעת הסוברים דבעינן נשימה אחת גם מצאנו ב' שיטות, ברמב"ן כתב "ואין ראוי להפסיק בה", ומשמע לכאורה מדנקט לשון "אין ראוי" דבדיעבד כשר בהפסק של נשימה, אך מהמשך דבריו שהובאו גם בר"ן נראה שאין זה מוכרח, ועכ"פ בתרוה"ד (שם) כתב דלשיטה זו אם עשה בב' נשימות פסול, וכן כתבו הריטב"א (ל"ג ב' ד"ה ומ"מ) והריב"ש, והב"ח הוסיף שכן ס"ל רי"ו וכן נקט הב"י, אמנם בב"ח (שם) עצמו כתב "מלשון הרא"ש משמע שאינו אלא לכתחילה", ועל דברי הריב"ש כתב שכן דעת הרי"ץ גיאות, רא"ש רשב"א ור"ן "שלא מצא זה [דבב' נשימות פסול בדיעבד] להדיא בדבריהם אלא לפי דמשמע ליה כך מדבריהם כתב כן, אבל לדידן ודאי יש תשובה דכיון דבתקיעה ובתרועה דשתים הן ד"ת אעפ"כ אמרו בירושלמי דאם עשאן בנפיחה אחת יצא, אם כן הוא הדין לשברים ותרועה דאחת הן ד"ת אם עשאן בב' נפיחות נמי יצא דמאי שנא, ודברי הגאונים הנזכרים [דהצריכו נשימה אחת] אינם אלא לכתחלה".

ג.ג) המנהגים הקדמונים למעשה בשיעור ההפסק

הב"י כתב מעיקרא דכיון דהמ"מ והמרדכי והג"א ס"ל דבעינן ב' נשימות יותר טוב היה לעשות כדבריהם מלעשות בנשימה אחת והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה, אמנם כיון דהרא"ש חולק וס"ל דלא יפסיק ביניהם כלל [אלא יעשה אותו בנשימה אחת] "היה ראוי להנהיג לתקוע תשר"ת שש פעמים הג'

מג. ואפשר דשורש המחלוקת, דתרוה"ד ס"ל דכיון שמפסקינן בכדי נשימה משום שכן הדרך לגנוח ולילל בזא"ז דגינוחי וילולי בנשימה אחת לא עבדי אינשי, נמצא דאם לא יפסיק אין כאן התרועה הנדרשת.

אבל החולקין ס"ל על דרך שכתב הרא"ש לשיטתו, דכיון דהכל תרועה אחת, גם אי נימא דבהפסיק כדי נשימה אין כאן הפסק ודלא כרא"ש [וכן מבואר במרדכי ועוד ראשונים בדעת ר"ת], מ"מ אם עשה בנשימה אחת יצא יד"ח אף שאין דרך בני אדם לגנוחי ולילולי בזא"ז.

פעמים שברים ותרועה בנשימה אחת והג' פעמים בהפסק ביניהם", אמנם כתב דהעולם לא נהגו כן, וביאר הב"י דטעמם דנהגו כרב האי גאון "וכיון דבהאי דשברים ותרועה ליכא היכרא להדיוטות אי עביד להו בנשימה אחת או אי עביד להו בשתי נשימות לא ראו לתקן שום תקנה בשביל כך אלא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד".

ואח"כ כתב הב"י דנראה לו להנהיג לעשות את כולם בנשימה אחת כי בזה יוצא יד"ח לדברי הכל וכמשנ"ת לעיל, וכתב שכן כתב לעשות הריב"ש והוסיף שכן נוהגין בכל המקומות שראה.

אמנם כתב הב"י דתרוה"ד לשיטתו דלמאן דס"ל דבעינן נשימה אחת ואם עשה בב' נשימות לא יצא ולמאן דס"ל דבעינן ב' נשימות אם עשה בנשימה אחת לא יצא כתב "ונראה לצאת ידי חובה אליבא דכולהו במקום שתוקעין שלשים קולות בסדרים [י' בכל סדר], נקל הדבר שיתקע בישיבה[מד] בנשימה אחת ש"ת, ובסדרים בשתי נשימות או איפכא, ובמקום שנהגו לתקוע רק קשר"ק לכל סדר [וכשיטת ר"ת] צריך שיתקע בישיבה ש"ת בנשימה א' ובסדרים בב' נשימות אבל איפכא לא, דכיון דטעמא דרבינו תם שהנהיג לתקוע קשר"ק לכל סדר משום דאית ביה נמי קר"ק וקש"ק ונפיק ממה נפשך ולהפסק לא חיישינן, ואם כן אי עביד ש"ת בנשימה אחת דילמא קר"ק אמת הוא ושברים לאו כלום הוא, ואי הוה מתחיל בשברים באותה נשימה של תרועה לא חשיבה תרועה כלל בכה"ג, ובמקום שנהגו לתקוע בסדרים קשר"ק קש"ק קר"ק [אחד בכל סדר וכמנהג העולם בזמנו] אין נקל כל כך לצאת ידי כולם מ"מ יתקע על שני דרכים בישיבה ובסדרים כדלעיל כיון שאותו מנהג משום דשמא קיימא לן כמאן דאמר (ר"ה לד.) אחד מדברי תורה ושנים מדברי סופרים ולכן תוקעין בענין דסתרן אהדדי ולפי זה בנדון דידן נמי נפיק יד"ח מן התורה לכו"ע".

ולמעשה כתב הב"י "דלדידן דנהיגין לתקוע בסדרים קשר"ק קש"ק קר"ק שיעשה בישיבה ש"ת בנשימה אחת, ובסדרים בשתי נשימות, דכיון דלעשותן בנשימה אחת יצא ידי חובתו לדברי הכל [למעט לפי תרוה"ד בדעת ר"ת] כמו שהוכחתי, הילכך בישיבה שעשה שלש פעמים תשר"ת יעשה בענין זה, וכדי לחוש לדברי בעל תרומת הדשן [בדעת ר"ת] יעשה שבסדרים בשתי נשימות, ודרך זה טוב וישר לצאת ידי הכל וכך ראוי להנהיג".

והב"ח לשיטתו דגם לסוברים דבנשימה אחת יוצא בדיעבד בב' נשימות

מד. והא דנוהגים היום לעמוד בתקיעות דמיושב עי' בנצי"ב בעמק שאלה (פרשת ברכה שאילתא קע"א סק"ב), וכן מש"כ בזה בקיצור הלכות (סק"ט).

כתב "ומנהגינו עכשיו לעשות בב' נשימות ואין לשנות, דהא בדיעבד יצא ידי חובתו בכל ענין לכל הדיעות כמו שכתבתי בסמוך שכן הוא העיקר, ומ"מ אותן שכבר נהגו לתקוע בנשימה אחת לא ישנו".

והדרכי משה כתב "המנהג הפשוט במדינות אלו לעשות הכל בב' נשימות ולא שמעתי מי שעשאן בנשימה אחת", ואפשר דגם הד"מ מודה שהשיטה העיקרית היא כמש"כ הב"י דהיינו לעשות בנשימה אחת אלא דאין מכח זה לשנות מנהג במקום שנהגו כר"ת, ושו"ר שכן נראה מדברי שו"ע הרב (ס"ט) ע"ש, ועכ"פ הוסיף הרמ"א "והאגור כתב שראה קצת תוקעין שעשו בנשימה אחת והרבה פעמים תקעתי ועשיתי אותן בנשימה אחת".

ג.ד) שיעור ההפסק לסוברים דבעינן בנשימה אחת

בראב"ש כתב כאמור גבי תרועה "בעינן שתהא התרועה בלא הפסק", וכן הוסיף גבי תר"ת "ואם עשה תקיעה ותרועה ותקיעה בנשימה אחת לא יצא מפני שאין כאן לא סוף ולא ראש ...", ומשמע דס"ל דנשימה אחת פירושו בלא הפסק כלל בכח אחד, והדברים צ"ע, דהא בגמ' בחולין מבואר דנשימה אחת לא הוי מריע מתוך התקיעה אלא דיש הפסק ביניהם ומסתמא לשון נשימה אחת דכתב הרא"ש הוא לשון הגמ', וביותר צ"ע דברא"ש בתוספותיו בסוכה (נ"ד א') דהבאנו לעיל מבואר דהיכא דבעינן מצוה אחת [דאז עבדינן נשימה אחת] מהני להפסיק כדי נשימה ורק קפדינן שלא יפסיק יותר מכדי נשימה.

ועכ"פ בתרוה"ד בסוף תשובתו (שם) כתב "נראה דבכל זמן שיתקע ש"ת בנשימה אחת יזהר שלא יתקע כמו שרגילין תוקעים לתקוע ש"ת בכח אחד בלתי שום הפסק, דבכה"ג לא מיקרי בנשימה אחת, אלא יפסיק מעט [ובלקט יושר עמ' 126 הוסיף בשם תלמידי תרוה"ד דטעמא "שלא יהא נראה כמריע מתוך השבר"], רק שלא יעשה נשימה בנתים, כך מפרש רש"י שלהי פ"ק דחולין", והביאוהו הב"י, וכ"כ הגר"ז (סק"ט).

ונמצינו למדים דלשיטה זו יש להפסיק מעט בין הש"ת, ומותר להפסיק עד כדי נשימה ולא עד בכלל שלא יפסיק בשיעור של כדי נשימה.

ג.ה) שיעור של כדי נשימה לסוברים דבעינן בב' נשימות

בדעת ר"ת שעושים לש"ת בשתי נשימות יש לדון מה אורך הנשימה בין בש"ת, האם מותר אף נשימה ארוכה או שמא רק בשיעור האויר שנצרך כדי לתקוע לתרועה או דשרינן שיעור נשימה בינונית, וכן יש לדון אי בעינן לנשום בפועל.

האם בעינן לנשום בפועל

הר"ן כתב בדעת הרמב"ן [דס"ל דבעינן בנשימה אחת] "ואם הוסיף שבר אחד ועשאו בנשימה אחרת פסל כל

הסימן", ומשמע מדבריו דלחולקים הסוברים שעושים בב' נשימות מהני גם אם נשם ממש בינתיים, אך אין מבואר דבעינן לנשום בפועל, וכן נראה ללמוד מלשון תרוה"ד שכתב לעושים בנשימה אחת "יפסיק מעט רק שלא יעשה נשימה בנתיים", דלסוברים דעושין ב' נשימות מותר לנשום בנתיים.

ובשו"ע הרב (סק"ח) מצינו יותר מזה שכתב דבעינן לנשום בפועל[מה], דפירש לשיטת ר"ת "לפי שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת אלא מפסיק ביניהם כדי נשימה, דהיינו שעושה נשימה בינתיים, ולפיכך גם התוקע צריך לעשות נשימה בינתיים", וכ"כ במקראי קודש (סי' י"ז אות א') "בתקיעות דמעומד היה עושה שתי נשימות בפועל, היינו שהיה נושם בין השברים לתרועה, [וטעמו] מלבד הטעם שנזכר הוא טעם שיש הפסק בין השברים תרועה בשיעור מדויק של נשימה לא פחות ולא יותר, גם מהטעם שכתבו הראשונים לעשות התשר"ת בשתי נשימות משום דאין אדם גונח ומילל בנשימה אחת, משמע דלא השיעור נשימה הוא העיקר, אלא הנשימה בפועל שכן אדם נושם בפועל בין גניחה ליללה", וציין לשו"ע הרב, וכן הוא דעת הגרי"ז (פניני רבינו הגרי"ז עמ' ס"ח, הלכות חג בחג פי"ב הערה 38), וע"ע בביאור הגר"א (ס"ז) ומש"כ על דבריו לעיל (ס"ק ב.ב), וכן באלף המגן על ספר מטה אפרים (סקי"ז).

ובמועדים וזמנים בקונטרס התקיעות בהערות לדין ז' הביא דכבר מצאנו כשיטה זו בקונטרס "אש דת" (סט"ו עמ' כ"א, הובא גם באלף המגן סקי"ז) דכתב שלדעת ר"ת שאם הבעל תוקע אינו נושם בין הש"ת הוא מבטל בזה מצות עשה, אלא שדחה שם דבריו דדי אם בגוף הקול הנשמע ניכר שיש הפסק בכדי נשימה[מו], ומ"מ לכתחילה ודאי יש לבעל תוקע לנשום משום שכן הוא לכתחילה כמבואר בגר"ז ובלי נשימה אינו כדעבדי אינשי ואינו מקיים המצוה כהלכתה להרבה פוסקים, וכאמור לדברי המקראי קודש כשנושם יש כאן דרך מעשית לדעת שלא הפסיק בכיותר מכדי נשימה, ומיהו אי נימא דבעינן עד שיעור של נשימה בינונית ולא יותר מזה [עי' בסמוך] יש בעצה זו תועלת אם באמת הוא נושם עד שיעור זה.

ומשם הגרי"ש אלישיב (אשרי איש ח"ג פט"ז אות ל"ג) מובא שאין צריך לנשום בפועל ויכול לנהוג כן לכתחילה, וכן כתב בחוט שני (פ"ד סוף אות ד') דלדעת מי שסובר שישהה כדי נשימה, אין צריך

מה. ויש סייעו לזה מדברי השטמ"ק (ערכין י' א' אות ח') משם הרא"ש, ואינו מוכרח.

מו. היה מקום לדון דמחלוקת זו תלויה בסתירה בדעת ר"ת גבי הברכה, דבפסחים (ז' א') הביא הרא"ש בשם ר"ת דמברכים לשמוע קול שופר וש"מ דהשמיעה היא העיקר, אבל ברה"ש כתב הרא"ש (סי' י') דלדעת ר"ת מברך על תקיעת שופר ומשמע דעיקר המצוה היא התקיעה וא"כ תליא באופן התקיעה, ואינו מוכרח, ועכ"פ בשו"ע (סי' תקפ"ה ס"ב) הכריע לברך לשמוע קול שופר.

שינשום בפועל ממש אלא סגי בשיעור של נשימה, ואצל החזו"א לא ראינו שהקפיד לנשום ממש, [ומשמע מדבריו דהחזו"א נהג לעשות ב' נשימות גם כדעת המ"ב ולא רק כפי שיטתו דנשימה אחת היינו מריע מתוך השבר ושתי נשימות היינו מה שנחשב לדעת המ"ב כדי נשימה והיינו שההפסק פחות משיעור של נשימה, וכאמור כבר הבאנו לעיל בקיצור הלכות (ס"ק ט.ב בהערה) שבכולל חזו"א נוהגים לעשות גם בב' נשימות לפי דעת המ"ב].

שיעור הכדי נשימה

נראה לדקדק מדברי הט"ז (סק"ו) שכתב "ואנו אין לנו אלא המנהג שכ' רמ"א כדברי ר"ת, ומ"מ נ"ל דיש ללמוד להתוקע שלא יעשה שום שהיה בין השברים לתרועה ויעשה תכופים כל מה דאפשר אע"פ שיש בהם נשימה אחרת, וראוי שלא יקרא המקרא להתוקע תרועה בסדר תשר"ת אלא ידלג קריאה זו ויעשה כן התוקע מעצמו, ובמקום שלא ירצה לשנות לדלג המקרא קריאת התרועה בסדר תשר"ת, מ"מ התוקע לא ימתין על הקריאה וימהר עצמו בתכיפה [לסוף הקריאה] כל מה דאפשר כנלע"ד", ומבואר מדבריו דשיעור קריאת המילה "תרועה" הוא לערך כשיעור כדי נשימה ולכן על התוקע לתקוע סמוך לסיום ההקראה של המקריא, והמ"ב (סקכ"א) הביא בשם האחרונים [עי' מטה אפרים ועוד] כעין זה בשינוי מעט "טוב שיקרא לפניו המקרא שברים תרועה בפעם אחת, דאם ימתין התוקע עד שיקרא הקורא לפניו תיבת תרועה עלול מאד שיהיה עי"ז הפסק יותר מכדי נשימה", ומשמע קצת דאף מעט יותר משיעור קריאת "תרועה" הוי בכלל כדי נשימה אך אין זה מוכרח, [ודע דיש הנוהגים גם כיום כמנהג שכתבו הט"ז והאחרונים שהביא המ"ב לאפוקי והיינו דמקריאים "תרועה" בין השברים תרועה וכגון בביהכ"נ במעיני הישועה הנוהגים עפ"י מנהג יוצאי גרמניה].

ובמועדים וזמנים כתב מנפשיה דמסתבר לו דבכדי נשימה לא תלוי בשיעור הנדרש לעשיית התרועה אלא נושם האדם כדרכו ואינו חושש [אמנם מסתבר דנשימה ארוכה מהרגיל אינו בכלל זה], והביא כמה סיועים לסברא זו [ובאמת הגע עצמך לשיטת רש"י דשיעור תרועה ג' כוחות בעלמא קשה לומר דהנשימה הנדרשת לעשות תרועה זו חשובה כדי נשימה], אמנם כתב דבמקום שעושין בנשימה אחת נראה דיש להחמיר שלא להפסיק יותר ממשהו, דיש לחוש לחומרא דשיעור כדי נשימה הוא קטן מזה והיינו כשיעור הנדרש כדי לעשות לתרועה שאחר השברים.

ויש לדון בדבריו, דלכאורה מדסתמו בזה הפוסקים ולא כתבו לשיעור הכדי נשימה נראה דודאי הפסק של עד כדי נשימה בינונית לא מקרי יותר מכדי נשימה, וכאמור עכ"פ יזהר שלא יעבור שיעור קריאת המילה "תרועה", ועוד כתב שם (הערה ד') דבספר אש דת (תחילת ס"ג, עמ' ח') שיער בעצמו כמה פעמים השיעור של כדי נשימה והא כששה כוחות או יותר,

אך כתב עליו דלדעתו זה הרבה יותר מהצורך.

ובחוט שני (פ"ד סוף את ד') כתב "לענין כדי נשימה שיש חילוקים גדולים בדרך נשימות בני אדם, י"ל דיותר מכדי נשימה הוי רק כשיעור הגדול של הנשימות, והפסק כדי נשימה סגי בנשימה קצרה, ובזה מיושב דברי המ"ב שיש כדי נשימה ויותר מכדי נשימה ..., ומ"מ יותר קפידא הוא שלא יהא יותר מכדי נשימה מאשר שיהא הפסק כדי נשימה, ועל כן ממעטין בהפסק כדי נשימה", ובמקראי קודש (סי' כ"א אות א') כאמור כתב שינשום בפועל בין השברים תרועה אך לא כתב לאורך הנשימה.

ושמעתי שמרן הגראי"ל שטיינמן והגרי"ג אידלשטיין ס"ל דכל שנושם נשימה בפועל אפי' נשימה קצרה בין השברים והתרועה הוי בכלל ב' נשימות ואפי' דהוי הפסק קצר מאוד, ולכן מורה הגראי"ל שטיינמן לתוקע שינשום בין השברים תרועה ויעשה נשימה קצרה ככל האפשר ויריע כדי שלא יהיה חשש שימתין יותר מכדי נשימה, שאין אנו יודעים לשער היטב כמה היא, והגרי"ג אידלשטיין לא מקפיד לעשות נשימה קצרה ככל האפשר, אך למעשה עושה נשימה קצרה בלבד, וכן מובא שהגרי"ז מבריסק (פניני רבינו הגרי"ז עמ' ס"ח) הורה לנשום נשימה קצרה בין השברים תרועה, וכן ראיתי שכתבו בשם הג"ר מאיר הלוי שאמר שכן נהג זקנו הגר"ח וכן הגר"ח פינשטיין אמר שכן נוהגים בבריסק, וכן אמר הרה"ג ר' נחום דיאמנט משם הגה"צ ר' אליהו לופיאן וכן בשם הגרש"ז אוירבך[מז], ולפי דבריהם אין כמעט היכר לשומע בין נשימה אחת לב' נשימות [עי' לעיל (ס"ק ג.ג) מש"כ משם הב"י], ולכאורה צריך לומר לפ"ז דמה שכתב ר"ת דאין לעשות בנשימה אחת כי אין דרך הגונחים ואח"כ מיילל לעשות כן בלא הפסקה, היינו דוקא בלא נשימה כלל אבל אם נשם אפי' נשימה קצרה הוי בכלל הדרך לגנוח ולילל, ומה שנלמד מדברי הט"ז והמ"ב בשם האחרונים דכדי נשימה היינו כשיעור אמירת "תרועה", היינו היכא דלא נשם, אבל אם נשם מהני בכל נשימה להבדיל בין הש"ת, ולפ"ז מי שאינו נושם בפועל בודאי יש לו להפסיק בין השברים והתרועה בכדי שיעור אמירת "תרועה" ובלא זה יש לחוש שלא יצא ידי הסוברים דבעינן ב' נשימות דוקא, ולכאורה נראה דגם מי שנושם באמצע בפועל יש מקום לומר שימתין עד כדי

מז. ושמעתי מבעל תוקע ותיק שאמר לו אחד מגדולי פוסקי זמנינו זצ"ל שעדיף שלא לנשום כלל אלא יפסיק הפסק קצר מאוד ויריע, וטעמו שמא אם ינשום בפועל תהיה הנשימה ארוכה מהשיעור הכדי נשימה שמותר. אמנם אמר לי הבעל תוקע הנ"ל, שבבדיקה ממוחשבת שעשה, נתברר שאם הוא מפסיק זמן קצר בלא נשימה, אין ההפסק קבוע ונע בין 0.2 ל- 0.6 שניה לערך, אך אם הוא נושם נשימה קצרה ומריע, זמן ההפסק קבוע והוא כ- 0.2 שניה, ולפ"ז עדיף לנשום נשימה קצרה.

שיעור זמן זה, ומ"מ כאמור הפוסקים שהבאנו לעיל לא חששו לזה.

ג.1) דברי השו"ע והפוסקים

השו"ע (ס"ד) כתב "ג' שברים ותרועה דתשר"ת י"א [ר"ת ודעימיה] שאינו צריך לעשותם בנשימה אחת, והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה, וי"א [הרמב"ן ודעימיה] שצריך לעשותם בנשימה אחת, וירא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת ובתקיעות דמעומד יעשה בב' נשימות", והרמ"א כתב כדבריו בד"מ "והמנהג הפשוט לעשות הכל בב' נשימות, ואין לשנות".

וכתב המ"ב (סקי"ז) לסברת ר"ת "דגנוחי וילולי לא עבדי אינשי בנשימה אחת", ומ"מ הביא דהב"י והב"ח כתבו "דבדיעבד גם לדעה זו אם עשה בנשימה אחת יצא אלא דלכתחלה ס"ל דאין נכון לעשותם בנשימה אחת", ובדעת הרמב"ן ודעימיה כתב המ"ב (סקי"ח) דטעמם דהוי מצוה אחת, והוסיף בשם הריב"ש וב"י דלדעה זו "אפילו בדיעבד אם עשה כן [בשתי נשימות] מחזירין אותו", והביא לדברי תרוה"ד והב"י "ומ"מ לא יתקע ש"ת בכח אחד בלתי שום הפסק דבכה"ג לא מיקרי נשימה אחת אלא יפסיק מעט רק שלא יהיה בכדי נשימה בינתיים".

וגבי המנהג שכתב השו"ע כתב המ"ב (סקי"ט) ובשעה"צ דבמקומות שנוהגין כר"ת והיינו לתקוע בתפילה רק תשר"ת למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות לא יעשו איפכא וכמבואר בתרוה"ד שהביא הב"י ודלא כט"ז שדחה דבריו, ובמקומות שנוהגין לתקוע בכל סדר י' קולות והיינו תשר"ת תש"ת ותר"ת יכול לעשות ג"כ להיפך, דבמיושב בשתי נשימות ובמעומד בנשימה אחת, ועי' הערה[מח].

וגבי המנהג שכתב הרמ"א הביא המ"ב (סק"כ) לדברי הד"מ בשם האגור

מח. עי' בשו"ת התעוררות בתשובה (ח"ג סי' שצ"א), מקראי קודש (ימים נוראים סי' כ"א), שפ"א (ל"ג ב' ד"ה מי), קונטרס סדר התקיעות עפ"י הגר"י עדס שכתבו שנחלקו הראשונים באיזה סדר תקיעות יוצאין יד"ח מדינא, תקיעות דמיושב או תקיעות דמעומד, ויש נקטו דאע"ג דיוצאין יד"ח בתקיעות דמיושב מ"מ התקיעות דמעומד הם עיקר [וצ"ב לאיזה ענין הם עיקר], ובמג"א וכן במ"ב מצינו שבחלק מהמקומות כתבו דבתקיעות דמיושב יוצאים יד"ח ובחלק מהמקומות שבמעומד יוצאים יד"ח, ויש במחלוקת זו כמה נפק"מ, וכגון לענין דידן היכן לתקוע בנשימה אחת שהיא השיטה העיקרית לדינא כמבואר בב"י, [ושמעתי שהגרי"ז הסתפק בזה והיו שנים שהורה לעשות בנשימה אחת בתקיעות דמיושב והיו שנים שהורה לעשות כן בתקיעות דמעומד], וכמובן יש בזה נפק"מ נוספות, וכגון באיזה תקיעות לכוון לצאת בהם יד"ח, וכן מי שיכול לשמוע רק לתקיעות דמיושב או רק לתקיעות דמעומד [וכגון נשים וכיו"ב], איזה תקיעות עדיף שישמע, [ומיהו למנהגנו לתקוע במיושב בנשימה אחת ובמעומד בבב' נשימות, גם אי נימא דמעיקר הדין התקיעות דמעומד עיקר, מ"מ כיון דנשימה אחת היא העיקר לדינא וכמשנ"ת א"כ יש לומר דמחמת זה יש להעדיף התקיעות דמיושב], ובמקראי קודש (הרירי קודש הערה 7) כתב עוד נפק"מ בזה, ועי' מש"כ בזה בקיצור הלכות (ס"ק ה.ג, סק"ט), וכיון שהאריכו בזה המחברים הנ"ל ועוד מחברים בני זמנינו בחרתי לקצר בזה.

שבמקומות שנוהגין לעשות בנשימה אחת ג"כ לא ישנו ממנהגם, והוסיף דאפי' לפי מנהגנו אם עשה בנשימה אחת יצא, ועוד כתב דיזהר העושה בשתי נשימות שלא יפסיק יותר מכדי נשימה, ובשעה"צ (אות י"ח) כתב "בחיי אדם השמיט מה שכתב הרמ"א דהמנהג הפשוט לעשות הכל בשתי נשימות[מט], דבאמת הכרעת השולחן ערוך טובה מאד, דבזה אנו יוצאין ידי כל הדעות, וגם דדעת הבית יוסף דאפילו לדעת ר"ת אם עשאן בנשימה אחת יצא, ואם כן אם נעשה בנשימה אחת יותר טוב לצאת ידי הדין".

וכמובן דנפק"מ בכ"ז גם למי שתוקע לחולה וכיו"ב דמקצר ותוקע רק י' קולות או שלשים, דעדיף דיתקע בנשימה אחת שהיא השיטה העיקרית לדינא אלא אם הוא במקום שנהגו בב' נשימות, ועוד יש לדון לנוהגים כשו"ע דאם תקע בתקיעות דמעומד בנשימה אחת ולא בב' נשימות אם יש להחזירו או שמא זה רק דין לכתחילה משום דירא שמים יצא את כולם אך בדיעבד אין להחזירו.

ג.ז) שיטת האבני נזר והחזו"א

האבנ"ז (סי' תמ"ג סק"ה) כתב דלענ"ד הדין בתשר"ת לפוסקים דבעינן בנשימה אחת הוא דאין להפסיק כלל ביניהם ודלא כדברי תרוה"ד והב"י, וכ"כ אח"כ (סי' תמ"ד סקי"ח) ע"ש, ובשיטת ר"ת נקט דיפסיק בכדי נשימה, ולמעשה נקט מתחילה (סי' תמ"ג) שהיא תשובה מצעירותו כמבואר שם לנהוג לתקוע בנשימה אחת, אבל אח"כ (סי' תמ"ד סקי"ז) כתב לנהוג כרמ"א והוסיף דמי שרוצה לצאת ידי האומרים בנשימה אחת יעשה כן בתקיעות דמעומד שיהיה הברכה על התקיעות בשתי נשימות ולא יהיה חשש ברכה לבטלה, ע"ש מה שעוד האריך בכ"ז.

והחזו"א (סי' קל"ו) כתב גבי נשימה אחת ג"כ על דרך האבנ"ז ותמה על המ"ב דכתב להפסיק עד כדי פחות מכדי נשימה אלא "דאין להפסיק ביניהם כלל ... ר"ל מריע מתוך השבר ואפי' פחות מכדי נשימה לא יפסיק", וגבי ב' נשימות חידש החזו"א דבר שלא מצינו בפוסקים דהכוונה להפסק פחות מכדי נשימה, ולכן כתב למעשה "תקיעות דמיושב בכח אחד ושל מעומד בב' כחות בהפסק פחות מכדי נשימה"[נ].

ומפורסם שנחלקו הנוהגים כחזו"א אם כוונתו דבנשימה אחת מריע מתוך השבר כפשוטו[נא] וא"כ מקצר מעט את השבר האחרון הסמוך לתרועה [ולנוהגים כן יש

מט. ובשו"ע הרב (ס"ט) כתב דדברי הרמ"א איירי רק במקום שנהגו לעשות כר"ת דבזה אין לשנות מפני המחלוקת, אם במקום שאין מנהג יש לנהוג כשו"ע.

נ. ובתקיעות שלאחר התפילה כתב בשונה הלכות (סי' תק"צ אות ו') שנהג החזו"א לעשות מקצתן בהפסק של פחות מכדי נשימה ומקצתן בלא הפסק כלל.

נא. עי' בשונה הלכות (סי' תק"צ סוף אות ו').

העושים ג' שברים ויש העושים ד' שברים ומריעים מתוך השבר הרביעי], או שמסיים את השבר האחרון ומקפיד שיהיה ניכר סיומו ולאחר מכן מתחיל מיד התרועה[נב], וכיון שהאריכו בכ"ז בני זמנינו לכן נקצר בזה, [ועכ"פ דו"ק דלשיטה זו החילוק בין נשימה אחת לב' נשימות הוא מוגדר וברור, אך למחלקים דנשימה אחת הוי עד כדי שיעור נשימה וב' נשימות צריך הפסק בכדי נשימה [לכתחילה וי"א דהוי לעיכובא], אין השיעור של כדי נשימה ברור בדיוק [עי' מש"כ לעיל (ס"ק ג.ג) משם הב"י] וקשה ליזהר בזה ולצאת יד"ח אלא אי נימא שכל שנושם באמצע הוי בכדי נשימה בין בנשימה קצרה ובין בארוכה וכמשנ"ת לעיל [(ס"ק ג.ה)].

ו. טעויות בסדר התקיעות

מצינו בראשונים ובפוסקים כמה מקרים שהתוקע טעה והוסיף קולות כשרים או פסולים בין הקולות שנדרש היה לתקוע או שהחסיר קול, וכן שלא טעה כלל אלא התחיל לתקוע לקול שהיה צריך ולא עלה בידו לתקוע הקול כראוי, חלקם של המקרים חשובים כהפסק וצריך לחזור על כל הסימן וחלקם אינן חשובים כהפסק.

א) הוספת קול נוסף לשם מצוה ובמתעסק

נתבאר לעיל דאמרינן בגמ' (ל"ד א') דר' אבהו התקין לתקוע תשר"ת, ומתקיף לה רב עוירא "דלמא ילולי הוה וקא מפסיק שלשה שברים בין תרועה לתקיעה [ראשונה ואין כאן פשוטה לפניה]", וכעי"ז התקיף לה רבינא "ודלמא גנוחי הוה וקא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה [אחרונה ואין כאן פשוטה אחריה][נג]", והקשו הר"ן (י' ב' ד"ה מתקיף) ועוד ראשונים והביא כ"ז הב"י (ס"ח) "ואם תאמר כי מפסקי מאי הוי והא תניא (ל"ד:) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא", ובתירוץ הקושיא מצינו כמה דרכים בראשונים ונפק"מ ביניהן בענין האם קול כשר לשם מצוה מפסיק בין הקולות.

א.א) שיטת ר"ת דקול לשם מצוה אינו מפסיק בדיעבד

הר"ן הביא לתרץ בשם ר"ת בשני דרכים "דהכי פרכינן, כיון דרבי אבהו חייש לכולהו ומכניף לכולהו מנהגי, הוה ליה למיחש נמי לרבי יהודה (סוכה נג:) דאמר אין בין תקיעה לתרועה [ולא]

נב. עי' בספר אמרי יושר (יו"ד ליקוטים סי' ל"ד עמ' קסב, קסג), דינים והנהגות להגר"מ גריינמן (או"ח פ"כ אות ב' בסוגרים), אורחות רבינו (ח"ב עמ' קפ"ד), חוט שני (פ"ד ס"ג סק"ד ד"ה והפירוש, עמ' ע"ב), יעננו בקול להגר"ש דבליצקי, וכן נהג הגר"י שפירא זצ"ל בהיותו מקריא בביהכ"נ לדרמן.

נג. ותרצינן דהדר עביד [לאחר התשר"ת] תש"ת ותר"ת, וכבר נתבאר לעיל (ס"ב) אמאי התקין ר' אבהו באופן זה.

כלום, ועוד דלרבנן נמי נהי דשמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא בדיעבד אבל לכתחלה ודאי משמע שאינו רשאי להפסיק", וכבר הבאנו לעיל (ס"ב ס"ק ב.ב אות ג') דר"ת לשיטתו נהג בתקיעות דמעומד על סדר הברכות בתפילה לתקוע תשר"ת לכל אחת מהברכות ולא חש להפסק בתקיעות אלו, ע"ש בביאור הדברים.

והק' הריטב"א (ד"ה ולא נהירא) על תירוצו הראשון של ר"ת "חדא דודאי מאי דאקשי תלמודא לר' אבהו מהפסקה לרבנן ולא לר' יהודה דלית הלכתא כוותיה, דעד כאן לא חייש ר' אבהו לכנופי מנהגי אלא בתרועה דלא פסיקא ליה מילתא היכי הויא כהלכתא, אבל לר' יהודה דהוי יחידאה ולית הלכתא כוותיה לא חייש כלל", וסייע לזה מהגמ' בפסחים דאין דרך האמוראים לחוש לדברי היחיד שאין הלכה כמותו, ועוד הק' "דאי לר' יהודה פרכינן לא הוי נקיט לה תלמודא סתמא, ועוד דהא סוגיין כולה דלא כר' יהודה [מ]דהוו ט' תקיעות ולר' יהודה אינם אלא ג' [דהא ס"ל דתר"ת הוי מצוה אחת ואין כאן אלא תקיעה אחת ובסה"כ כשתוקע ג"פ תר"ת איכא ג' ולא ט']", וכעי"ז הק' גם הרמב"ן במלחמות ובחידושיו.

א.ב) שיטת הרמב"ן והריטב"א דקול לשם מצוה מפסיק

הרמב"ן והביאו הר"ן (שם) כתב דהגמ' אליבא דרבנן מקשינן וטעמא "דלרבנן נמי אי מפסקי שברים או יבבות בין תקיעה לתרועה לא יצא, דנהי דאם הפסיק ביניהם יצא, אפילו הכי אם תקע ביניהם לא יצא, דאנן פשוטה לפניה ולאחריה בעינן וליכא, דהא תקע ביניהן תקיעה אחרת לשם מצוה [ועי' לקמן גבי תקיעה שלא לשם מצוה]", והביא הרמב"ן לזה ראיה "מדתניא בתוספתא (ר"ה פ"ב הי"ב) תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת כלומר תקיעה אחרונה בלבד", וכעי"ז כתב הריטב"א, וכבר הבאנו לעיל (ס"ה ס"ק ב.א) דכתב הר"ן דלמה דבעינן לעשות השברים והיבבות כולן בנשימה אחת "ואם הוסיף שבר אחד ועשהו בנשימה אחרת לדברי הרמב"ן ז"ל פסול כל הסימן [משא"כ אם הפסיק רק בין השברים פסולים רק השברים], דכיון שהפרידו לעצמו אינו מן השברים והפסיק בין שברים לתרועה [לתקיעה - הגהות הב"ח]", ומבואר דאפי' הפסיק בשבר אחד לא יצא, וכבר הבאנו לעיל דלשיטה זו תוקעין בתקיעות דמעומד על סדר התפילה תשר"ת למלכויות ותש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות ולא חיישינן להפסק, ע"ש בביאור הדברים.

והק' הרשב"א (ד"ה ודילמא) "יש קצת תמה לדבריו [של הרמב"ן], השתא הפסיק בה תקיעות שיר או של נביחות ובדברים ומלאכות לא הפסיד ויצא ותקיעה אחת בינתים הפסיד ולא יצא", ותירץ "ושמא טעמא דזו שהיא לשם מצוה חשיבה לאפסוקי, אינך מילי כולהו דלאו למצות תקיעה לא, וכדאמרינן בעלמא (זבחים ג' ב') דבת מינה מחריב בה דלאו בת מינה לא

מחריב בה", וע"ע בזה במאירי בחבור התשובה וברדב"ז (ח"ד סי' אלף ק"ג).

א.ג) שיטת הרשב"א

הרשב"א והביאו הר"ן (שם) כתב לדחות ראית הרמב"ן מהתוספתא "ונראה לי יותר גרסת הספרים דגרסינן בההיא תוספתא, תקע והריע ותקע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת, ונראה לי פירושו שלאחר שתקע באחרונה לתר"ת ראשון חזר והריע וחשב שתעלה לו אותה תקיעה משום פשוטה שלאחר תר"ת ראשון ומשום פשוטה שלפני תר"ת השני ... ומשו"ה קאמר אין בידו אלא אחת דהיינו לפשוטה שלאחר תר"ת הראשון ...", [וע"ע מש"כ בענין זה הרמב"ן בריש כ"ז א'].

מיהו למעשה נקט הרשב"א דיש לחוש ולהחמיר כרמב"ן, וכן המ"מ (פ"ג ה"ד) כתב שדברי הרמב"ן עיקר ושכן נראה מדברי הרמב"ם, והוסיף הב"י דגם ברא"ש מבואר כדברי הרמב"ן והכי נקטינן.

א.ד) מחלוקת בדעת הרמב"ן בהוספת קול נוסף כמתעסק

הרמב"ן כאמור כתב דהוספת קול לשם מצוה הוי הפסק, ולענין אם תקע כמתעסק נחלקו הפוסקים איך ס"ל בזה, הטור (שם) למד בדעת הרמב"ן דגם בתוקע כמתעסק הוי הפסק בין הקולות, וכן הוא ברמב"ן בדרשות, אמנם המג"א (סק"י) כתב "אבל בר"ן איתא דלא נחלק הרמב"ן אלא בתוקע לשם מצוה בנתים, אבל במתעסק למה יפסל, דלא יהא אלא שעשה מלאכה בנתים דהא קי"ל שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא, אטו מיירי שישב כל היום ולא דיבר בנתיים או שלא שמע קול אחר מאדם או בהמה בנתיים, והאי נמי כיון דקי"ל מתעסק לא יצא הו"ל כאלו שמע קול אחר, וכן משמע בחולין ריש דף ל"ב ואע"פ שהסיח דעתו בנתיים יצא [עי' במחצה"ש בביאור הראיה], וכ"כ רי"ו", ולכן נקט למעשה "נ"ל להקל בזה מאחר דיש גדולי פוסקים [ר"ת ודעימיה] דבכל ענין יצא כמ"ש הר"ן", וכן הוא פשטות הרשב"א דהבאנו לעיל (ס"ק א.ב), והפמ"ג הוסיף "ואפשר אף למ"ד מצוות אין צריך כוונה נמי מתעסק לא הוי הפסק".

א.ה) דברי השו"ע והפוסקים

השו"ע (ס"ח) פסק כרמב"ן ונקט דהוספת קול בין לשם מצוה ובין כמתעסק הוי הפסק, והביא כמה מקרים של הפסקים כמבואר בטור" [א] אם הפסיק בתרועה בין תקיעה לשברים, [ב] או שהפסיק בשברים בין תרועה לתקיעה, [ג] וכן אם הריע ב' תרועות זו אחר זו, [ד] או שתקע אחר התרועה תקיעה כמתעסק שלא לשם תקיעה והפסיק בה בין תרועה לתקיעה, [ה] או לאחר שתקע שלשה שברים שתק והפסיק ואח"כ תקע שברים אחרים ואפילו שבר אחד, בכל אלו הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה".

ובענין מה שנקט השו"ע דבין שהוסיף קול לשם מצוה ובין כמתעסק הוי הפסק כתב המ"ב (סקל"ג) "ומ"א מצדד דיש להקל בזה דמתעסק לא חשיב תקיעה כלל והו"ל כאלו שמע קול אחר בנתיים דלא חשיב

הפסק עי"ז", ובבה"ל (ד"ה כמתעסק) כתב "ומ"מ לכתחילה בודאי טוב לחוש לדעת המחבר, וע"כ צריך ליזהר במקום שבתי כנסיות תכופין זה אצל זה שלא יתקעו בבהכ"נ אחת עד שיגמרו באחרת, דאל"כ לא ישמעו על הסדר, דאף שאין מתכוין לשמוע לשם מצוה ואין ברצונו כלל לשמוע מ"מ לדעת המחבר אפילו שמע כמתעסק הפסיד התקיעות ששמע [ח"א]".

וגבי המקרים שהביא השו"ע דעשה הפסק בין התקיעות כתב המ"ב: **א' "הפסיק בתרועה בין תקיעה לשברים":** כתב המ"ב (סק"ל) "היינו בתש"ת הכניס תרועה קודם שברים, וה"ה אם הכניסו אחר שברים ואפילו אם לא גמר התרועה וכנ"ל, וכן בתשר"ת אם עשה התרועה קודם השברים הפסיד בזה גם תקיעה ראשונה", ועי' גם משנ"כ בזה בבה"ל (סי' תרפ"ח ס"ב ד"ה ויש אומרים), אמנם כתב המ"ב "ויש מאחרונים [עי' א"ר ס"ז אות י"ז] שמקילין בתשר"ת וס"ל דכיון שתרועה שייכא בזה הסדר אלא שהקדימה א"צ לחזור לתקיעה ראשונה אלא גומר שברים תרועה כדרכו תמיד ודיו", ויסוד ההיתר יתבאר לקמן (סק"ג) בביאור מעשה דמגנצא, אמנם אם עשה מתחלה שברים תרועה כדין ואח"כ הכניס שברים קודם התקיעה האחרונה פסול כבסמוך.

ב' "הפסיק בשברים בין תרועה לתקיעה": כתב המ"ב (סקל"א) "היינו ג"כ בתר"ת הכניס שברים אחר תרועה וה"ה אם הכניסו קודם תרועה, ובכל זה אפילו לא גמר את השברים וכנ"ל", וכתב בבה"ל (ד"ה או) דזוהי שיטת הט"ז דקאי רק אתר"ת אבל "ושארי אחרונים כתבו דהדין קאי גם אתשר"ת וכגון שעשה שברים אחר התרועה דהפסיד גם התקיעה ראשונה דכיון שעשה מתחלה השברים תרועה כדין שוב הוי הפסק ע"י השברים". ויש לדון אם עשה לשברים קודם לש"ת והפסיק בין השברים לש"ת יותר מכדי נשימה, האם הדין בזה כמו בעשה תרועה קודם לש"ת דנתבאר באות א' די"א שהפסיד בזה גם תקיעה ראשונה ויש מקילין, או דבכה"ג גם המקילין שם יודו שהפסיד בזה גם תקיעה ראשונה, ויש בזה צדדים לכאן ולכאן ויותר נראה להחמיר בזה.

והוסיף המ"ב "ויש מקומות שדרכן לסיים בסוף תרועה בקול ארוך, ועיין בפמ"ג בסק"ב שמפקפק בזה דאולי נחשב זה לשברים[נד], וכן [הוסיף במ"ב] יש מבעלי התקיעה שאינם מומחים במלאכה זו וכשעושין תרועה מתחילין בו בקול ארוך ונראה התחלתו כעין שברים, גם זה לאו שפיר עבדי", ואין מבואר להדיא במ"ב אם בכה"ג פסול אף בדיעבד או לא, אך נראה לדקדק מלשון הפמ"ג "שמפקפק בזה" דכשר בדיעבד [אם דרכו לסיים בסוף התרועה בקול ארוך], וכן גבי מה שהוסיף המ"ב [שמתחיל בקול ארוך]

נד. ומבואר דנקט דשבר הוי קול ישר ופשוט, וכן הוא בדבריו בסמוך ודלא כרמב"ן דהוי קול שבור.

נראה קצת מלשון המ"ב דפסול רק לכתחילה, ועכ"פ מבואר דלא דמי לנתקל שיתבאר לקמן דכשר, ואפשר דטעמא משום דהכא דרכו לתקוע שלא כדין וטועה הוא דגם בכה"ג כשר ולא מקרי נתקל שהוציא בנוסף לתקיעה קול נוסף בטעות וחוזר ותוקע כדין, ואי נימא דכשר בדיעבד צ"ל דלא דמי להפסיק בשברים בין תרועה לתקיעה [אף שהקול הארוך היה לכה"פ שבר לשיטת רש"י] משום דלא תוקע הקול הארוך כלל משום שבר אלא משום תרועה וטועה וחושב דגם בכה"ג התרועה כשרה ולכך אפשר דכשר בדיעבד, משא"כ כשמתכוין לתקוע שבר אלא שטועה ועושהו שלא במקומו דפוסל לכל הסימן, והיינו דיש חילוק בין טעות בצורת הקול לטעות בהוספת קול שלא במקומו, ועדיין יש לעיין בזה.

ג' "הריע ב' תרועות זא"ז": כתב המ"ב (סקל"ב) "דאף ששתיהם מענינא, מ"מ כיון שכבר גמר אחת בכשרות תו השניה הויא הפסק, ודוקא כשהפסיק ביניהם, דאם עשאן בנשימה אחת הויא כתרועה אריכתא, וכדלקמיה לענין שברים".

וכ"ז בבב' תרועות של ט' כוחות זא"ז, ואם רצה לעשות תרועה של ט' טרומיטין ונתקל ועשה שלשה טרומיטין שלשיטת רש"י הוי תרועה, ואח"כ חזר ותקע מחדש תשעה טרומיטין, מצינו בזה במקראי קודש (סי' י"ח) שהביא דבחיי אדם (כלל קמ"ב אות י"ב) כתב דבכגון זה יש לחוש לדעת רש"י דיצא בג' כוחות והו"ל כתקע ב' תרועות והפסיד גם תקיעה ראשונה, אולם המהרש"ם (דעת תורה) חולק עליו וס"ל דכיון שרצה מתחילה לעשות ט' כוחות [טרומיטין], הרי לא נתכוין לצאת בשלש כוחות וא"כ לא יצא כלום גם לשיטת רש"י דהא קי"ל דצריך כוונה [ונמצא דהוי כדין נתקל דכשר ועי' בזה בסמוך (סק"ב)], וכ"ז רק ביום הראשון, אבל ביום השני כיון דבדרבנן אי"צ כוונה שוב צריך לחזור, והמקראי קודש נקט דבכה"ג חשיב נתכוין לצאת יד"ח כיון שהרי בכל כוח מתכוין לצאת ידי חובה, ואע"פ שלא נתכוין לצאת את כל התרועה בשלש כוחות אלו, מ"מ כיון שנתכוין לצאת בהן עכ"פ חלק מהתרועה, נחשב כמתכוין לצאת לענין מצוה צריכה כוונה ושפיר יצא יד"ח בתרועה הראשונה לשיטת רש"י ולכן הדין כחיי"א, וע"ע מש"כ בזה במנחת יצחק (ח"ז סי' ל"ח אות א') ובלוח ארץ ישראל לגרי"מ טקוצ'ינסקי.

ד' "לאחר שתקע ג' שברים שתק והפסיק בנתיים ואח"כ תקע שברים אחרים ואפי' שבר אחד": כתב המ"ב (סקל"ד) "היינו שהיה בשתי נשימות, דאם היה בנשימה אחת נחשב כאחת וכשר דהרי יכול להוסיף כמה שברים כדלעיל בס"ג [וכמבואר כ"ז ברמב"ן והביאוהו הר"ן והב"י]".

והוסיף המ"ב "וה"ה אם התחיל לתקוע ואין הקול עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית נחשבת הכל לתקיעה אחת [אחרונים]", והיינו דין נתקל דכשר, ועי' מה שהארכנו בכ"ז בסמוך (סק"ב).

וסיים המ"ב (סקל"ה) "ואם כבר תקע גם תקיעה אחרונה אותה תקיעה עולה לו במקום תקיעה ראשונה וגומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שעומד בסימן אחר כגון שעומד בתש"ת ונזכר שטעה בתשר"ת, גומר כל הסימן ואח"כ חוזר ותוקע תשר"ת פעם אחת, ואע"ג שהפסיק באמצע הסימן דתשר"ת בקולות אחרות, אין בכך כלום כיון שבכל בבא בפנ"ע לא היה הפסק בקולות אחרות, ודע עוד דבכל זה אפילו תקע בתקיעות דמיושב צריך לחזור ולא נאמר דנסמוך על תקיעות דמעומד דכיון שבירך על אלו צריך לעשותן כהוגן, וגם בתקיעות דמעומד צריך לחזור דהם עיקר, אבל אם טעה בתקיעות שאחר התפלה אין בכך כלום [מ"א וש"א][נה]".

וע"ע בסי' תקפ"ח ס"ב.

ב) בענין נתקל ואין הקול עולה יפה

ב.א) דברי הרא"ש בנתקל בתקיעה בתרא

הרא"ש (סי' י"א) לאחר שהביא למעשה דמגנצא שנביא לקמן (סק"ג) כתב "ופעמים רבות שהתוקע מתחיל לתקוע ואין הקול עולה לו יפה ופוסק ומתחיל לתקוע או להריע ולא מיפסיל בשביל שהפסיק בקול קצר שהשמיע בשופר, דלא מקרי הפסק כיון שאין זה קול אחר כיון שהוא מעין התקיעה או התרועה אלא שלא היה כשיעור", והביאו הטור (סי' תק"צ סק"ז).

ומבואר ברא"ש, דאם בתקיעה בתרא של הסימן [דבזה איירי הרא"ש כמבואר שם בדבריו] התחיל לתקוע ואין הקול עולה לו יפה ואח"כ התחיל לתקוע מחדש, בין אם הפסיק בנשימה בנתיים [דומיא במעשה דמגנצא דאיירי ביה הרא"ש קודם לכן] וכ"ש אם לא הפסיק אלא עשה הכל בנשימה אחת, לא הוי הקול שלא עלה יפה כהפסק וכשר [וכעי"ז גבי נתקל בתרועה באמצע הסימן]. ומדוקדק ברא"ש, דכ"ז דוקא אם הקול הקצר הוא כעין התקיעה [או אם נתקל בתרועה הוי כעין התרועה וכנ"ל גבי שברים] אלא שלא היה כשיעור, אבל אם הפסיק בקול אחר [וכגון שנתקל בתקיעה ועשה כעין שבר בקול שבור[נו]] הוי הפסק וצריך לחזור לתחילת הסימן.

והשתא יש לנו לדון מה נכלל בכלל קול קצר שהוא מעין התקיעה אלא שלא היה כשיעור, ונראה לומר בזה, דהמדקדק בדברי הרא"ש הללו ובמש"כ גבי מעשה דמגנצא שנביא בסמוך וכן במש"כ הטור בביאור דברי הרא"ש, יראה בודאות שאם נתקל בקול קצר שהוא כעין מה שנתכוין לתקוע, אפי' אם יש לקול גם שם קול אחר

נה. המ"ב איירי במקומות שנוהגים לחזור ולתקוע אחר התפילה ל' קולות או כשל"ה שכתב לתקוע מאה קולות, שכ"ז אינו מעכב שכבר יצאו בסדרים אלו יד"ח כמבואר בסימן תקצ"ו, אמנם פשוט שאם תוקע בסוף התפילה לחוש לשיטות נוספות וכגון לשיטת החזו"א וכיו"ב, אם טעה צריך לחזור.

נו. ואף דלשיטת הרא"ש שברים הוי קול פשוט וישר ולא קול שבור, מ"מ קול שבור לא הוי כעין התקיעה ולכך הוי הפסק [ולא מחמת שיש לזה שם שבר] וע"ע בסמוך.

[וכגון שקיצר בתקיעה ולקול הקצר בפני עצמו יש שם שבר או יבבה שהיא חלק מתרועה או אפי' תרועה שלמה], כל עוד דהוי הקול גם מעין התקיעה לא נחשב הקול הפסק כיון שאין הוא חשוב כקול אחר, ולכן בין אם עשה תחילה טרומיט אחד אף שיש לזה שם יבבה שהיא חלק מתרועה לשיטת רש"י וחזר ועשה תקיעה כדין, ובין אם עשה ב' טרומיטין אף שיש לזה שם שבר לשיטת רש"י, ובין אם עשה ג' טרומיטין אף שיש לזה שם שבר אף לשיטת ריב"א וריב"ם, לא הוי הקול הנוסף הפסק, דכיון דהקול הוי גם מעין התקיעה שנתכוין לתקוע אלא שלא היה כשיעור לא נפסל הסימן, וכן נראה שלמד במועדים וזמנים (אות י"א) ע"ש.

ונראה להוסיף דגם אם נתקל פעמים ועשה תחילה טרומיט אחד ואח"כ טרומיט נוסף ואח"כ חזר ותקע כדין, ואפי' נתקל ג' פעמים בטרומיט אחד ונמצא שעשה ג' טרומיטין זא"ז קודם שחזר ועשה תקיעה כדין, דאף שאם לא היה הפסק נשימה בין הקולות הוי שם תרועה לשיטת רש"י [וכן שם יבבה אחת לשיטת הריב"א וריב"ם], מ"מ הוי בכלל נתקל וכשר משום דגם בכה"ג י"ל שכל קול שעשה בפנ"ע הוי מעין התקיעה אלא שלא היה כשיעור ולא חשיב קול אחר.

אמנם שמעתי שיש בעלי תקיעה ומקריאים שנוקטים שכל שנתקל באופן שיש לקול דין שבר או תרועה גמורה לאחד השיטות, לא הוי בכלל נתקל והוי הפסק ויש לחזור לתחילת הסימן, ולפי דבריהם רק אם עשה טרומיט אחד וחזר ותקע התקיעה כדין, או נתקל פעמים ועשה טרומיט אחד ואח"כ שוב טרומיט אחד וחזר ותקע כדין הוי בכלל נתקל וכשר, אבל אם נתקל ועשה ב' טרומיטין [דיש לזה שם שבר לשיטת רש"י] או יותר, וכן אם נתקל ג"פ בכל פעם בטרומיט אחד ועשה לג' טרומיטין זא"ז בנשימה אחת [דיש לזה שם תרועה לשיטת רש"י] צריך לחזור לתחילת הסימן[נז], ואני ענ"ד כתבתי והבוחר יבחר[נח], ועי' הערה[נט].

נז. בגר"ז (סי' תק"צ סקט"ו) לאחר שהביא למעשה דמגנצא כתב בטעם הדבר "למה הדבר דומה לתוקע שמתחיל להריע ואין הקול עולה יפה ... שאין הקול הקצר ... חשוב הפסק ... כיון שהוא מעין תרועה שצריך לתקוע", ולא הביא הגר"ז למקרה הראשון שהביא הרא"ש והוא שנתקל בתקיעה, ולפי הבעלי תקיעה והמקריאים הנ"ל אפשר ליישב דמשום דס"ל דבדר"כ כשנתקל בתקיעה הוי למה שנתקל שם שבר או תרועה לשיטת רש"י, וממילא לא שכיח שבנתקל בתקיעה לא יחזור על כל הסימן ורק בנתקל בתרועה שייך שיחזור רק על התרועה שנתקל בה, אמנם כאמור פשטות דברי הרא"ש היא לכאורה לא כך [אלא גם בכה"ג הוי בכלל נתקל וכשר].

נח. ושו"ר דמשמע כדברינו גם בהליכות שלמה (תקיעות שופר פ"ב ס"ח) וחוט שני (פ"ד ס"ה סק"ו) בביאור מעשה דמגנצא.

נט. שמעתי שיש מחמירים שאפי' נתקל ועשה טרומיט אחד קודם שחזר ותקע לתקיעה האחרונה כדין הוי הפסק וחוזר לתקיעה ראשונה, וע"כ שאין מקור לזה מדברי הרא"ש, דאל"כ צריך לומר דלא איירי הרא"ש

ב.ב) דין נתקל בתקיעה קמא

דברי הרא"ש כאמור איירי בנתקל בתקיעה בתרא של הסימן, ונראה ללמוד מזה לענין נתקל בתקיעה קמא של הסימן, דאי הוי קול קצר מעין התקיעה אלא שלא היה כשיעור, אפי' לא הפסיק בנשימה בין הקולות אלא עשאן בנשימה אחת כשר. אמנם אם נתקל בקול אחר שאינו מעין התקיעה, נראה פשוט שאם יעשה הפסק של נשימה בין הקולות ודאי כשר, ורק יש מקום לדון איך הדין אם יעשה הכל בנשימה אחת, האם לא מהני כי בעינן קול כשר מהתחלה ועד הסוף, או שמא עצם שינוי הקול בין הקול הראשון לתקיעה שאחריו חולק את הקולות לשתים וכשרה התקיעה האחרונה.

ולאחרונה ראיתי מי שכתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאם נתקל בתקיעה קמא ועשה טרומיט אחד קודם התקיעה, יכול להמשיך ולתקוע מיד ואין צריך להפסיק כדי נשימה בין הקולות משום שעצם שינוי הקול בהפסקת התקיעה הראשונה והתחלת התקיעה השניה חולק את הקולות לשנים.

[ויש רק להעיר בזה, דבקונטרס שם רצו ללמוד מזה חידוש גדול, שאם עומד כגון בתש"ת ובתקיעה בתרא נתקל ויצא לו קול כטרומיט, כיון דהוי שינוי קול הוי כקול אחר, ולכן בין אם נשם בין הקולות ובין אם לא נשם ביניהם, הוי הפסק וצריך לחזור לתחילת הסימן.

וכמובן שלפי דברינו לעיל אין מקום כלל לדברים אלו, אלא בעשה טרומיט אחד לפני התקיעה הראשונה פשוט שכשר כי הוי מעין התקיעה אלא שלא היתה כשיעור, וה"ה בעשה טרומיט אחד לפני התקיעה האחרונה. וביותר בעל השמועה מהגרי"ש אלישיב זצ"ל הרב הגאון יהודה רוזנטל שליט"א אמר לי שפשוט לו שאין ללמוד מדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל שטרומיט אחד קודם תקיעה בתרא הוי הפסק, וכן הכותב הנ"ל אמר לי שאחר כותבו הדברים אמר לו בעל תוקע ידוע מירושלים ששאל לגרי"ש אלישיב זצ"ל כמה פעמים בענין זה ואמר לו דלא הוי הפסק בכה"ג].

ב.ג) בדברי המג"א והמ"ב בדין זה

המג"א (סקי"א) הביא לדברי הטור בקיצור "אם התחיל לתקוע [לתקיעה בתרא של הסימן] ואין קולו עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית, נחשבת הכל לתקיעה אחת כדאיתא בטור", והביא הדברים המ"ב (סקל"ד) בשם האחרונים [עי' היטב גם במטה אפרים], ולכאורה משמע מדבריהם שינוי מדברי הרא"ש והטור שהביאו בשלשה דברים, ראשית משמע מתחילת הדברים דהביאו רק כעין תחילת דברי

אלא בנתקל ועשה קול של ט' כוחות משום דבכה"ג לא הוי שם תרועה או שבר [דהא כתב הרא"ש דלריב"א וריב"ם אין לעשות שבר יותר מט' כוחות משום דהוי תקיעה], וזה כמובן דבר שא"א לאומרו ברא"ש, אלא ע"כ דמקורם לזה מדברי המג"א והמ"ב שנביא בסמוך (ס"ק ב.ג) ע"ש.

הרא"ש [שאין קולו עולה יפה] ולא להמשך דבריו [שהפסיק בקול קצר, שאין זה קול אחר כיון שהוא מעין התקיעה או התרועה אלא שלא היה כשיעור], דלא אכפת לן אם היה הקול שעלה בטעות מעין התקיעה או קול אחר, לעולם כל שניכר דהוי נתקל בטל קול זה לתקיעה שתקע אח"כ כדין ונחשב הכל לתקיעה אחת וכשר, ועוד משמע דלכאורה דין זה הוא דוקא אם ניתן לומר לבסוף שנחשב הכל לתקיעה אחת וכגון שנעשה בנשימה אחת, אבל אם הפסיק בנשימה בנתיים [או בשיעור נשימה] הוי הקול הפסק [ואפי' הוא מעין התקיעה], ועוד שכתבו דבריהם בתקיעה ולא הזכירו דברא"ש כתב כ"ז גם גבי תרועה.

ונראה לומר גבי הדיוק הראשון [דמשמע דלא אכפת לנו מה היה הקול שעלה בטעות], דכבר נתפרסם בספרים שעמדו בזה הגרש"ז אוירבך זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל דברא"ש ובטור לא משמע כן וכמשנ"ת, ואם כן צ"ע אם אפשר להקל בזה.

וגבי הדיוק השני [דרק אם עשה הכל בנשימה אחת לא הוי הפסק], נראה לכאורה דזה דבר שא"א לאומרו, דהא ברא"ש ובטור מבואר להדיא דכל שנתקל, גם אם הפסיק בנשימה בנתיים לא חשיב הפסק וכשר, וע"כ צריך לומר כן גם בדברי המ"ב בשם האחרונים אף דהלשון קצת דחוק, ואפשר שכן למד בהליכות שלמה (פ"ב ס"ח ארחות הלכה הערה 30), וכן ראיתי שלמד הג"ר אברהם גורביץ (קול התורה חוברת ס"ו עמ' ק"מ) וביאר לכוונת המג"א והמ"ב דנחשב הכל לתקיעה אחת דאתא לבאר אמאי כשחוזר ותוקע בלא הפסק נשימה אלא בנשימה אחת אין כאן חסרון שאין לתקיעה השניה התחלה [אך ה"ה דכשר אם עשה כן בב' נשימות].

אמנם שמעתי שיש החוששים לדברי המ"ב כפשוטן ולכן כל שהיה הפסק נשימה בין הקולות מחזירים לתחילת הסימן, וזהו המקור למחמירים שהבאנו לעיל (ס"ק ב.א בהערה) שאפי אם עשה טרומיט אחד קודם שחזר ותקע לתקיעה האחרונה כדין, אם היה הפסק נשימה בין הקולות הוי הפסק וחוזר לתקיעה הראשונה.

ובחוט שני (פ"ד ס"ה ססק"ו) כתב דלדינא יש להורות כרא"ש שכל שנתקל בתקיעתו והקול הוא מעין התקיעה שצריך לתקוע אין זה פוסל, וזאת בין שהיו הקולות בנשימה אחת ובין בב' נשימות וכ"כ בהליכות שלמה (פ"ב ס"ח)[ס].

אמנם כתב בחוט שני שהעולם נוהגים שבכל קלקול בתקיעה האחרונה, כל שלא היה הקול כעין התקיעה ובנשימה אחת עם התקיעה הכשרה כך שניתן לומר שנחשב הכל לתקיעה אחת, מחזירים

ס. ודו"ק דגם בחיי"א ובמהרש"ם דהבאנו לעיל (ס"ק א.ה אות ג') מבואר דלא כמחמירים הנ"ל.

לתקיעה ראשונה וכדעולה מדברי המג"א [והמ"ב] כפשוטן.

ומיהו יש להעיר שנראה שברוב המקומות נוהגים כדברי הרא"ש והטור, וכן יש לציין דפשוט שלכל זה יש מקום רק בתקיעה בתרא, אך בתקיעה קמא ודאי שאם יש הפסק בין הקולות התקיעה השניה כשרה, ועי' בסמוך מה שהוספנו בזה.

ב.ד) בדברי המו"ז דבנתקל מוטב להפסיק בנשימה בין הקולות

במועדים וזמנים (אות י"א) כתב דמי שנתקל בתקיעה וחוזר ותוקע, מוטב שלא יתקע התקיעה באותה נשימה עם הקול שנתקל בו אלא ינשום בין הקולות [ולכאורה ה"ה הפסק כדי נשימה] כדי שיהא קול כשר מהתחלה ועד הסוף ולא יהיו מחוברים קול כשר וקול פסול בנשימה אחת, וכתב שמצא כעין זה בספר אש דת וכן בהפלאה הנדפס בסוף השו"ע על סימן תק"צ ע"ש עוד בזה.

ויש להעיר בזה, דלכאורה אם נתקל בקול אחר שאינו כעין התקיעה [וכגון שעשה כעין שבר בקול שבור], א"כ בתקיעה בתרא לפי פשטות דברי הרא"ש והטור הוי הקול הפסק ונפסל הסימן מחמת הקול הנוסף בין יעשה הקולות בנשימה אחת ובין בשתי נשימות, ואי הוי קול כעין התקיעה, לדעת המג"א והמ"ב אדרבה נראה שעדיף שיעשה לב' הקולות בנשימה אחת דאז הקול הנוסף בטל לתקיעה שאח"כ והכל כתקיעה אחת.

וא"כ כל המקום לדברי המו"ז הוא רק בנתקל בתקיעה קמא, וכבר כתבנו בזה שאם נתקל בקול כעין התקיעה נראה מדברי המג"א והמ"ב וכן אומרים בשם הגריש"א זצ"ל שיכול לחזור ולתקוע מיד וכשר, וכ"כ בחוט שני (פ"ד ס"ה ססק"ו), ואם הקול אינו מעין התקיעה נראה שיש עליו להפסיק בכדי נשימה בין הקולות דאל"כ אפשר דפסול ודלא כדברי המו"ז דמשמע דהוי רק דין לכתחילה בלבד.

ב.ה) במסתפק בכשרות התקיעה או שמא הקול היה חלש

אם מסתפק שמא התקיעה בתרא כשרה או לא, בזה מסתבר דהוי חידוש גדול לומר דהוי בכלל נתקל, דהא יש צד שיצא יד"ח והוי תקיעה כשרה, ולכן נראה לכאורה דאם רוצה לחזור ולתקוע שנית מספק אין די שיתקע רק לתקיעה האחרונה אלא צריך לחזור לתחילת הסימן כי בכה"ג יש כאן הפסק אם לא יעשה כן, וכ"ש הוא אם הטעם שרוצה לתקוע שנית כיון שעשה לתקיעה בקול חלש וחושש שמא בעזרת נשים וכיו"ב לא שמעו הקול.

ומיהו נראה דזה אינו, דממ"נ די שיתקע רק לתקיעה אחת נוספת, דאם התקיעה בתרא שתקע מתחילה היתה כשרה, הרי הסימן נגמר כראוי, ומה שיתקע תקיעה נוספת אינו כלום, דקול ואפי' הוא קול כשר אינו מפסיק בין התר"ת שגמר לתר"ת שעושה לאחר תקיעה זו, ואם התקיעה בתרא לא היתה כשרה, א"כ אין הפסק בין התקיעה

לתקיעה הנוספת שיתקע בקול תקיעה כשר, וכן כעי"ז יש לומר לענין שתקע בקול חלש, ומיהו לחוששין לדברי המ"ב כפשוטן יש לדון גם כאן שכל שיש הפסק נשימה בין הקולות יש לחזור לתחילת הסימן.

ב.ו) העולה מהדברים

נתקל בתקיעה ראשונה של הסימן

אם התחיל לתקוע תקיעה ראשונה של הסימן, ואין קולו עולה לו יפה ותקע שנית, אם הקול מעין התקיעה אלא שלא היה כשיעור, והיינו טרומיט אחד או יותר ואפי' נתקל כמה פעמים ועשה כמה טרומיטין בודדים זא"ז, התקיעה השניה כשרה, אפי' אם חזר ותקע מיד ולא הפסיק כדי נשימה בין הקולות[סא].

ואם הקול שנתקל בו אינו מעין התקיעה, והיינו שעשה קול שבור כעין שבר לשיטת הרמב"ן וכיו"ב, יש להפסיק בין הקול שנתקל בו לתקיעה בשיעור של כדי נשימה כדי שתהיה התקיעה כשרה מתחילה ועד סוף[סב].

נתקל בתקיעה בתרא של הסימן

אם התחיל לתקיעה בתרא של הסימן ואין קולו עולה לו יפה וחוזר ותוקע שנית, אם הקול מעין התקיעה אלא שלא היה כשיעור, והיינו טרומיט אחד או יותר, ואפי' כמה טרומיטין בודדים זא"ז [וכגון שנתקל כמה פעמים כל פעם בטרומיט אחד], התקיעה השניה כשרה.

וכ"ז בין אם חזר ותקע מיד ולא הפסיק בכדי נשימה בין הקולות ובין אם הפסיק בכדי נשימה[סג]. ובדברי המ"ב בשם האחרונים יש שלומדים שכשר דוקא אם לא הפסיק בכדי נשימה, אך אם הפסיק הוי הפסק וצריך לחזור לתחילת הסימן ואפי' אם נתקל ועשה טרומיט אחד[סד].

ואם הקול שנתקל בו אינו מעין התקיעה, הוי הפסק וצריך לחזור לתחילת הסימן[סה]. וקול שאינו מעין התקיעה היינו שעשה קול שבור כעין שבר לשיטת הרמב"ן וכיו"ב.

וכבר ציינו שיש אומרים שאף אם הקול הוא כעין התקיעה מ"מ כל שיש לו שם שבר או תרועה לאחת משיטות הראשונים

סא. ובמועדים וזמנים כתב דעדיף שיפסיק כדי נשימה בין הקולות אך לא משמע כן במ"ב.

סב. וכאמור יש מקום לדייק במג"א ובמ"ב שאף אם עשה לקולות בלא הפסקה של כדי נשימה כשר, מ"מ הגרש"ז אוירבך והגרי"ש אלישיב זצ"ל כתבו דבראב"ש ובטור לא משמע כן.

סג. רא"ש (סי' י"א), טור (סי' תק"צ ס"ז).

סד. מ"ב סקל"ב, וכבר כתבנו שם שזה שלא כדברי הרא"ש והטור שהם המקור לדברי המ"ב בשם האחרונים שבדבריהם משמע שכשר אף אם הפסיק כדי נשימה.

סה. רא"ש (סי' י"א), וכאמור במ"ב משמע קצת דאפי' קול שאינו מעין התקיעה אי הוי בנשימה אחת עם התקיעה כשר, וצ"ע אם אפשר להקל בזה כיון דלא משמע כן בראב"ש ובטור שהביאו שהם המקור לדין זה.

הוי הפסק ופסול, ולפ"ז אם נתקל ועשה ב' טרומיטין או יותר [שיש לזה שם שבר] או נתקל ג' פעמים כל פעם בטרומיט אחד ועשה לשלושתן בכדי נשימה [שיש לזה שם תרועה לשיטת רש"י] צריך לחזור לתחילת הסימן, והעיקר לדינא כביאור הראשון, [שדוקא אם הקול שנתקל בו אינו מעין התקיעה צריך לחזור לתחילת הסימן, אבל אם הוא מעין התקיעה, אין צריך לחזור לתחילת הסימן אפי' אם יש לקול גם שם שבר או תרועה], אך כאמור יש הנוהגים להחמיר כב' השיטות הנ"ל.

הערה חשובה: כל דברינו אמורים בנתקל בתקיעה, ופשוט שה"ה כעין כ"ז גבי נתקל בשברים בתר"ת או בתרועה בתר"ת או בשברים תרועה בתשר"ת.

שו"ר שהאריכו בכ"ז במאסף התורני ישורון (כרך כ"ט מעמ' תצ"ח).

ג) נתכוין לתקוע לשם מצוה קול ששייך להאי עניינא

ג.א) מחלוקת הראשונים במעשה דמגנצא

הרא"ש (שם) הביא למעשה שהיה במגנצא, וכבר הבאנו חלק מהדברים לעיל (ס"ה סק"ב) לענין אם יש לעשות לג' שברים בנשימה אחת, וכעת נדון בנלמד מהמעשה לענין הפסק בתקיעות.

והמעשה שהיה כך היה "שתקע התוקע פעמים קשר"ק ובשלישי תקע ב' שברים והתחיל להריע", ונחלקו שם הדעות איך הדין במעשה זה, חלק מהקהל שם החזירוהו לראש הסימן, ורבי אליקים בר יוסף ז"ל כעס עליהם שלא כדין החזירוהו, וכן נקט חתנו הראב"ן וטעמו "ואותו שחיסר מן השברים והתחיל בתרועה לא הפסיד סדרו בכך כיון דתרועה ושברים שניהם משום תרועה דקרא הוא דקא עבדינן ... והוה ליה כמו נתקל בשברים [שהוא דבר פשוט שלא הפסיד סדרו וכמשנ"ת לעיל (סק"ב)] שחוזר עליו והכא נמי יחזור ויתקע שבר אחד [ויריע - ק"נ] ויתקע תקיעה, דכיון שלא נגמרה התרועה לא הוי הפסק וכאילו נעשו [השברים] בזה אחר זה דמי, אבל ודאי אם נגמרה תרועה הוי הפסק כיון דשלשה שברים יש לו להיות זה אחר זה והופסק בתרועה הוי הפסק והוי כתרועה שנחלקה לשתים שאינה כלום וצריך לחזור ולתקוע קשר"ק".

והרא"ש עצמו חלק על הראב"ן בתרתי, חדא לחומרא וכמשנ"ת לעיל (ס"ה ס"ק ב.ב) וחדא לקולא, דלענין מה שנקט הראב"ן דאם לא נגמרה התרועה סגי שיתקע עוד שבר אחד, נקט הרא"ש דזה אינו, דכיון דס"ל לרא"ש דשברים בעינן לעשות בנשימה אחת א"כ הכא שהפסיק לאחר השבר השני בתרועה, אף אם לא נגמרה התרועה, מ"מ כיון דיש כאן הפסק של יותר מכדי שיעור נשימה "היה צריך לחזור ולתקוע שלשה שברים ויריע", ועי' מש"כ בזה לעיל (שם).

וגבי מה שנקט הראב"ן לחלק בין אם לא נגמרה התרועה לבין אם היא נגמרה [דבלא נגמרה סגי לעשות עוד שבר אחד ולהריע, ובנגמרה הפסק הוא וצריך לחזור

ולתקוע לכל הבבא] כתב הרא"ש להקל "אינו נראה לי, דכיון שלא גמר הקשר"ק, אם אין התרועה כלום בשביל שנחלקה לשתים יחזור ויתקע שלשה שברים [ויריע - ק"נ] ואין ההפסק של תרועה פסולה מפסקת, ולא דמי להא דמתקיף רב עוירא [ל"ד א'] ודלמא ילולי הוא [התרועה הנכונה וא"כ כשעושה תשר"ת] וקמפסקי שברים בין תקיעה לתרועה, דהתם אי ילולי הוא קא פסקי דאין השברים מעין התרועה כלל והוי לגמרי קול אחר ובעינן פשוטה לפניה בלי הפסק קול אחר כדפירשתי לעיל, אבל קשר"ק עושין משום ספק דלמא גנח [כעין שברים] ויליל [כעין תרועה] והוי הכל תרועה אחת וקול אחד אלא שקיצר בתרועה שלא עשה שלשה שברים כה"ג לא הוי הפסק דאין כאן הפסק קול אחר", ודימה זאת הרא"ש לדין נתקל דהבאנו לעיל (סק"ב).

ומבואר דנחלקו הראב"ן והרא"ש בעשה לאחר ב' שברים תרועה כשרה, דהראב"ן ס"ל דחשיבא התרועה קול אחר והוי כעשה קול כשר לשם מצוה שלא במקומו דקי"ל כרמב"ן דקול כזה מפסיק וצריך לחזור לתחילת הסימן [ויחזור לתקוע תשר"ת], אבל הרא"ש ס"ל דכיון דשברים תרועה הוי כקול אחד דעבדינן ליה משום דמספקא ליה דילמא זוהי התרועה, א"כ הוי כנתקל באמצע הקול דלא חשיב כעשה קול אחר ולכך צריך לחזור רק על הש"ת אך אין הוא צריך לחזור על התקיעה, ובלא גמר התרועה לכו"ע לא הפסיד התקיעה הראשונה, אלא דלראב"ן סגי שיחזור ויתקע שבר אחד [ויריע] ולרא"ש צריך לחזור ולתקוע ג' שברים [ויריע], וע"ע לעיל (ס"ק א.ה אות א'), וכן בביאור הגר"א (ס"ז) ומש"כ לבארו בדמשק אליעזר והבאנו מקצת הדברים לעיל (ס"ה ס"ק ב.ב).

ובטור (סי' תק"צ ס"ח) הק' על דברי אביו הרא"ש מהתוספתא שהביא הרמב"ן גבי היה צריך לעשות תר"ת והוא "תקע והריע וחזר והריע וחזר ותקע אין בידו אלא אחת, פירוש תקיעה האחרונה אבל הראשונה הפסיד בשביל התרועה שהפסיק באמצע", וא"כ קשה על מש"כ הרא"ש שאפילו אם גמר התרועה בטעות לא הוי הפסק, ותירץ "שהוא לא אמר כן אלא בתשר"ת שהתרועה של הטעות היא מעין התרועה שיש לו לתקוע, אבל בתר"ת שגמר התרועה מה שמריע אח"כ הוי הפסק".

ג.ב) דברי הפוסקים

השו"ע (ס"ז) פסק גבי מעשה דמגנצא "אם טעה בתשר"ת ואחר שתקע ב' שברים טעה והתחיל להריע, אם נזכר מיד יתקע שבר אחר, ואם לא נזכר עד שגמר התרועה שהתחיל בה בטעות לא הפסיד התקיעה הראשונה שתקע, אלא חוזר ותוקע ג' שברים ומריע ותוקע, אבל אם אירע בתש"ת או תר"ת, הפסיד גם תקיעה ראשונה".

והמ"ב (סקכ"ז) הביא גבי הדין הראשון [שהתחיל להריע ונזכר מיד קודם שגמר להריע], דלדעת ביאור הגר"א כ"ז דוקא

כשהיה בנשימה אחת[סו] אבל בלאו הכי צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ותרועה, מ"מ כתב המ"ב דכיון דיש מחמירים דאפילו היה בנשימה אחת ג"כ צריך לחזור ולתקוע ג' שברים ולגמור הסדר כיון דעכ"פ הפסיק באמצע השברים, ראוי לחוש לכתחילה להחמיר כדבריהם.

ולענין הדין בגמר התרועה כתב המ"ב (סקכ"ח) "פי' שעשה ג' כחות דבזה יצא ידי תרועה לדעה ראשונה הנ"ל בס"ג [והיינו לשיטת רש"י]", ולבאר החילוק בין גמר התרועה דבעינן לחזור גם על השברים ובין לא גמר די"א דסגי שיתקע שבר אחד עכ"פ אם היה בנשימה אחת כתב המ"ב בשם הגר"א "דכל זמן שלא נגמר התרועה הוי קול בעלמא ונראה שעדיין עסוק בהשברים שגם התרועה לא גמר וחוזר להשלים השברים משא"כ בגמר התרועה שהוא קול שלם נראה שמתחיל אח"כ שברים אחר ולכך אינו מועיל בהשלמת שבר אחד אלא ג' שברים מחדש, ומ"מ התקיעה הראשונה לא הפסיד גם בזה [וכמבואר בר"א"ש ודלא כראב"ן] שלא הפסיק בקול אחר שאינו מענינא, דשניהם הם מענין תרועה אלא שלא עשה כתיקונו".

ולענין אם אירע כ"ז בתש"ת כתב המ"ב (סקכ"ט) "היינו שהתחיל בשברים [שבר אחד או שתים] ואח"כ עשה תרועה לא אמרינן דהוא בכלל נתקל, וכ"ש אם עשה כל השברים ואח"כ עשה תרועה כיון שהוא שלא מענינא קלקל בזה כל הסדר, [וה"ה אם עשה התרועה קודם השברים ואין חילוק בכל זה בין שגמר התרועה או שלא גמר בכל ענין הפסיד התקיעה ראשונה]", והא דלעיל מחלקים בין נגמרה התרועה ללא נגמרה משום דהתם התרועה מענייינא והכא לא הוי מענייינא, ודו"ק עוד דהכא מיירי בנתכוין לעשות לתרועה הנוספת ולא דמי לנתקל בטעות ועשה כעין תרועה דבכה"ג לא הוי הפסק לכה"פ בתרועה שלא נגמרה.

שו"ר שהאריכו בכ"ז במאסף התורני ישורון (כרך כ"ט מעמ' תצ"ח).

סו. היינו שלא היה הפסק נשימה בין הב' שברים למקצת תרועה ובין המקצת תרועה לשבר השלישי.